

N Á R O D O P I S N Á

revue 3-4/93

N Á R O D O P I S N Á revue^{3-4/93}



NÁRODOPISNÁ REVUE 3-4/1993, ročník III.-1993

VYDÁVÁ Ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice, ČR

REDAKČNÍ RADA: Hana Dvořáková, Dušan Holý, Josef Jančář, Richard Jeřábek, Eva Krekovičová,
Anna Mlýnková, Martina Pavlicová, Karel Pavlišťík, Miroslav Válka

Tajemnice redakce a sazba: Anna Matyášová

Výtvarná spolupráce: Dana Chatrná

Tisk: LELKA, Dolní Bojanovice

OBSAH

Etnografie a etnologie na Masarykově univerzitě v letech 1919-1939 (<i>Richard Jeřábek</i>)	75
Slovesná folkloristika na Masarykově univerzitě v letech 1919-1939 (<i>Martina Pavlicová</i>)	81
Píseň jako živý útvar (<i>Jan Trojan</i>)	85
0 Moravském roku 1914 (<i>Rozmluva Dušana Holého s Vladimírem Ševčíkem a Martinou Pavlicovou</i>)	93
Fotografie A. Václavíka z luhačovického Zálesí (<i>Karel Pavlišťík</i>)	103
Zámecká knihovna hrabat Magnisů ve Strážnici (<i>Luboš Antonín</i>)	115
Mohu si vás, lidi, vyfotit? (<i>Jaromír Šlosar</i>)	117
K devadesátinám profesora Karla Langra (<i>Karel Pavlišťík</i>)	119
Čtyři ztráty evropské etnologie (<i>Richard Jeřábek</i>)	119
Zpěv a písničky, to bylo moje (<i>Dušan Holý</i>)	120
Za Jankou Guzovou-Beckovou (<i>Ondřej Demo</i>)	121
Festival českého folklóru podruhé (<i>Jan M. Krist</i>)	123
Pěvecká soutěž na MFF Strážnice '93 (<i>Dušan Holý</i>)	124
Dolňácké slavnosti 1993 (<i>Josef Jančář</i>)	125
IV. MFF Brno 1993 (<i>Jan M. Krist</i>)	127
21. etnomuzikologický seminář (<i>Marta Toncrová</i>)	128
Diskuse "Češi a střední Evropa. Etnicita, identita, integrace" (<i>Blanka Soukupová</i>)	129
"Miloš Malina a jeho svět" ve Středočeském muzeu v Rostokách (<i>Irena Štěpánová</i>)	129
Lidové masky české zimy (<i>Irena Štěpánová</i>)	130
Na kamna Machaina (<i>Richard Jeřábek</i>)	131
Vánoce v Polabí (<i>Irena Štěpánová</i>)	132
Dvakrát k etnologické evropeistice (<i>Richard Jeřábek</i>)	132
Karel Pavlišťík: Domácká výroba dřevěného nářadí a náčiní na Podřevnicku (<i>Josef Jančář</i>)	134
Marta Šrámková - Marta Toncrová : Ty ranšpurské zvony zvoňá... (<i>Věra Thořová</i>)	134
0 kraslicích snadno, rychle a hanebně (<i>Richard Jeřábek</i>)	135
Řecké pohádky a saské pověsti (<i>R. J.</i>)	136
Generální kongres CIOFF v Dublinu (<i>Martina Pavlicová</i>)	136
Mezinárodní organizace lidového umění (I.O.V.) (<i>Radomil Rejšek</i>)	137
Errata 7	
Antropologie a etika ve východní Evropě (<i>Dušan Holý, Dagmar Štěpánková</i>)	138
Resumé	141
Obsah ročníku 1993	142

ETNOGRAFIE A ETNOLOGIE NA MASARYKOVĚ UNIVERZITĚ V LETECH 1919-1939

Richard Jeřábek

Krátce po vzniku samostatného československého státu se ztrojnásobil počet filozofických fakult: vedle nejstarší z nich na Univerzitě Karlově byly založeny další dvě v roce 1919 na nových univerzitách - Masarykově v Brně a Komenského v Bratislavě. Avšak na žádné z nich neexistovalo národopisné pracoviště a nebylo možné tento obor studovat. Obory a ústavy či semináře totiž byly zřizovány za předpokladu, že jim mohla být do čela postavena výrazná vědecká osobnost. Stačí nahlédnout do seznamu pracovišť brněnské filozofické fakulty v Dějinách univerzity v Brně z roku 1969, abychom se přesvědčili o platnosti této zásady. Hned v prvních letech po ustavení fakulty se tu objevují jména vynikajících představitelů různých oborů české vědy, kteří pak dlouhá léta i desetiletí šířili věhlas mladého vysokého učení; jen namátkou jmenujme Otakara Zicha, Inocence Arnošta Bláhu, Rudolfa Urbánka, Františka Novotného, Stanislava Součka, Arna Nováka, Františka Trávníčka, Jiřího Horáka, Františka Chudobu, Antonína Beera či Prokopa Miroslava Haškovce. Národopis v Brně tehdy žádnou osobností nedisponoval. První univerzitní stolicí v tomto oboru v roce 1921 zřídil i obsadil v Bratislavě reprezentant české vědy, rodem i působením Pražan Karel Chotek, tehdy už známý svými drobnými monografiemi a spoluprací na kolektivním díle Moravské Slovensko, který až o deset let později konstituoval národopisné pracoviště na Univerzitě Karlově v Praze. Tak se tedy stalo, že národopisná problematika, pokud se její řešení na Masarykově univerzitě pokládalo za účelné, figurovala v učebních

programech nebo aspoň v individuálních vědeckých i pedagogických záměrech představitelů příbuzných oborů, a to nejen na filozofické fakultě.

Velmi záhy projevil smysl pro interdisciplinární studium antropologické a etnologické problematiky zakladatel Ústavu antropologického na přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity Vojtěch Suk. V první polovině dvacátých let se podílel na extenzích tématem Lidstvo doby přítomné, podnikl čtyřměsíční průzkum rusínského etnika na tehdejší Podkarpatské Rusi, o němž referoval mj. v Royal Anthropological Institute v Londýně; jeho příspěvek k rozvoji naukové národopisné práce ocenil už v roce 1933 Jiří Horák ve své obšírné historiografické stati Národopis československý. V druhé polovině dvacátých let se Suk zaměřil též na otázku vztahu antropologie a etnologie a se svými názory seznamoval veřejnost, zejména učitele národních a středních škol, jednak v přednáškách, jednak v brožurě "Antropologie a národopis" vydané Národopisnou společností československou v Praze jako druhý svazek edice Národopisná knihovna. Prošel už v roce 1919 habilitačním řízením z antropologie a etnologie na pražské přírodovědecké fakultě u profesora Jindřicha Matiegky a národopisnou tematiku nepouštěl ze zřetele ani v pozdějších letech, když se věnoval studiu Indiánů a Eskymáků v Newfoundlandu na poloostrově Labrador ve východní Kanadě a zuluských kmenů v jižní Africe. Nejen antropologické, nýbrž i etnologické poznatky pomáhaly utvářet jeho protirasistické přesvědčení vyjádřené například ve studii "Rovnocennost evropských plemen a cesty k jejich zušlechťování". O šíři jeho vědeckého zaměření svědčí ostatně také skutečnost, že v letech 1938-1939 přednášel na přírodovědecké fakultě MU sociální antropologii, tedy multidisciplínu, která se obtížně a se zpožděním dostávala do povědomí české vědecké obce a podnes v ní tak docela nezdомácněla.

Vraťme se však ještě krátce k citované brožuře, v níž Suk staví vedle sebe antropologii a národopis jako dvě rovnocenné vědy, sobě navzájem pomocné. Vychází však z nikoli zcela přesného předpokladu, že etnografie a etnologie se odštěpily od všeobecné antropologie a "tím jsou také jedna druhé vědami pomocnými" (s. 7). Dospívá ale k přesvědčení, že využíváním dalších oborů v etnologii, například psychologie, srovnávací psychologie, psychopatologie, lingvistiky či srovnávací nauky o náboženství, dochází k velmi značnému rozpětí metod a "tím více a více stává se celý obor neúměrným pro záliby a schopnosti jedincovy, nastává dělba práce, třídění úkolů". Zdá se, že tím Suk předvídavě charakterizoval neodvratnou polarizaci všech těchto věd o člověku a lidstvu, uplatňování integračních i desintegračních tendencí v jejich současném a budoucím vývoji. V hromadění poznatků a metod spatřoval Suk příčinu a nutnost oddělení antropologie, přiklánějící se víc k vědám biologickým, a "etnologie a etnografie, národopytu a národopisu", který se orientuje především na výsledky duševní práce a myšlení člověka, na "všeobecnou kulturu lidskou". Přitom však Suk neopouštěl kladení důrazu na znalosti z oboru fyzické antropologie v antropogeografii, resp. etnické antropologii, a jejich prostřednictvím i v samé etnologii, již mohou platně posloužit jako jedno z klasifikačních kritérií, jak jsme o tom ostatně přesvědčení podnes, kdy už se nám s odstupem času mohou jevit některé Sukovy vývody jako překonané. Jeho vliv na uplatnění a posléze i prosazení etnologie na Masarykově univerzitě však považujeme za nesporný a zatím nedoceněný.

Další osobností, od níž se odvíjí vznik a rozvoj národopisu přímo na filozofické fakultě MU, byl zakladatel semináře historickogeografického Bohuslav Horák, který kromě dějepisu a zeměpisu studoval navíc na německé fakultě UK etnologii a v roce

1921 se na brněnské univerzitě habilitoval pro obory historické a politické geografie, dějin zeměpisu a historické etnologie. Svému semináři stál v čele od roku 1927 až do počátku padesátých let; v roce 1952 mu byl ještě na dvě léta svěřen Kabinet pro historickou geografii ČSAV. Jeho univerzitní přednášky, jakož i četné publikované práce, byly zaměřeny mj. k otázkám etnogenetickým a etnohistorickým, zejména k historickým počátkům Slovanů, k jejich etnické historii a etatizaci. Některá ze svých klíčových témat sledoval i v poválečném období, kdy vyúsťovala do syntetických prací, jako např. o geografickém a etnografickém obraze českých zemí v době římského císařství. Pro národopis však nejsou bez významu jeho práce historiografické, zejména dějiny zeměvědy z roku 1923 a na ně navazující Dějiny zeměpisu z padesátých a šedesátých let. Bohužel zůstává dílo Bohuslava Horáka stále jen na okraji národopisného zájmu, jako konečkonců celá významná disciplína historické etnologie. Navenek se to markantně projevuje nepřipraveností a neschopností národopisu podílet se na zodpovídání aktuálních otázek z oblasti etnogeneze a etnické historie. Bohuslavu Horákovi vděčí etnografie a etnologie na filozofické fakultě už jen za to, že tyto pojmy a svou představu o jejich obsahu vnášel od dvacátých let do povědomí fakultní veřejnosti a připravoval tím půdu ke konstituování samostatného oboru.

Předpoklady se pro to vytvořily v roce 1933, kdy byl připuštěn k habilitaci tehdy už zkušený terénní a muzejní národopisec Antonín Václavík, autor rozsáhlých monografií o charvátské enklávě ve slovenském Podunají a o svém rodném kraji - luhačovickém Zálesí. Habilitace mu byla umožněna zásluhou těch profesorů, kteří chovali kladný vztah k vědeckému studiu lidových tradic a sami prokázali schopnost s nimi nakládat: byli to především Frank

Wollman, organizátor kolektivních sběrů lidové slovesnosti a autor díla *Slovesnost Slovanů* z roku 1928, v němž určil náležité místo folklóru, a znamenitý analytik Stanislav Souček, který vydal v roce 1929 pronikavý rozbor Rakovnické vánoční hry a s národopisnou tematikou přišel již předtím do kontaktu při vyhodnocování literárního odkazu Josefa Heřmana Agapita Gallaše (1907-1910). Součkův přínos pro náš obor nespočívá jen v dosud nedoceněné schopnosti nakládání s lidovou a pololidovou slovesnou tvorbou, ale i v jeho vkladu do historiografie moravského národopisu a v příkladnosti jeho pracovních postupů pro etnografickou metodiku. Tito dva profesori a z dalších ještě František Trávníček, Bohuslav Havránek, Eugen Dostál a Bohuslav Horák se tedy stali ručiteli pro habilitaci tehdy dvaadvacetiletého vrchního komisaře ministerstva školství a národní osvěty v Bratislavě a spolupracovníka četných moravských a slovenských muzeí Antonína Václavíka, který brněnské filozofické fakultě nabídl externí přednášky z etnografie a etnologie. Habilitační řízení proběhlo na základě zmíněné monografie Luhačovské Zálesí v roce 1933 a docentem byl jmenován v roce 1934. O jeho tehdejší pedagogické působení se bohužel nedochovalo mnoho zpráv: z programů přednášek a cvičení lze vyčíst jen to, že v něm vedle propedeutik dominovala v druhé polovině třicátých let tematika duchovní kultury pod názvem *Základy duchové lidové kultury*, jak ji Václavík pojmenovával podle svého vědeckého vzoru Kazimierza Moszyńskiego, aby odlišil kulturu lidovou od kultury duchovní ve smyslu náboženském. Jeho příklon k této obsahové náplni přednášek je snadno vysvětlitelný ze skutečnosti, že v té době intenzívně pracoval na první verzi svého - nakonec až posmrtně vydaného - díla o velikonocích v obyčejích a umění našeho lidu. Pro vysokoškolské působení byl vyzbrojen čerstvými

poznatky z německých a polských vysokých škol, na nichž v třicátých letech absolvoval několik studijních pobytů a na nichž si osvojil základní teoretické a metodologické znalosti, jimiž česká a slovenská národopisná věda zrovna neoplývala. V domácím prostředí však našel oporu v tehdy čerstvé metodě funkčně strukturální. I když se k ní proklamativně nepřihlašoval, aplikoval ji v osobitém pojetí na analýzu látky svých dvou nejzdařilejších prací ze zamýšlené řady *Tradičie* (slovenskej) ľudovej drevorezby (1. Príspevky k vecnej a ornamentálnej genezi slovenských prací a val'kacích piestov, 2. Slovenské palice) z let 1936-1937 a pronikla též do jeho pozdějších prací, zmíněné poslední dílo, které vyšlo pod málo výstižným názvem *Výroční obyčeje a lidové umění*, nevyjímajíc. Právem se můžeme domýšlet, že v intencích metod, jimž se Václavík naučil v zahraničí i doma, byly koncipovány jeho univerzitní výklady, jejichž texty se nedochovaly a nikdo z případných pamětníků dnes už neužije. Václavíkovo externí působení na brněnské univerzitě v druhé polovině třicátých let nezanechalo tedy za sebou žádné výraznější stopy, nevzešel z něj žádný odchovanec a nestačila vzniknout ani stolice, ač o to Václavík jistě usiloval. Přece však tím bylo probuzeno či posíleno vědomí fakultní veřejnosti o smyslu a potřebě zřízení oboru a pracoviště natolik, že bezprostředně po obnovení činnosti vysokých škol po druhé světové válce, kterou Václavík přežil jako pracovník muzea v Uherském Hradišti, došlo k jeho jmenování profesorem českého a slovenského národopisu s platností od 1. října 1945 a krátce poté ke zřízení Semináře pro etnografii a etnologii pod jeho vedením, v němž setrval až do náhlého, nečekaného úmrtí 4. prosince 1959.

Ač strávil Václavík celé měsíce studiem v Berlíně, nikdy k německému národopisu nepřilnul a nehledal v něm inspiraci pro svou pedagogickou a

odbornou činnost. Naproti tomu studijní pobyty v Polsku a osobní vztahy s polskými národopisci nápadně a trvale ovlivnily jeho plány na koncipování výchovy posluchačů a na jejich vědeckou orientaci. Opíral se hlavně o zkušenosti nabyté ve Varšavě u profesora Stanisława Poniatowského, jehož si vážil natolik, že jeho památce věnoval svoji poslední knihu, a u svého vrstevníka profesora Jana Stanisława Bystroně, který v době Václavíkových pobytů v Polsku vydal dílo Václavíkovi velmi blízké - "Dzieje obyczajów w dawnej Polsce" (1933-1934) a předtím instruktivní "Wstęp do ludoznawstwa polskiego" (1926). Z prací svého dalšího vrstevníka profesora Adama Fischera čerpal Václavík až natolik, že jsme jako posluchači měli podezření z plagiátorství; šlo především o výklady z oboru hmotné kultury, kterou Václavík neměl tak v lásce a bádání opírající se převážně o ni, zvláště v oblasti agrární etnografie, označoval posměšně za "motykový národopis". Ostatně k tomu, abychom se přesvědčili o míře polského vlivu na zralejší práce Antonína Václavíka z druhé poloviny třicátých let, stačí projít jejich poznámkový aparát, který se jen hemží jmény jako Stanisław Ciszewski, Czesław Pietkiewicz, Eugeniusz Frankowski, Tadeusz Seweryn, Bożena Stelmachowska, Franciszek Gawełek a další, z národopisců jiných slovanských zemí především Christo Vakarelski a Milovan Gavazzi.

Největší autoritou byl ovšem pro Václavíka už od prvních kontaktů s polským národopisem Kazimierz Moszyński, s nímž ho pojil úzký vztah a k němuž choval mimořádnou vážnost a úctu. Oceňoval jeho metodu kritického evolucionismu a v dílčích problémech se pokoušel ji uplatňovat ve své práci. Moszyńského monumentální dílo "Kultura ludowa Słowian" z let 1929-1939 přijímal až nekriticky a kladl je nad Slovanské starožitnosti a Život starých Slovanů od Lubora Niederla jako etnografičtější a -

jak se sám vyjadřoval - optimističtější. Bylo v tom nesporně i něco z jeho romantického náhledu na kulturu a život lidu.

Zkrátka - Václavíkovo zaměření bylo převážně slavistické, a to jak v meziválečném období, tak i po válce. (Měl jsem možnost zabývat se jím v poslední době mnohokrát, z hlediska slavistického dvakrát - v referátu na vědecké konferenci, pořádané Katedrou Etnografii Słowian v Krakově v říjnu 1989 a v druhém vydání příručky Slavica na Masarykově univerzitě ve stati o národopisu a v medailonu A. Václavíka.) Ze všech slovanských badatelů, u nichž Václavík nacházel poučení, nejméně často citoval Piotra Grigorjeviče Bogatyřova, přesto, že právě z jeho prací odvodil některé ze svých klíčových představ o zákonitostech vývoje a hlavně o vzájemných vztazích mezi rozmanitými jevy lidové kultury. Celá Václavíkova teorie lidového umění aktivního a pasivního, tedy lidového a zlidovělého, má svůj základ v Bogatyřovově miniaturní stati o aktivně-kolektivních, pasivně-kolektivních, produktivních a neproduktivních etnografických faktech. Václavíkovo působení na brněnské filozofické fakultě v druhé polovině třicátých let nemohlo být nepoznamenáno obecnějším vývojem, tím spíš, že on sám vynikal víc v terénní a muzejnické praxi, než v teorii a metodologii oboru.

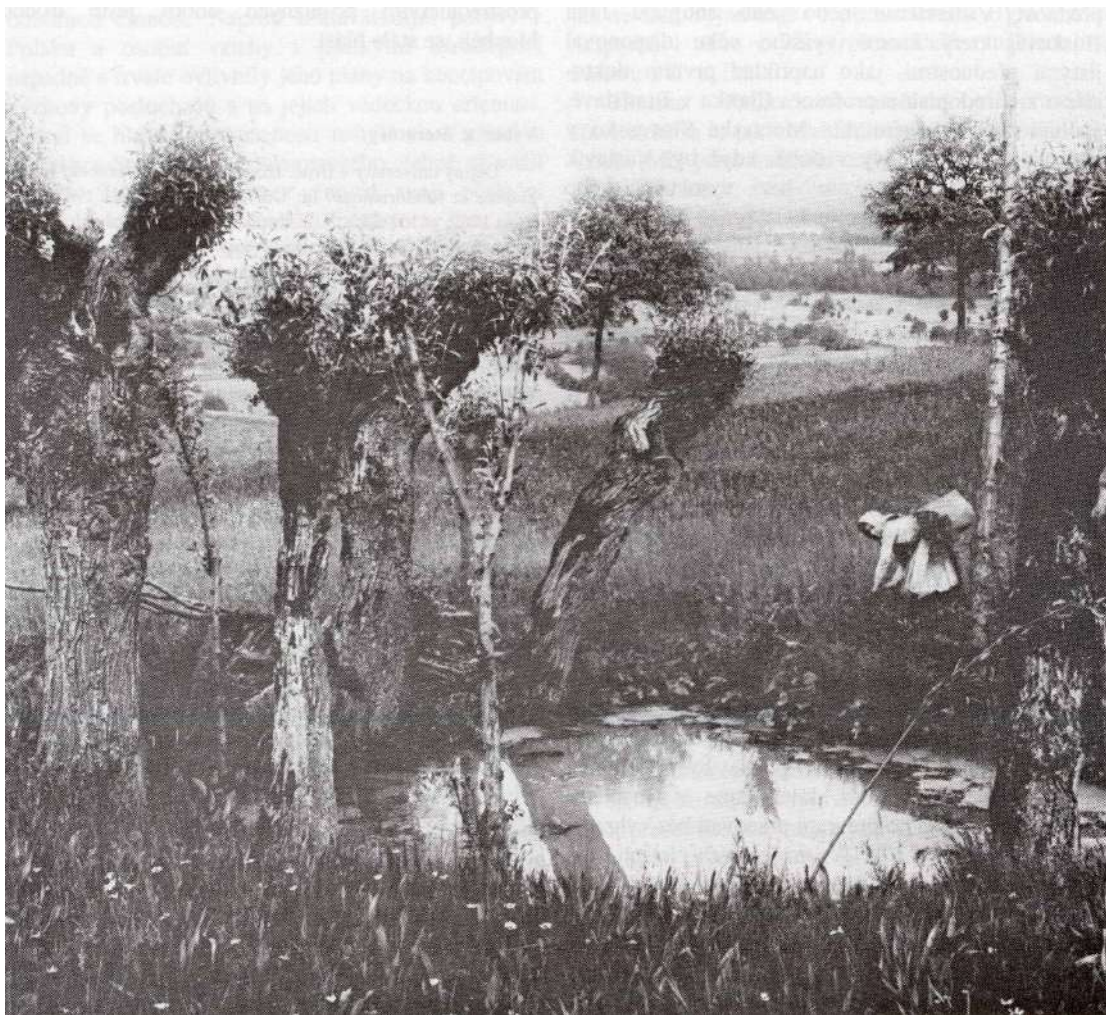
Ze všeho, co ted bylo o počátcích našeho oboru a jeho pracoviště na Masarykově univerzitě řečeno, mohlo by vyplývat, že nevystávaly žádné větší obtíže a Václavíkova cesta k profesuře a zřízení semináře byla hustě vysypána růžemi. Spíš však platí, že byla trnitá. Proti sympatiím ze strany některých profesorů, zejména Franka Wollmana, k němuž Václavík projevoval do posledka takřka devótní respekt, stály intriky Václavíkových odpůrců, jichž nikdy nebylo zrovna málo. I v případě habilitace se vynořila otázka, zda má být dána před-

přednost Václavíkovi nebo jeho antipodu Janu Húskovi, který kromě vyššího věku disponoval jistými přednostmi, jako například prvním doktorem z národopisu u profesora Chotka v Bratislavě, spoluprací na velkém díle Moravské Slovensko v letech 1918-1922, tedy v době, když byl Václavík ještě pouhým úředníkem bez vysokoškolského vzdělání, atp. Možná, že to byla právě Václavíkova pronikavá a nelitostná kritika Húskovy nešťastné knihy "Hranice mezi zemí Moravskoslezskou a Slovenskem", která u soudných profesorů rozhodujících o docentuře přiklonila jazyček vah na Václavíkovu stranu. Václavíkovi nebyl v době habilitace nakloněn ani jeho univerzitní učitel Karel Chotek, který ještě krátce předtím vychválil v odborném tisku jeho monografii, nenacházel oporu ani u dalších pražských kolegů, a stejně tak byla dosti vratká jeho pozice na Slovensku, jemuž věnoval své nejlepší síly; sám si na to několikrát posteskl ve svých pracích, mj. i v monografii, kterou předložil jako habilitační práci: "Čím více jsem se ... zahloubával do starých neprobádaných otázek národopisných a přihlížel k zajímavému navrstvování lidové kultury na Slovensku, tím tíživěji jsem pociťoval nedostatek možnosti práce. Překážky, jež poznali však všichni, kdo dávno před převrácením toužili prospěti Slovensku prací, byly příčinou nejedné šedé chvíle nás, kdož jsme v slovenské novíně chtěli hned po převratu pracovat bez výhrad a předpojatosti" (1930). V padesátých letech byl vystaven ještě mnohem tvrdším ranám, tentokrát ze strany pražských ultralevičáků. Jistě to neprospěvalo jeho zdraví a nepodporovalo jeho tvůrčí úsilí. Po jeho smrti však pracoviště, které budoval - i přes oslabení včleněním do historických kateder v roce 1950 - vydrželo a přes občasnou nepřízeň dobře obstálo. Ke svým kořenům, sahajícím do třicátých let a

prostřednictvím příbuzných oborů ještě trochu hlouběji, se stále hlásí.

Výběr z literatury:

Dějiny university v Brně. Brno 1969. • R. Jeřábek: Ethnographie et folkloristique. In: Universitas brunensis 1919-1969. Brno 1969, s. 151-156. • J. Horák: Národopis Československý. Přehledný nástin. In: Československá vlastivěda 2. Člověk. Praha 1933, s. 305-472. • V. Suk: Antropologie a národopis. Praha 1929. • B. Horák: Geografický a etnografický obraz Českých zemí v době římského císařství. Praha 1955. • Slavica na Masarykově univerzitě v Brně. Literární věda, jazykověda, historiografie, uměnovědy. Brno 1993. • R. Jeřábek: Die Volkskunde an der Brünner Universität (Zum 100. Geburtstag Antonín Václavíks). Ethnologia Slavica 23, 1991, s. 243-254. • R. Jeřábek: Czech Studies of Folk Life from Ethnography to European Ethnology. Anthropological Journal on European Cultures 1, 1992, č. 2, s. 37-51. • R. Jeřábek: Tendencie slawistyczne w dziele Antonína Václavíka. In: Słowianie. Zainteresowania badawcze współczesnych etnografów. Kraków 1992, s. 113-117. • R. Jeřábek: Počátky etnografie a etnologie na Masarykově univerzitě a jejich domácí i mezinárodní souvislosti. In: Sborník příspěvků z konference Masarykovy univerzity Brněnská věda a umění meziválečného období (1918-1939) v evropském kontextu. Brno 1993, s. 97-99. V národopisné sekci této konference byly předneseny též příspěvky D. Holého o etnomuzikologii na MU, J. Michálka o Václavíkově působení na Slovensku a vzpomínkové medailony J. Jelínka o V. Sukovi a D. Trávníčka o B. Horákovi. • R. Jeřábek: Brno - centrum národopisné práce na Moravě. In: O. Sirovátka a kol.: Město pod Špilberkem. O lidové kultuře, tradicích a životě lidí v Brně a okolí. Brno 1993, s. 212-217 a 226. • A. Václavík: 10 let etnografického semináře university v Brně. Sborník prací filosofické fakulty brněnské university E 4, 1959, s. 101-107. • R. Jeřábek: Antonín Václavík a (sebe)kritika. K stému výročí narození. Český lid 78, 1991, s. 216-221. • R. Jeřábek: Imaginární interview s Antonínem Václavíkem o některých (stále aktuálních) otázkách naší etnografie. Universitas 1991, č. 5, s. 47-49. • R. Jeřábek: Český národopis a Slovensko (20. a 30. léta). In: Česko-slovenské vztahy v bádání o lidové kultuře. Zlín 1992.



"Močidlo" na konopí v Doubravách. Fotografie A. Václavíka z knihy Luhačovské Zálesí.

SLOVESNÁ FOLKLORISTIKA NA MASARYKOVĚ UNIVERZITĚ V LETECH 1919-1939

Martina Pavlicová

Počátky české slovesné folkloristiky jsou plně spojeny s Prahou a s Karlovou univerzitou. Od konce minulého století se zde bylo možno setkávat s takovými osobnostmi jako Jiří Polívka - vzpomeňme například jeho práci Pohádkoslovné studie (1904), O srovnávacím studiu tradic lidových (1898), Súpis slovenských rozprávok (vycházel od roku 1923) - nebo Václav Tille, který se zabýval srovnáváním látek Kuldových valašských pohádek, což ho přivedlo roku 1888 na Valašsko, přímo do terénu. Po dohodě s Polívkou vypracoval Tille také Soupis českých pohádek (v češtině byl vydán v roce 1929, v němčině vycházel od roku 1921). K pražským vědcům patřil rovněž Jan Máchal a Jan Jakubec, jehož zase nejvíce zaujala lidová píseň (v Českém pracovním výboru pro lidovou píseň měl spolu s V. J. Duškem na starost jazykovou stránku písní). Všichni byli mimo jiné žáky Jana Gebauera, u něhož se v semináři věnovali tehdy tzv. lidovému podání.

Z pražského univerzitního prostředí vzešli také hlavní představitelé, jež považujeme za reprezentanty slovesné folkloristiky brněnské univerzity v době meziválečné. Opět to byli literární vědci, kteří se svému hlavnímu oboru věnovali v odborné i pedagogické práci, ale slovesný folklór již plnoprávně zařazovali do předmětu vlastního studia. Patří mezi ně především jména Franka Wollmana, Jiřího Horáka a Stanislava Součka.

Nejdéle působil na brněnské univerzitě z těchto tří osobností Frank Wollman (1888-1969), který zde setrval (s válečnou přestávkou) od roku 1928 až do

roku 1959. Wollman vystudoval filologii v Praze (u Jana Gebauera, Jiřího Polívky a Jana Máchala) a v Berlíně (u Alexandra Brücknera). V roce 1913 odešel učit na venkovské střední školy do Jičína a Soběslavi, po vzniku republiky byl však vyslán na Slovensko, aby pomohl slovenskému školství. Z Polívkova popudu vznikla jeho práce Pověst o bílé paní v literatuře a v tradicích českého lidu, která byla otištěna v Národopisném věstníku československém v letech 1912-1914 a na základě které získal v roce 1917 doktorát. To ale již shromažďoval materiál pro svůj další spis Vampyrické pověsti v oblasti středoevropské (ten byl rovněž otištěn v letech 1920-1925 v Národopisném věstníku československém), jenž se stal základem jeho habilitace v roce 1922. Tehdy už působil na bratislavské univerzitě, kde byl v roce 1923 jmenován mimořádným profesorem srovnávacích dějin literatur slovanských a kde se o tři roky později stal profesorem řádným.

Ve svých folkloristických pracích vycházel Wollman jak z tradiční slovesnosti, tak i ze slovesnosti knižní. Tento postup byl charakteristický pro všechny badatele, kteří se zabývali slovesným folklórem a kteří byli literárně vědně školeni. Wollman například tímto způsobem dokázal ve své doktorské práci, že postava Bílé paní je německého původu a do Čech se dostala asi v 16. století.

Na brněnskou univerzitu přišel Wollman v roce 1928, kdy jeho celoživotní vědecká orientace byla již jasně patrná: tento rok vydal Slovesnost Slovanů, v roce 1930 Dramatiku slovanského jihu, jejímž předstupněm byly práce Srbochorvátské drama (1924), Slovinské drama (1925), Bulharské drama (1928)... V roce 1936 vydal polemickou knihu K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské.

Pro etnologa je však zajímavá i Wollmanova kniha, která byla psána na okraji jeho badatelských cest na slovanský jih. Nese název Severozápadní

Jugoslavija s podtitulem Kulturně cestopisné črty ze Slovinska, Chorvátska a Slavonie (1935). V předmluvě Frank Wollman napsal: "Jsem dokonce tak nerestný profesor, jak by řekli naši mladí a nejmladší, že při příležitosti přivádím dokonce i jednotlivce z lidu k tomu, aby mi vypravovali o minulosti svých krajin... S mými zájmy, ne čistě cestopisnými, souvisí, že si všímám více lidu než inteligence. Zdá se mi, že od lidu se více dovídám, protože je v něm více individualit než v inteligenci, zejména na slovanském jihu." Na této knize se můžeme přesvědčit, že Wollmanův vztah k lidové tradici nevedl jen přes projevy slovesnosti, ale že vycházel i z bohatého poznání historie, lidové kultury a z obdivu k prostým lidem.

Ještě před Wollmanovým příchodem na brněnskou filozofickou fakultu zde působil jeho o čtyři roky mladší vrstevník Jiří Horák (1884-1975). Vystudoval na Karlově univerzitě češtinu a němčinu (tři roky byl také mimořádným studentem pražské německé univerzity) a od roku 1906 pracoval jako středoškolský profesor v Praze. Ve svém životopise napsal, že již jako student se zabýval dějinami slovanských literatur a slovanským folklórem. Od roku 1910 byl činný ve Výboru pro lidovou píseň v Čechách. V roce 1916 získal doktorát (Tři čeští spisovatelé v Haliči s podtitulem Kapitola z dějin českého národopisu), o tři roky později se habilitoval (Slovanské vlivy v literatuře české). Stal se soukromým docentem srovnávacích dějin literatur slovanských a lidového podání slovanského na filozofické fakultě v Praze. V roce 1922 přišel do Brna, ale setrval zde pouze pět let - do roku 1927 - kdy byl jmenován řádným profesorem na Karlově univerzitě. I během těchto let však naplňoval své celoživotní dílo, které je nepřehlédnutelné nejen pro folkloristiku, ale pro celý vědní obor národopisu.

Nejvíce spjat s Brnem a s Masarykovou univerzitou v meziválečném období byl Stanislav

Souček (1870-1935). Studoval rovněž v Praze, a to slovanskou a klasickou filologii. Rok strávil jako student ve Vídni a po absolutoriu v roce 1894 odešel učit do rodných východních Čech. Odsud po roce putoval na olomoucké gymnázium, o dva roky později do Dvora Králové a v roce 1900 do Brna. Zde dokončil svou dizertaci (Klácelovy názory a práce o jazyce českém), kterou obhájil v Praze v roce 1905. V roce 1914 se stal Stanislav Souček členem redakce Časopisu Matice moravské. V roce 1920 byl jmenován řádným profesorem českého jazyka a písemnictví na filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Ještě v téže roce se stal proděkanem filozofické fakulty, v roce 1922 děkanem a v roce 1930 rektorem univerzity.

Součkovi jako literárnímu vědci bylo věnováno hodně pozornosti. O to více překvapuje, že zůstal poněkud v pozadí nejen pro slovesnou folkloristiku, ale vlastně pro celý národopis. Přitom tento vědní obor zastupoval jako teoretik i jako organizátor, což vyplývalo z jeho nejrůznějších funkcí. Po Janáčkově smrti v roce 1928 převzal Souček předsednictví v moravsko-slezském pracovním výboru Státního ústavu pro lidovou píseň (oficiálně byl potvrzen v tomto postavení o rok později) a vedl jej až do roku 1934. Okruh spolupracovníků byl velmi široký a Stanislav Souček se dostal do kontaktu i s praktickými otázkami národopisné vědy. Za jeho působení se slibně rozvíjela sběratelská činnost v Ústavu. Zcela zásadně například ovlivnil život Roberta Smetany, který se ocitl v těžké existenční situaci a ani Součkovy přimluvy mu nepomohly zajistit zaměstnání. Od samotného Součka však dostal návrh, aby se pokusil sbírat lidové písně: "Vyslovil se tu, jak jsem později pochopil, už jako nový předseda moravského pracovního výboru Státního ústavu pro lidovou píseň," vzpomíná Smetana. "Protože jsem nikdy na venkově neslyšel nikoho

zpívat nějakou lidovou píseň, zamítl jsem pobaveně tuto možnost, zatímco profesor Souček trval na svém, protože jinou možnost, jak mi existenčně pomoci, už neznal, a protože na venkově, jak tvrdil, se stále zpívá." Robert Smetana nakonec skutečně odjel na Dačicko za svými rodiči a napsal o tom: "...Stanislav Souček tímto návrhem obrátil doslova můj osud naruby: na evangelickém Velholhotecku, kde jsem trávil všechny prázdniny od svého narození a kde jsem nikdy nezaslechl ani jedinou píseň z úst Velkolhotanů, jsem se doslova propadl do hlubokého ústního podání a v létě roku 1930 zastihl tu v lidové tradici ještě celý písňový fond českého národního obrození..." Na základě tohoto sběru přizval Smetanu ke spolupráci Bedřich Václavek, který byl v roce 1922 pověřen Státním ústavem pro lidovou píseň v Praze dokumentací české písně zlidovělé, a ještě na podzim roku 1930 zahájili své společné badatelské úsilí. Stanislav Souček pomáhal oběma vědcům až do konce, a to nejenom v jejich odborné činnosti, ale i jako záštitu v životních situacích.

Obecné poměry na půdě národopisu nebyly tedy Součkovi neznámy, ať už jde o konstituování oboru jako vědní disciplíny nebo o osobní spory, ke kterým často musel zaujímat stanovisko (jako redaktor Časopisu Matice moravské například v polemice Antonína Václavíka a Jana Húska o recenzi Hůskovy knihy Hranice mezi zemí Moravskoslezskou a Slovenskem).

Osobnost Stanislava Součka vyniká jak v lidském profilu, tak v přínosu slovesné folkloristice a v podstatě folkloristice vůbec. Publikovat začal po svém příchodu do Brna, tedy počátkem našeho století. Jeden z jeho prvních článků se vztahoval k historiografii národopisu a pojednával o výtvarnictví Františka a Josefa Heřmana Agapita Gallašů (1903). K této tematice se vrátil ještě později, ale od roku 1910 se ve studiích, jež souvisely s národopisnou

problematikou, věnoval především lidové písni. Psal o novém vydání lidových písní z Kravařska (původně vydaných Josefem Jiřím Meinertem v roce 1817), o sběrateli Felixi Jaschkovi z Fulneku, analyticky rozebral využití tzv. Guberniální sbírky z roku 1819 v Bartošově třetí písňové sbírce z let 1899-1901. Právě v této poslední citované studii se projevuje úžasná Součkova důslednost, jejíž nedostatek naopak vyčítá Bartošovi. Vytýká mu špatný srovnávací aparát, nesrovnalosti v přepisu písní apod., ale projevuje se zde i jeho neidealizovaný pohled na podstatu lidové tradice: "Bartoš veden byl k výběru," píše Souček. "Výběr, nemá-li se řídit zřeteli lidovědě druhotnými, aesthetickými a ethickými, musí vycházeti od přesných pojmů písně lidové v užším smysle (písně vytvořené jednotlivcem hudebně a básnicky nadanějším, ale nad kulturní úroveň lidu jinak nevynikajícím) a písně, umělé původcem, ale zlidovělé rozšířením. Mamě snažil jsem se vypátrati, čím řídil se výběr Bartošův..."

Robert Smetana ve své vzpomínce na Součka uvedl, že "impozantní stránkou tohoto vědce byla kritičnost. Osvědčoval ji ve všem svém každodenním životě: v práci s literárně historickým materiálem, v poměru k pramenům, v názoru na jednotlivou lidovou píseň... obíral se vším dopodrobna a uměl rozložit a promyslet každý jev do detailů." Tato charakteristika skutečně vystupuje ze všech Součkových prací. O to zajímavější mohou být závěry, které Souček z důkladně analyzovaného materiálu vyvozoval. Je tomu tak v knižní studii Domnělá píseň pražských vyhnanců na Slovensko a její slovenské přibuzenstvo (1923), kde Souček pomocí filologické metody a historického studia posunul vznik jedné původně "exulantské protestantské" písně ze 17. století až do století 19., a potom zejména v jeho vynikající práci Rakovnická vánoční hra (1929). To, co Souček dokázal vyčíst z nepříliš rozsáhlého textu

(v Součkově vydání je to necelých devět stran veršovaného zápisu), je obdivuhodné. V předmluvě své práce napsal, že "bylo třeba ukázati, že neběží o dílko XVI. století a bezvýznamnou hru některé z tehdejších škol, nýbrž o jedinou dosud nám celým textem dochovanou a zcela nepochybnou českou hru jezuitskou, umělecky cennou, historicky zajímavou jak celkovým dramatickým pojetím vánočního tematu a složkami jeho zpracování, tak vztahy k místu, kde byla psána, k jezuitské residenci na Chlumu u Luže, a k době, kdy vznikla, k r. 1684, lákající k pátrání po svém původu a vyžadující aspoň zařazení v historii svého druhu a českého písemnictví".

Stanislav Souček skutečně rozebral hru s největší pečlivostí. Srovnal každý její obsahový i jazykový motiv s dostupnými prameny, charakterizoval dobu těchto pramenů, hledal paralely. Podle toponymických výrazů ve hře pátral po místě jejího vzniku, odkud se pokoušel vystopovat pravděpodobného autora. Nepouštěl se však do žádných spekulací, plně se držel ověřených údajů. Rakovnickou vánoční hru, která dostala název od svého uložení v rakovnickém městském archivu, časově zařadil do 17. století jako první českou hru jezuitskou a na významné místo mezi české starší vánoční hry.

Souček je literárními vědci chápán jako představitel pozitivistické větve bádání, ovšem velké množství shromážděných faktů je u něj jen precizním podkladem pro další závěry. Rakovnická vánoční hra je typickým příkladem. Znovu zde musíme ocenit právě to, co Součkův metodologický postup přibližuje dnešní folkloristice: nevidět jen konkrétní slovesný, jazykový projev, ale zachytit jeho široký kontext s důrazem na tvůrce, nositele, prostředí... Stanislav Souček zemřel v roce 1935, avšak jeho folkloristické dílo, zejména pro svůj etnologický aspekt a pro široké interdisciplinární pojetí, bude zřejmě teprve nyní doceněno.

K výčtu osobností, které patřily v meziválečné době k brněnské slovesné folkloristice, řadíme ještě dvě jména: Roman Jakobson (1896-1982) a již vzpomenuť Bedřich Václavek (1897-1943). Roman Jakobson působil v Brně v letech 1933-1939, kdy odešel do emigrace. V roce 1933 se habilitoval pro obor ruské filologie, ale od roku 1937 vyučoval i na oddělení staré české literatury. Jedním z těch, kteří podpořili Jakobsonovu habilitaci (mamě se ji pokoušel získat už v roce 1930), byl mimo jiné právě Stanislav Souček (spolu s Frankem Wollmanem a Arne Novákem). Bedřich Václavek se v roce 1939 habilitoval rovněž na brněnské univerzitě, a to svým spísem Písemnictví a lidová tradice (Obraz jejich vztahů v české písni lidové a zlidovělém).

Podíváme-li se zpětně na badatele, kteří v meziválečné době položili v Brně základy slovesné folkloristiky, je zřejmé, že ani několik desetiletí neubralo jejich dílu vysokou kvalitu a podnětnost. Je zcela na místě se k nim vracet a nacházet i věci dosud málo objevené.

Literatura a prameny:

Čapek, J. B.: Stanislav Souček (* 7.5.1870 - † 30.12.1935). Časopis Matice moravské 60, 1936, s. 1-26. • Grund, A.: Osobnost Franka Wollmana. In: Pocta Fr. Trávníčkovi a F. Wollmanovi. Brno 1948, s. 39-53. • Kopecký, M.: Bedřich Václavek a Stanislav Souček. Časopis Matice moravské 102, 1983, s. 120-130. • Kopecký, M.: Stanislav Souček (1870-1935). Postavy české pedagogiky. Sv. 19. Praha 1991. • Slavica na Univerzitě J. E. Purkyně v Brně. Brno 1973. (Hesla Jiří Horák, Roman Osipovič Jakobson, Stanislav Souček a Frank Wollman.) • Smetana, R.: O Stanislavu Součkově. In: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, D 33. Brno 1986, s. 119-125. • Souček, S.: Domnělá píseň pražských vyhnanců na Slovensko a její slovenské příbuzenstvo. Brno 1923. • Souček, S.: Rakovnická vánoční hra. Brno 1929. • Tille, V.: Soupis českých pohádek. Praha 1929. • Wollman, F.: Severozápadní Jugoslavijsko. Kulturně cestopisné črty ze Slovinska, Chorvátska a Slavonie. Praha 1935. • Korespondence Stanislava Součka. Moravský zemský archiv Brno, sign. G 65/K 1.

PÍSEŇ JAKO ŽIVÝ ÚTVAR

K zápisům melodie a hudecká hry strážnické písně Vladimíra Úlehly

Jan Trojan

Kajicně se přiznávám, že se mi jeví málem jako svatokrádež vypůjčit si název předposlední kapitoly knihy *Živá píseň*, kterou považuji za pravý skvost svého druhu. Jak jinak však naznačit skutečnost, že i po čtyřiatřiceti letech, jež uplynula od jejího vydání, se čte tento text jako dobrodružná kniha, a že notové zápisy v počtu 250 písňových nápěvů působí stále svěžím dojmem? Není to zdaleka jen tím, že i po letech vystupují ze stránek jejich poctivě vyryté hlavičky a stopky s praporky plasticky vstříc čtenáři, rozumí se čtenáři not - víte, jaká je to krása oddávat se požitku ze čtení nápěvů? (O tom by Vám pověděl víc Johannes Brahms, který raději četl partitury, než aby na koncertě posluchal špatné provedení skladeb.)

Podívejme se dnes na zápisy strážnických písní z pera Vladimíra Úlehly po melodické a harmonické stránce. Tyto zápisy jsou na hony vzdáleny školo-metskému záznamu melodie, nelze je vtěsnat do jednotícího schématu. Naopak, jsou živé a pohyblivé, jako by přímo vybízely k uživotnění, nebo aspoň zaznívaly v mysli vnímavého čtenáře.

Úlehla měl to štěstí, že již jako devítiletý se dostal na okraj moravského Slovácka, když jeho otec Josef Úlehla se stal ředitelem měšťanské školy v Kloboukách u Brna. Tam také poznal jednoho z koryfeů sběratelské práce, dodnes nedoceněného Hynka Bíma. Tento otcův druh byl Janáčkovým žákem a mladý Úlehla se od něho naučil vnímat rytmus východomoravské písně nesrovnatelně citlivěji, než jak jej chápali až dosud sběratelé. K lidové písni se Vladimír Úlehla přiblížil nejtěsněji ve Strážnici, kam se přestěhovala rodina pana ředitele, a kde se k ní opět přidružil Hynek Bím!

Mladý muž vyrůstající v centru tehdy ještě živé lidové tvořivosti měl ty nejlepší předpoklady zapsat to podstatné z lidového písňového odkazu. Hned na počátku je třeba zdůraznit, že po melodické stránce zachytil Úlehla tok melodie naprosto spolehlivě, a že můžeme hovořit o odchylkách ryze teoretických, nikoliv však ve smyslu nedostatečného intonačního zápisu nápěvu. Je to asi obdobné jako u Sušila, ovšem s tím rozdílem, že na rozdíl od svého velkého předchůdce měl Úlehla už k dispozici nové výzkumy Janáčkovy a Bímovy. Stejně je to s Úlehlovými záznamy hry lidových hudeců (jak nazývá Úlehla lidové kapely na Slovácku). Je jen škoda, že těchto zápisů hudeckého souboru pořídil autor *Živé písně* tak málo.

V době, kdy mladý Úlehla začínal zapisovat lidové písně, nebyl ještě zdomácnělý pojem neúplných stupnicových řad, učeneč řečeno *praemodálních* útvarů, neboli *archaických* stupnicových struktur, od dvoustupňové řady (*bichordální*) přes tritonové struktury (*trichordální*), *tetrachordy* (čtyřtónové skupiny) a *pentachordy* (pětitónové) až k *hexachordům* (šestistupňovým skupinám).

Tak si lze vysvětlit, že u některých starobyklých nápěvů tohoto typu zapisuje Úlehla rozsah melodie, nikoliv tónorod. Zejména se s tím setkáváme v písních zaznamenaných jako mixolydické nápěvy, i když jde o útvary neúplné stupnice, nejčastěji hexachordy (N 63 b):

63b (Tosa) Strážnice. Sb. Ú. - Zp. Maryška Procházková 5. 2. 1942
T. rá 10"

Há - jí - ku, háj, ze - le - ný háj, há - jí - ku
ze - le - ný, gdo fa roz - ve - se - li, švar - ný šu - háj.

V povědomí nadšeného sběratele strážnické písně se zahnízdlily úvahy o jejich starobylosti v důsledku používání *starých*, církevních *tónin*, dnes říkáme modů. I když si byl vědom Ulehla skutečnosti, že se ve slovácké písni vyskytují kolísavé tóny - jako je např. 3. a 6. stupeň (rozuměj v durovém nápevném obrysu), přece bral za základ modální tvar nápevu a od něho postupoval k dur a moll. Byl přesvědčen o tom, že na počátku vývojové řady byly *nápěvy bez modulací, na vrcholu nápěvy modulacemi přesycené*; (s. 287 Živé písně).

Tabulka *Staré tóniny ve strážnických písních* (na s. 284 Živé písně) nás seznamuje s výskytem modálních řad v tomto zpěvném centru: *ionická* (c, d, e, f, g, a, h, c), *hypoionická* (jako mixolydická), *dorická* (c, d, es, f, g, a, hes, c), *lydická* (c, d, e, fis, g, a, h, c), *mixolydická* (c, d, e, f, g, a, hes, c) a *aeolická* (c, d, es, f, g, as, hes, c). Úlehla postrádá ve strážnických nápěvech tóninu frygickou a vysvětluje si to tím, že tento modus, jemuž se ve středověku přisuzovala výrazová schopnost drásavého zoufalství, nemá v lidové tvorbě místo.

Jak snadno vyčteme z četných Úlehlových záznamů lidových nápěvů ze Strážnice, vyskytují se tu vedle ryze modálních útvarů často i smíšené, jejichž hybridnost pramení z existence kolísavých tónů. Lze to formulovat asi tak, že skutečných modálních nápěvů je jen velmi málo; většinou už směřují k tónice a měly by tedy být notovány jako durové (nebo mollové) nápěv s alteračním označením příslušného charakteristického intervalu přímo v průběhu písně. Platí to zvláště o písních vysloveně hudeckého charakteru, jejich proměnlivost by vynikla zřetelně s harmonickým doprovodem, zasvěcenému znalci je však zřejmá i z jednohlasého, byť bezakcidentního záznamu.

Tak např. nápěv písně *Ešče zme byli nad Koryčany* (Živá píseň, N 60) má předznamenání

naznačující dorskou stupnicovou řadu na g a byl takto interpretován zřejmě kvůli závěru na 2. stupni. Pravidelnou kadenci na prvním stupni má překrásná píseň *Lítala laštovka*, jejíž nápěv je notován jako dorský (ŽP, N 1 ad 54), avšak v hudeckém podání je zřejmě tonikální. Hudecká píseň *Já sem sa oženil* prozrazuje svůj původ v prostředí hudebníků jak přesmyknutím dvoutaktového základního modelu o kvintu výš, tak závěrem, v němž je melodická ozdoba osvěžena citlivým tónem (N 82).

60 (Téma) Strážnice. Sb. Ú.- Zp. Gajda- Piščelák v srpnu 1913
Trvá 17"

1 ad 54 *Ej, lítala* Boršov u Kyjova. Sb. Ú.- Zp. Ludmila Rolencová, naroz. 1878, dne 27. 7. 1940

82 (Téma) Strážnice. Sb. Ú.- Hráli a pěli Jura Pánek a Gejda- Piščelák červenec 1913
Trvá 10"

Nejvíc nás zajímají melodie, v nichž se na modálním pozadí objeví kolísavé tóny - jako by na

písňové louce vykvetly kytičky pestrobarevných květů! Půvabný nápěv *Dyž sem já šel přes hory* (N 5/3) zachycuje Úlehla v dorském předznamenání; ve druhém taktu je však citlivý tón *fis*, vystřídáný v následujícím taktu malou septimou, ve čtvrtém taktu je zvýšený třetí stupeň *h*. Podobné hybridní útvary můžeme objevit v Úlehlových zápisech strážnických písní, zaznamenaných v rámci lydické nebo mixolydické stupnicové řady. Píseň *Jedú kupci od Budína* (N 56/2), zaznamenanou jako hypolydická, doprovází pikantní zvýšení prvního (!) stupně, arcit' jen v podobě střídavého tónu na lehké době (*fis* v 5. taktu).

5/3 (Tres) *Aj, Jurenko, Jurenko* Strážnice. Sb.Ú.-Zp. Jan Neuman-Zajíc 6.2.1943 Trvá 13"



56/2 (Tres) *Ej, od Buchlova větr věje* Strážnice. Sb.Ú.-Zp. Jan Machálek-Rakušan 5.2.1943 Trvá 10"



K nejpozoruhodnějším nápěvům strážnické písně v Úlehlově sbírce náleží mixolydické útvary. Působí sugestivně již ve svém nejjednodušším tvaru, především charakteristickým závěrem přirozené septimy, stoupající důstojně, bez citlivého stupně, k základnímu tónu stupnice. Nápěv písně *Dyby mňa*

moja maměnka stará (N 35) je vlastně neúplná stupnicová řada, *hexatónika* - šestistupňový útvar s vynechaným 6. stupněm, avšak s již dostačující charakteristikou mixolydické stupnice. Jedna z nejtýpějších strážnických písní *Ach, mamulka moja* (N 104/2) je zaznamenaná s předznamenáním mixolydické na *g*, avšak kolísavě stupně třetí (*hes-h*) a šestý (*es-e*) prozrazují hudecký nápěv.

35 (Tres) Strážnice. Sb.Ú.-Zp. Fr. Šrámek-Čapatý v létě 1912 Trvá 22"



104/2 (Tres) *Má maměnko staré* Strážnice. Sb.Ú.-Zp. Jan Machálek-Rakušan 11.1.1943 Trvá 15"



Velmi dráždivé jsou pro folkloristu nápěvy, v nichž je mixolydický charakter doprovázen zvláštním jevem, intervalem snížené sexty. Na tento typ, který se neomezuje na Strážnici, ani na Moravu, upozornil maďarský muzikolog Lajos Vargyas a po něm Karel Vetterl doložil tyto nápěvy na severovýchodní Moravě.

Z početných písní, založených na *mixolydické řadě se sníženou sextou*, alespoň dva příklady: píseň *Dyž sem šla z kostela* (N 49) se sníženou sextou ve druhém taktu a modálním závěrem, a *Fašanku*,

fašanku (N 61) rovněž se sníženou sextou při začátku nápěvu. Není třeba zvlášť zdůrazňovat, že tento jedinečný stupnicový útvar má své kouzlo zvláště tam, kde je doprovázen kolísavými tóny. V písni *Hody, milé hody* (N 108/1 f) je snížená sexta hned na počátku a kolísavé stupně třetí (*hes*) a sedmý (*fis*) ke konci písně.

49 (Tev)
Trvá 7 1/2"

Strážnice.Sb.U.-Zp. totičky u Mysku v zime 1900

Dyť sem šla z kos-to-la od slo-va bo-ží-ho,
pot-ka-la ňa má-ti sy-neč-ka mo-je-ho.

61 (Tev)
Trvá 10"

Strážnice.Sb.Ú.-Zp. Jan Mlýnek, muzikant 10. 2. 1940

Fa-šan-ku, fa-šan-ku, už je fa-na má-lo,
ja-ko tej ro-sen-ky na ze-le-nej trá-vě.

108/1f (Tev) Má stará mamičko Strážnice.Sb.Ú.-Zpíval Jan Machálek-Rakušan 11. 1. 1949
Trvá 14"

Ho-dy, mi-lé ho-dy, už sem do-ho-do-val,
už sem šty-ri no-ci do-ma ne-ho-co-val.

Nahlédneme nyní důvěrněji do zapisovatelské kuchyně Vladimíra Úlehly, abychom se dozvěděli, jak vlastně zapisoval, podle jakého klíče? Měl určitý systém v zachycení stupnic? Jsou jeho zápisy po stránce stanovení stupnicových řad sjednoceny?

Již v úvodu jsme si naznačili, že Úlehlovy záznamy melodické složky nelze vtěsnat do nějakého krunýře, který by těmto rozkošným nápěvům nedal vydechnout. Na druhé straně to však neznamená v žádném případě sběratelskou libovůli nebo zásadní prohřešky proti teorii a praxi notového záznamu lidové písně.

Moravská lidová píseň je ve svých nápěvech nesmírně bohatá a mnohotvárná a lze ji proto notačně zachytit mnohdy víceznačným způsobem. Již jsme si řekli, že Úlehla bazíruje na starých stupnicích nebo tóninách, a v jeho zápisech se skutečně častěji objevuje předznamenám staré tóniny. Stane se tak nejen ve skutečně starých nápěvech, ale také v novějších hudeckých písních, kde už charakter modů je porušen a melodie směřuje k dur nebo moll. Na věrohodnosti nápěvného proudu ovšem takový zápis v modální podobě nic nemění. Právě tak je pro nápěv málo významné, jestli se objeví buď s předznamenáním jako modální, nebo v podobě dur (nebo moll) s akcidentním příslušným znaménkem přímo v jednotlivých taktách.

S Úlehlou oblíbenou praxí zachycovat lidové nápěvy jako modální jsme se již setkali v uvedených notových příkladech. Nyní uveďme příklady melodií zaznamenaných již jako příslušející k novodobé stupnici mollové (v případě nápěvu s dorskou charakteristikou) nebo durové (u nápěvů lydicky nebo mixolydicky zabarvených). Modální východiško těchto písní naznačuje sběratel příslušným akcidentem přímo v průběhu jejich nápěvů - u dorsky zahrocených nápěvů zvýšenou sextou, u lydických zvýšenou kvartou a u mixolydických sníženou septimou.

Nápěv písně *Vydala máti, vydala céru* (N 230/1 a), představující jednu z četných variant pozoruhodného typu strážnického, zapisuje Úlehla v moll s připojenými akcidenty zvýšené sexty (*cis*) ve 3. a 6. taktu, naznačující dorský charakter melodie. Lydický

charakter písně *Dolina, dolina* (N 30/1) je v rámci předznamenání durové stupnice vyznačen zvýšeným čtvrtým stupněm (*cis*) ve 3., 5., 7., 9. a 10. taktu nápěvu. Baladická píseň *Vyletěl fíák* (N 231/2d), jedna z nejrozšířenějších v četných variantách, může posloužit jako krásný příklad mixolydicky zbarveného nápěvu s charakteristickým závěrovým obratem na přirozenou septimu ("velkou zpětnou sekundu", jak tomu říká Josef Černík) v taktu 8-9, utvrzeným citlivým tónem (*a*).

230/1b (T 232d) Strážnice. Sb.Ú. Zpíval Jan Machálek-Rakušan 11.1.1942
Trvá 18"

Lyrics: Vy - da - la má - ti, vy - da - la cé - ru
da - le - ko od se - be, da - le - ko od se - be.

30/1 (T 23f) Strážnice. Sb.Ú. Zp. Anica Valáchová 1925 (v Brně)
Trvá 15"

Lyrics: Do - li - na, do - li - na, do - li - na,
po ní sa pro - chá - zá má mi - lá,
ho - re do - li - neč - kú, hle - dá ze - li - neč - ku,
co by si hla - vič - ku zho - ji - la.

231/2d (T 232d) Strážnice. Sb.Ú. Zpíval Jan Múčka-Paňočka 9.4.1942
Trvá 18"

Lyrics: Vy-le-těl fíák ho-re nad o - bla - ky, vy-lo-těl on
na-devlec-ky fíá - ky, na-de všecko stvo-ře ní.

Není třeba zdůrazňovat, že podobně jako hybridní nápěvy, notované v modálním rámci, tak také nápěvy zachycené v dur nebo moll systému mají jedinečné

kouzlo. Taneční píseň *Aj Jurenko, Jurenko* (N 5/1 b) vykazuje v rámci durové stupnice kolísání 3., 6. a 7. stupně. V nápěvu *Jakú sem si frajerečku vybral* (N 79) se v durovém předznamenání projeví lydický charakter zvýšeným 4. stupněm v taktech 3., 4., přičemž si všimneme příznačného sestupného skoku zvětšené kvarty ve 4. taktu. V 5. taktu zazní čistá kvarta (*hes*) a závěr nás překvapí kolísavostí 3. stupně (*as, a*).

5/1b (T 23f) Strážnice. Sb.Ú. - Zp. Gajda - Piščelák a Pánek, v srpnu 1912. Tanečním tempem na danaj.
Trvá 13"

Lyrics: Aj, Ju-ren-ko, Ju-ren-ko, gde žes dal to pé-ren - ko, ej, co sem
ti já da - la? Dyž sem já šel na ho - dy do stráž-nic-kej
ho - spo - dy, ej, vo-da mí ho vza - la.

79 (T 232f) Strážnice. Sb.Ú. Zp. Jan Machálek-Rakušan 10.4.1942
Trvá 9"

Lyrics: Ja - kú sem si fra-jé - reč - ku vy - bral,
ja - ko by ju vy - ma - lo - val, vy psal

Zvláště vzrušivé jsou pro nás nápěvy písní, v nichž lze stanovit nové, v umělé hudbě neznámé stupnicové řady. Již jsme se zmínili o mixolydické stupnici se sníženou sextou (v písních *Dyž sem šla z kostela*, *Fašanku fašanku* a s kolísavými stupni v písní *Má stará mamičko*). Tyto melodie předznamenává Úlehla vesměs jako modální, a tak je třeba dosti namáhavě hledat nápěv, který by zapsal v durovém rámci. Z hybridních útvarů sem náleží jedna z

nádherných dívčích písní *Má mamičko stará* (N 104/1 a). Setkáme se v ní se sníženou (mixolydickou) septimou (*f*) v taktech 3, 5 (a máme za to, že byla opomenuta při korektuře v taktu 12 v horním rejstříku nápěvu, *f*², a také v dolním rejstříku v taktech 8, 9, *f*¹), s kolísavou sextou *e-es* (tón *es* v taktu 12 vytváří příznačný snížený stupeň!) a s kolísavým 3. stupněm (*hes-h*).

104/1a (T 185a)
Trvá 19"
Strážnice, Sb. Ú. Zpívala Ježova stařenka, stará Možnarka v srpnu 1911

Má ma-mi-čko sta-rá, já sa bo-jím v no-cí -
pod na-be-o - len-ko cho-dí - va-já chlap-ci,
o-ní na můj klop-ka - jú, po-ko-ja ně ne-da - jú.

Jednou z nejvíce pozoruhodných stupnicových řad, v níž se pohybují nápěvy písní ze Strážnice, je tzv. *podhalská tonalita*. V této mimořádně zajímavé a zvukově barvitě stupnici jsou obsaženy dva intervaly charakteristické pro východomoravskou píseň, totiž zvýšený 4. stupeň, lydická kvarta a snížený 7. stupeň, mixolydická septima. Připomeňme, že oba tyto intervaly se mohou objevovat v nápěvech písní jak v čistém tvaru, tak v podobě kolísavých stupňů. V písni *Stojí v okynečku* (N 30/2) nacházíme mixolydickou septimu na počátku nápěvu (*c*) a lydickou kvartu (*gis*) v taktech 11, 15, 17, 19 a 23. Píseň *Zazpívej slavičku* (N 248) má lydickou kvartu (*cis*) v čistém tvaru v 10. taktu, kdežto mixolydická septima (v taktech 5-7, *f*) kolísá s citlivým tónem (*fis*, ve 12. taktu).

30/2 (T 185/1b) *Dolina, dolina, dolina*
Strážnice, sbíral Hynek Bím, zpívala Rozálie Obrtlíková v r. 1909.
Vydáno v Janáček - Váňa 1981, str. 309

Sto-jí v o-ky-neč-ku, vo-lá-na dě-voč-ku: Dě-voč-ko,
sr-děč-ko o-tev-ri! A já bych ti rá-da-o-tev-re
la, dy-by mně ma-mič-ka do-vo-li la, a-le ma-ci
ne-dá, že si šel-ma ble-dá, že bych ša, šo-haj-ku,
ne-lů-bi-la.

248 (T 232b)
Trvá 17"
Strážnice, Sb. Ú. Zpíval Fr. Šrámek - Čaputý 1912

Za-zpí-vaj, sla-vič-ku, v ze-le-ném há-jě-ku
a já ti od-po-víam, i-dúc na tra-vě-ku.

Mravenčím hledáním nápevných odchylek a charakteristických znaků strážnické písně můžeme najít i tak ojedinělý útvar, jaký představuje dosud neznámá stupnicová řada, *podhalská tonalita se sníženou sextou*. V písni *Seče šuhaj, seče trávu* (N 171/2) nacházíme ve stupnicové řadě s velkou tercií jak zvýšenou kvartu *cis* ve 4. taktu, vystřídanou čistou kvartou *c* v 9. taktu, tak malou septimu, mixolydickou ve 3. taktu (*f*) a konečně sníženou sextu *es* ve 3. taktu - nejčinnější interval, dotvářející tuto atraktivní stupnicovou řadu. Tento pozoruhodný nápev zaznamenal Úlehla jako mixolydický, tedy modálně.



Není bez zajímavosti, že i ty nejkompikovanější stupnicové útvary, v nichž se setkáváme až se čtyřmi kolísavými tóny - tedy stupnice o 11 tónech! - jsou vyžitelné v rámci dur nebo moll. Jednu z nejsložitějších strážnických písní, *Na strážnickém rynku* (N 126/2), zaznamenal Vladimír Ůlehla v rámci mollovém, ačkoliv jde zjevně o stupnici s velkou tercií. Dosvědčuje to také následující nářev písně *Okolo Hradišča* (N 1 ad 126/2), blízkého variantu této písně, jež je zapsána v dur. Rekrutská píseň v Ůlehlově pojetí se honosí kolísavými tóny na stupni 2. (*fisis* a *fis* v 5. taktu), 4. (*ais* ve 2. taktu, *a* v 6. taktu), 6. (*cis* v 1. taktu, *c* v 10. taktu) a 7. (*dis* ve 2. taktu, *d* v 9. taktu).



Má ještě smysl po této exkurzi do tvůrčí dílny Vladimíra Ůlehly zkoumat další podrobnosti metody jeho zápisů?

Všimněme si snad ještě jedné věci, která má význam při určování stupnic, v jakých sběratel zaznamenával nářevy své sbírky. Při víceznačnosti nářevů východomoravské lidové písně není lhotejné, vychází-li zapisovatel těchto melodií ze začátku nebo ze závěru písně.



Strážnická cimbalová muzika v roce 1947

Největší sběratel moravské lidové písně František Sušil považoval za určující faktor závěr lidového nářevu. K tomu ho vedlo nepochybně modální cítění, s nímž hleděl na melodie lidových písní. Novější sběratelská praxe však určuje jako východisko tóninu začáteční, která se tak stává *hlavní tóninou* příslušného nářevu. Tak také notuje své záznamy Vladimír Ůlehla. Na jeho zápisech lidových nářevů je rovněž patrná závislost na hudecké hře. To odlišuje Ůlehlu jednoznačně od zápisů Františka Sušila, porizovaných bez představy hudecké harmonické složky.

Píseň *Či to pachole v noci chodí* (N 25/1) znamená Ůlehla jako durovou s kolísavým 3. stupněm *hes* (v taktech 5., pravděpodobně i 6., 7. a 9.).

Sušil by pojal melodii s největší pravděpodobností jako mixolydickou se sníženou sextou (*d, e, fis, g, a, hes, c*). Máme za to, že Úlehlova koncepce byla ovlivněna představou hudecké hry, vycházející v začátku nápěvu z tónického trojzvuku durového, nikoli mollového, jak bychom se mohli domnívat z pouhého jednohlasého záznamu. Ale to už se ocitáme na pomezí vertikálních problémů Úlehlových zápisů strážnické písně, o nichž chceme vyprávět někdy příště.

Některé výrazy, s nimiž se čtenáři běžně v literatuře nesetkávají, jsou uvedeny v knížce Jan Trojan: Moravská lidová píseň. Melodika, harmonika. Praha 1980.

25/1 (733a)
Trvá 18"

Strážnice. Sb. Ů. - Zp. Maryna Myšková 1904

Či to pa - cho - le v no - ci cho - di,
či to pa - cho - le v no - ci cho - di
a do - brých lu - di ze sna bu - di,
a do - brých lu - di ze sna bu - di.



Strážnická cimbálová muzika s Vladimírem Ulehrou při svém prvním natáčení pro rozhlas

O MORAVSKÉM ROKU 1914

(Rozmluva Dušana Holého s Vladimírem Ševčíkem a Martinou Pavlicovou)

Vzpomínáte, že ve třetím čísle Národopisné revue 1991 jsem v rámci rubriky Errata publikoval příspěvek Jak to vlastně bylo s brněnským Moravským rokem 1914? "Nestřílet kozly a nelhat si do vlastní kapsy" - psal jsem, "všechny informace poctivě verifikovat a jít až k původním pramenům, nebo k výchozí situaci"...

Stalo se, že na základě rukopisu toho svého krátkého článku jsem zadal seminární práci. Jejímž úkolem bylo pátrat v archivech i v denním tisku, aby se zjistily další okolnosti a podrobnosti. Posluchač Vladimír Ševčík k tomu vyhledal materiály v Archivu města Brna pod označením Sokol Brno I, R 77/543, a ještě na jiný materiál narazila pak náhodně kolegyně Martina Pavlicová. Protože látka je poněkud spleťtá, potřebuje zpřehlednění a místy i komentáře, a protože jsem v žádném případě nechtěl setřít autorový přínos žádného z nás, rozhodl jsem se volit formu rozhovoru. Aby bylo zřetelné, kdo promlouvá, uvádím na začátku odstavce iniciály našich jmen. (Nebude-li se to snad některému aristarchovi líbit, může je klidně přehlédnout.) Listujeme v materiálech a začínám bez iniciály:

Že se brněnský Moravský rok 1914 nekonal ani 29. června, ani po odložení 12. července, k tomu jsem v minulém ročníku využil knížky Marie Trkanové (U Janáčků), která v ní podchytila vyprávění Marie Stejskalové, služby manželů Janáčkových. Nyní porovnejme, co se k tomu dalo zjistit v denním tisku a v archiváliích:

VŠ: Podle deníku Venkov, č. 153 ze dne 30. 6. 1914 čteme o prvním sletovém dni:

"... ze shromaždiště na Eliščině třídě" (dnešní Husova ulice) "se pohyboval ohromný průvod okolo Německého

domu, kde došlo k výtržnostem německých buršáků tam shromažděných proti pokojnému sokolskému průvodu." Abychom to zkrátili, poté se průvod ubíral za ovací přihlížejících po dnešní ulici Lidické, Štefánikově a Palackého db Králova Pole na Slovanské náměstí a odtud na letiště, které bylo v těch místech, kde je dnes koupaliště na Dobrovského ulici. "Cvičení se zúčastnilo 2600 žen a 4500 mužů. Na tribunách a ochozech přihlíželo na 100.000 diváků. Brzy po zahájení prvního čísla programu cvičení žen došla na letiště zpráva, že v Sarajevě byl zastřelen následník trůnu František Ferdinand d'Este a jeho choť. Zpráva ta sdělena předsednictvu a žurnalistům na tribuně. Původně se nevyklučovala možnost, že se jedná o zprávu falešnou za účelem vyvolání zmatků. Zanedlouho však byla zpráva potvrzena. Hned byla konána porada předsednictva sletového a předsednictva České obce sokolské s přítomnými poslanci. Do lóže předsednictva se dostavil i zemský hejtmán hr. Serényi, který poukazoval na to, že slet by měl být zastaven. Přítomní žurnalisté poukazovali na to, že na letišti je na 100 tis. diváků a že by mohla vzniknout panika. Po nových úřadách s poslanci a žurnalisty usneseno prozatím zprávu utajiti a pokračovat ve cvičení. Teprve pak se obecnostvo dozvědělo o krvavé události sarajevské. Druhý den slavnosti arcit' odpadl."

DH: *Pro Moravský rok byl nakonec dohodnut náhradní termín na 12. července 1914.*

VŠ: Jak vše dopadlo, o tom se dovídáme v Lidových novinách ze 13. července. Nejprve o průvodu:

"Na Vseslovanském náměstí se průvod seřadil a před druhou hodinou dal se v pohyb. V čele jelo banderium o 62 koních. Byli to hoši většinou z Troubska, Bosonoh, Žebětína, Žabovřesk a také ze Slovácka. Šlapaničtí vezli sebou »krále«. Za imposantním banderiem jelo 20 ozdobených selských vozů. První vozl alegorickou skupinu zrušení roboty, další pak dožínkovou chasu ze Žabovřesk a z bližšího i dalšího okolí. Ostatní vozy obsazeny byly veselými a nenuceně jásajícími Slováckami a šohaji. Za vozy družil se průvod pěší. V čele Lužičané, chasa z Kostic, Tvrdonic, Lanžhota se svou muzikou. V žhavém slunci živé barvy krojů jen hořely. Nepokojná krev chlapců nedala - cifrovali cestou a

každého zastavení využili k tanci. K nim družila se Moravská Nová Ves se svou muzikou a známými malebnými kroji, pak Kyjov, Hýsle a jiné vsi slovácké. Pak objevily se širáky, zelené kabáty - Valaši. Přijeli z Rožnova, ze Vsacka a až od slovenských hranic, také se svou muzikou. Za Valachy Veličané a muzikanti z Myjavy. Za Myjavskými objevila se »smrtka« a Šlapanice. Čisté bílé kroje šlapanické budily všeobecnou pozornost, jíž se těšila též zejména velká skupina královniček z Troubska. Šlapaničtí nesli ovšem své »právo«. [...] Účastníků průvodu bylo asi 2500."

DH: *Jenže čtème dále:*

VŠ: "Celá slavnost zkažena deštěm. Obecenstva opět 70.000. Tolik slibnou a tak pečlivě připravovanou slavnost Moravského roku pronásleduje neštěstí. O sokolském sletu zmařena byla tragickou událostí v Sarajevě, včera zničil ji naprosto lijavec tak prudký, že v dvaceti minutách změnil sletišť v bažinu a na provedení Moravského roku nebylo ani pomyšlení. Nadarmo těšily se tisíce a tisíce diváků, kteří naplnili opět všechny tribuny a ochoz, nadarmo těšili se také účinkující, kterými to hrálo už celé týdny touhou po předvedení ukázek zvyků moravského lidu, jeho veselých tanců... V několika minutách rozplynulo se všechno to radostné očekávání po krásném dopoledni a parných sice, ale přece zdánlivě bezpečných prvních hodinách odpoledních. Až slzy se tlačily do očí vztekem, když po sletišti valily se proudy kalné vody a přebíhající lidé bořili se do bahna; hýřivá, vřelá směs barev stydla ve svém jásání, ztemněla a smutný opravdu byl pohled na slováckou a valašskou mládež, která sice neztrácela humor, ale beznadějně brodila se místy, kde se mělo tančit a zpívat a beznadějně se připravovala, že »se přece začne...« Nezačlo se. Sletišť se vyprázdnilo a slunci, které jako na výsměch se zase objevilo, ukazovalo jen své bahno a kaluže."

DH: *Když si v Národopisné revue (3/91, s. 190)*

nalistujeme přetištěné vyprávění Marie Stejskalové, sledáme naprostou shodu se všemi fakty uvedenými v novinových zprávách.

Ale nejde jen o prostou skutečnost, že se připravený pořad dvakrát z vážných důvodů nekonal. Daleko zajímavější jsou zjištění, kdo byli jeho iniciátoři, kdo zde

měl účinkovat, kdo se podílel na jeho přípravě. O tom sice mnoho vypovídá dvaapadesátistránková brožura vydaná k této slavnosti, dnes však víme mnohem víc.

Abychom mohli o navozených otázkách snáze uvažovat, použijeme jako odrazový můstek informace obsažené v brožurě. Nejprve uveďme sled jednotlivých čísel, jak jsou zde na s. 3-5 vyjmenována a krátce charakterizována. Pro stručnost citujeme jen jejich názvy: 1. Nový rok, 2. Fašank, 3. Tanec "Pod šable", 4. "Právo" v Šlapanicích, 5. Vynášení "smrti" (Morany), 6. Vitání jara (slunce), 7. Mrskut, 8. Královničky, 9. "Honění krále" (jízda králů), 10. Valašská svatba, 11. Slovácká svatba, 12. Dožatá, 13. Zbojnická, 14. Hody slovácké, 15. Mláčení káčera, 16. Národní tance lidové, 17. Průvod všech účinkujících. Na s. 7-52 jsou pak podrobnější pojednání k jednotlivých vystoupením. Pořadová čísla jsou ovšem u popisných textů vynechána a chybí zde charakteristika podšablí (tj. č. 3), národních tanců (č. 16) a průvodu. K některým pojednáním jsou připojena i jména autorů jednotlivých textů. Tak u statí Nový rok (č. 1) je podepsán Jaroš Hudeček, jarní zvyky a obyčeje velikonoční (č. 5-9) přibližuje Lucie Bakešová, slovácká svatba (č. 11) je podána Josefem Kopeckým, přičemž v poznámce za pojednáním se odkazuje na jeho podrobnější známou práci Slovácká svatba na Podluží (Hodonín 1898), k dožatí (č. 12) je citován popis Jaroslava Vašici, jak byla "provedena mužským odborem Národní jednoty 24. srpna 1913 v Žabovřeskách", u črtý Zbojníci (č. 13) nacházíme opět jméno Jaroš Hudeček a konečně o hodech na Slovácku (č. 14) pojednal pro slavnosti Moravského roku Martin Kroupa, učitel z Moravské Nové Vsi. - Nevíme, kdo psal pojednání k č. 2, 4, 10 a 15; o č. 16 bude ještě řeč.

VŠ: Mohu dodat, že kromě této tiskoviny, tedy dvaapadesátí stránkové brožury, vyšly v červnu téhož roku ještě osmistránkové Pokyny pořadatelům ..., podepsané za pracovní komisi Moravského roku Ant. Mnoh. Daňkem, Edou Tomanem a Ant. Vaničkem.

DH: *V těchto Pokynech jsou se sokolskou přesností podány v pěti bodech instrukce, co dělat s účinkujícími po příjezdu do Brna, jak má proběhnout zkouška, průvod*

a jsou zde rovněž informace o rekvizitách a scénických potřebách.

VŠ: Pokyny k průběhu zkoušky stojí za citaci: "Jen jakoby letem zkusí se veškeré oddíly Moravského roku dle dolejšího pořadu.

Před zkouškou skupin účinkujících nástup a zkouška na tance při hudbě a to za tím účelem, aby hudba po začátku zkoušky, když byla zahrála vstup, mohla odejiti k monsterkoncertu do Lužáněk.

Zkouška nesmí trvati déle než do 11 hodin dopol. Odporučuje se, aby všichni účinkující obědvali v nejbližší blízkosti sletišť, aby se pak mohlo společně odejiti na seřadiště k Besednímu domu v Brně k národopisnému průvodu, bude-li tento povolen.

Proto jest vůdce každé skupiny účinkujících povinen a za to též zodpověden, aby doopravdy řečeno: *ž e l e z - n o u r u k o u* držel svou skupinu z domu počínaje až do ukončení Moravského roku, tedy do pondělka večer p o h r o m a d ě . B e z v ý j i m k y a b e z o m l u - v y . "

DH: *Z hlediska člověka, který se párkrát pokusil dělat pořady na folklórních festivalech, a to nejen na jevišti, ale také na návsi, zaujalo mne v těchto Pokynech ještě Scénické uspořádání a provedení Moravského roku.*

VŠ: Právě se zde: "Veřejné sokolské cvičení dle žup započne ve 3 hod. odpoledne, »Moravský rok« ve 4 hodiny odpoledne.

Cvičiště představuje náves, na niž bude se z obou bran borců vcházet. Tedy z brány jižní, od kasáren, kde budou skupiny účinkujících seřaděny čekat každá na provedení své scény.

Náves rozdělena a označena jest metr vysokými číslicemi, které jmenovitě jest vůdcům dobře pamatovati, a sice takto:

Číslo 1. jest chalupa se zahrádkou.

Číslo 2. jest chalupa představující hospodu. Před ní nálevní stůl a lavice.

Číslice 3. jest chalupa se zahrádkou.

Číslice 4. jest lesík pro zbojníky.

Číslice 5. jest máj, kolem něhož vše se provádí.

Číslo 6. v rohu u jižní brány jest stanovištěm pro koně jízdy králů, banderia a dožaté. Rovněž tak čís. 9.

Číslo 7. roh před vchodem kram s pamlsky.

Číslo 8. bouda s pamlsky a s občerstvením pro děti.

Za chalupou čís. 3., asi 30 kroků od ní, bouda cigánů.

»Moravský rok« zahájen bude hudbou Kolínskou v pavilonu. Při prvních zvucích hudby začíná se cvičiště plniti venkovským lidem obojího pohlaví a různého stáří. Budou to zejména ti, kteří na slet do Brna přijeli a kteří skupiny účinkujících doprovázejí, v druhé řadě pak tanečníci a tanečnice lidových tanců. Dbáti třeba, aby se na návsi shromáždilo také co nejvíce dětí obojího pohlaví v národních krojích.

Veškeré toto oživení návsi malebnými a skutečně živými (dle pohybů, rozmluvy, gest a »dovádění«) skupinami provede režisér opery Národního divadla p. Malý. Toto oživení stane se příchodem a seskupením z obou stran, tedy z brány jižní a z brány severní."

DH: *K těmto orientačním bodům váží se všechny režijní pokyny a je tu dosti často stanoven též časový limit pro jednotlivá čísla.*

VŠ: Např. na slováckou svatbu bylo vyhrazeno půl hodiny a přesně se zde zdůvodňuje proč:

"Doba trvání jednotlivých oddílů svatby, jmenovitě obvyklých »řikání«, musí býti co možná nejkratší, neboť musí býti dbáno toho, aby všechny výjevy byly pastvou hlavně pro oko a vnímavou náladou obecenstva, jelikož slov nebude beztak na tribunách slyšeti."

DH: Čas je stanoven celkem u desíti ze sedmnácti čísel. I když neznáme časové limity pro sedm zbývajících čísel programu, tak jenom těch deset čísel představuje dvě a půl hodiny. A víme ze současnosti, jak si skupiny svá vystoupení umějí natahovat. Kolik času by to asi zabralo s těmi zbývajících sedmi čísly a kolik s neplánovanými "přesčasy"?... Užitečnější však bude, všimneme-li si v osmistránkových Pokynech pořadatelům ještě některých jiných rozdílů proti obsáhlejší brožůře. Především zde nacházíme některé drobné odchylky v názvech jednotlivých čísel. Např. místo "Právo" v Šlapanicích čteme Ostatkové právo šlapanické, nebo místo Hody slovácké je v Pokynech uvedeno Hody Moravsko-Novo-Veské atp. Ostatkové právo šlapanické předchází v Pokynech tanci podšable, čili tato čísla jsou proti brožůře prohozena. Ještě větší rozdíl je však v tom, že v Pokynech

je uvedeno namísto sedmnácti čísel osmnáct. Jak k tomu došlo? Zatahování (zalíkování) satebního průvodu, které má v pokynech zvláštní číslo (12), bylo v brožuře správně pojato jako nerozlučná součást svatby.

VŠ: V pokynech jsou však ještě další důležité údaje; je tu většinou připsáno, kdo "řídí" jednotlivá čísla. Tak např. čteme, že Nový rok, tanec podšable a zbojnickou řídí br. Hudeček z Lužic na Podluží.

DH: *Jak už víme, Jaroš Hudeček je v brožuře podepsán pod pojednáním Nový rok a Zbojnici. V době konání Moravského roku působil jako učitel v Lužicích na Podluží, avšak rodem byl Veličan. Byl to prvorozený syn známé zpěvačky Kateřiny Hudečkové, sestry sběratele Martina Zemana.*

VŠ: Dále v Pokynech stojí, že pořad jarních velikonočních zvyků byl podrobně vypracován "slovutnou paní Bakešovou".

DH: *O tom sice rovněž už víme z obsahu brožury, ale doplníme, že právě o této tematice, o níž Bakešová psala už vícekrát předtím, referovala též 23. června 1914, a to právě pod názvem Moravský rok; viz čas. Nový lid, Č. 25, s. 290-292.*

VŠ: Jinak se v Pokynech dočítáme, že řesaň ("masopustní rej") řídí br. Šimon z Kostic na Podluží, valašskou svatbu br. Kantorek a Kramoliš z Rožnova pod Radhoštěm a slováckou svatbu br. Piskatý z Lanžhota s tamějším starostou...

DH: *...Martínem Šestákem - dovidáme se z dopisu činovníků zdejšího Sokola ze dne 20. června 1914 odeslaného sletovému výboru.*

VŠ: Mláčení káčera (stínání kohouta) měl řídit br. Kučera z Kyjova a Národní tance br. Toman z Brna.

DH: *S jeho jménem jsme se už setkali. Je podepsán vedle Danka a Vanička na Pokynech pořadatelům. Jestliže velká brožura nepovídá zhora nic o účinkování Kyjovských, zde máme potvrzeno Černé na bílém, stejně jako v citované zprávě z Lidových novin, že se slavnosti zúčastnili. Tím tedy padá mé zpochybnění účasti Kyjovska, jak jsem psal v roce 1991. Zato Uhersko-hradišsko, o němž se v Článku z roku 1991 mluví rovněž, na Moravském roku 1914 evidentně zastoupeno nebylo.*

VŠ: O tom však později. Snad nejpodrobněji a nejobektivněji nás o účinkujících informují Lidové noviny z 12. července, tedy náhradního dne slavností. Píše se tam, že už 11. 7. přijeli do Brna Lanžhošťi, Rožnovjané, Kyjovští a myjavská muzika. "Kyjovští přivezli s sebou známou hudbu mistřínskou. Mezi muzikanty mistřínskými jest milý 70sátiletý stařeček, který hraje na cimbál. [...] Známa slovácká myjavská muzika přijela již ve čtyři hodiny odpoledne. Večer koncertovala v litovelské pivnici na Tivoli ulici."

DH: *Byla to bezpochyby muzika Samka Dudíka (nar. 1880). Pod vedením Jaroše Hudečka byla tedy opravdu včas nachystána na zbojnickou scénu...*

VŠ: Než pojďme ke zpravodajství ze 13. července. Co se dělo předtím než došlo k bouři, která vše zmařila?

"Na sletišti konaly se od časného rána zkoušky na Moravský rok. Ranními vlaky přijelo ještě několik set účastníků, kteří byli nadšeně uvítáni a zavedeni rovnou na sletišť. [...]"

Již při cvičení žactva bylo zřejmo, že Moravský rok zase dobře neskončí. Ze severozápadu hnala se bouře, špinavé čmouhy deště stále se blížily. Také jižní a východní strana oblohy byla zlověstně zatažena. Očekávalo se však, že to ještě vydrží, nebo že bouře půjde bokem a zasáhne sletišť jen letmo. Oblohu proklálo několik blesků a hrom zarachotil. Obecenstvo začalo rychle opouštět své místo. Přes to však vběhli na sletišť veselým rejem účastníci Moravského roku a dělili se v skupiny, ale to byl poslední pěkný pohled. Ještě nebyla jich ani polovice na cvičišti, když náhle spustil se prudký lijavec. [...]"

Obecenstvo začalo zmateně prchat, poněvadž též neustále hřmelo a bouře byla již nad Brnem. Slováci i Valaši se ukryli, pokud to šlo; soudilo se, že liják se brzo přezene a že se bude v programu pokračovat. Ale byl již konec. Lijavec ještě sesíloval, proudy vody hnaly se po sletišti, tribuny se vyprázdňovaly, cvičiště rozmoklo tak, že byl osud Moravského roku zpečetěn."

DH: *Stalo se. Ale vraťme se ještě k přípravám Moravského roku. Plyne z nich nejedno poučení.*

VŠ: V Archívu jsou dochovány dva náčrty pořadu. Každý je psán jinou rukou a každý má název Rok na

moravské vsi, jak se měla slavnost původně jmenovat. Jsou tu i některé názvy částí, které v definitivním programu nenacházíme, zatímco jiná čísla v těchto poznámkách zase chybějí. Navíc se tu objevují Prásky, Máj, Robota, Vinobraní.

DH: *Nejde o režijní plán, jak jsem odhadoval při zběžném prohlížení, nýbrž o první nápady a o vytipování lokalit, které by se daly zapojit do jednotlivých Čísel.*

VŠ: O režijní plán opravdu jít nemůže, protože jsou zde jmenovány i obce, které svou účast na Moravském roku odmítly, a to převážně z finančních důvodů. Jde o tyto lokality: Rohatec, Veselí nad Moravou, Strážnice, Slavičín, Břeclav, Uherské Hradiště, Uherský Ostroh, Hodonín, Luhačovice a Vlčnov, který dokonce nechtěl zapůjčit ani kroje. (Ani za úplatu.) A není jistě bez zajímavosti, že mezi písemnostmi k této slavnosti lze najít také nabídku z půjčovny "národních a divadelních krojů slováckých, valašských a hanáckých" od firmy M. Štauderové z Prostějova.

DH: *Kdoví, kolik lidí bylo tehdy v Brně vystrojeno i z těchto zdrojů!*

VŠ: To nezjistíme. Máme však před sebou ještě jiné vzácné dokumenty. Je tu dopis ředitele kyjovského gymnázia - národopisce Josefa Klvani ze dne 25. ledna 1914, kdy se s přípravami Moravského roku právě začínalo, dále dopis starosty z Bzence ze dne 30. 3. o "uzavírání vinných hor", je zde nedatovaný, ale k Moravskému roku se bezpečně vztahující dopis arch. Otakara Vašíčka z Brna a pak tři nadmíru zajímavé listy Leopolda Morávka, rolníka z Lanžhota (první s datem 27. 3., druhý 29. 4. a třetí 18. 5.).

DH: *Začneme tedy Klvaňovým dopisem: "Slavný výbore sletový! Po důkladném promyšlení Vašeho návrhu uznávám sám, že by provedení »moravského roku« bylo něco, co by nahradilo dobře loňský Marathon v Praze a ještě k tomu předvedlo světu krásu Slovácka a celou řadu jeho zajímavých zvyků. [Odst.] Nic si z toho nedělám, že by to bylo divadlo, na něž by někteří aristarchové hubovali: Taková divadla se aranžovala již od set let při rozmanitých příležitostech..."*

VŠ: Klvaňa oceňuje myšlenku Moravského roku a jeho rozvrh považuje za velice příhodný. K maso-

pustním výjevům doporučuje zapojit "tanec »podšable«, kterýž tancují straňanští »fašancáři«", do "postu" navrhuje vložit letmo chodění dětí na Smrtnou neděli s májíčky, popřípadě vynášení Mařenky, které vídal v Místřicích u Uherského Hradiště. "Děti s klapáči a řečůtkami by tvořily přechod k »šlahačce«, kterou by provozovala dospělá mládež ve spojení s rozdáváním anebo prodejem slováckých kraslic." Pak mluví o jízdě králů, o tom, že obžinky se na Slovácku málo dělají, doporučuje však ukázat řadu svateb slováckých v rozmanitém pentlení nevěst. Stavění, ani kácení máje z bezpečnostních důvodů nedoporučuje; lze jej postavit předem. "Kdyby se mohly na severní a jižní straně aspoň kulisovitě postavit slovácké chalupy, bylo by pěkné. Mezi chalupami by vycházely a zacházely průvody a mohly by se po stranách vraceti zase k jiným výjevům."

DH: *Co všechno si z těchto rad pořadatelé vzali, lze aspoň zčásti posoudit z citovaných materiálů. - Nebylo toho málo!*

VŠ: Jiná reakce přišla od starosty z Bzence. "... obřad při uzavírání vinných hor v obci zdejší postrádá pro svůj jednoduchý způsob jakékoli zajímavosti. Pozůstává totiž výhradně z odsloužení ranní mše svaté na den Sv. Vavřince (6. září) v kapli na Starém hradě, načež týž den odpoledne sejdou se členové obecního výboru a někteří občané před kaplí na společnou svačinu, po jejímž ukončení a před odchodem do města prohlásí starosta obec vinné hory za uzavřenou."

DH: *A co napsal arch. Vašíček?*

VŠ: Zmiňuje se o podšablích a svůj dopis zakončuje slovy: "Nevím, . chcete-li tento starodávný tanec zde nacvičili, myslím však, že by bylo správnější zavolat do Brna přímo chlapce řekněme z Velké nebo Strání atd. s vlastní jich muzikou a nechat je tancovat. Neboť každým přecvičováním a další stylisací tance se originalita jeho silně porušuje."

DH: *Dopisy rolníka Morávka z Lanžhota překvapují na první pohled vypsanou rukou, téměř bezchybným pravopisem i svou stylistickou kultivovaností.*

VŠ: Však uveďme aspoň úvod posledního z nich v autografu:

V Laužhoře, 18. května 1914.

Vážený pane!

Ke včerejší službě a psaní o ní vytvořil jsem
si správný pojem o Roku na vsi.

Odvolávka ta vytryskla z jisté lásky k lidu morav-
skému, jestliže je mým jediným jednatelem spíše shápana
tím nachorování a tudy ještě jí myslilo se jistě:

Formou kus toho života, pážovitého, prostkaného posil-
a radíme jej na chvíli do světa. Ukážeme světlo,
po něm si poslouží Morava zachovala.

Ať tak, bť také bylo to nejlepší.

Už myslí jako jeden pozorovatel, nebyla včera, což jsem
vždy a zasloužil jsem papírovec, když --

Nuvicene stoupl Zvyk.

Proč to vše, jen k tomu nedopomáháte! --
Po Morava posud si uchovála -- má -- a po již
vymělo -- at to jen nezachránějí nějaké útlumy --
a když už to chci zachránit, tak at to nedělají
a, roku na vsi."

DH: *Velmi pozoruhodný názor! Jinak je ve všech třech Morávkových listech velmi mnoho cenného pro poznání tehdejšího stavu lidové kultury v Lanžhotě, ale tím se na tomto místě zabývat nechceme. Podstatné je, že 18. května, tj. měsíc před termínem Moravského roku, navrhuje pořadatelům zcela jinou koncepci - svou a čistě lanžhotskou: "Můžeme provést Mikoláša - Lucu - Štědrý večer - Štěpána, koláč, volbu stárka, »za pase« - Nový rok, doslužená dívek - Fašank, pod šable - Topení smrti - Šlahacku - Hasendu - Strkání máje - Pohřeb - Svatba - Rukování - Hody. [...] lépe bude, vynaloží-li se více na nás, než když se to z různých končin sflukuje." - Že na tento návrh přípravný výbor Moravského roku přistoupit nemohl, netřeba rozvádět. A dokonce se asi museli jeho členové hlasitě zasmát, když si přečetli závěr dopisu.*

VŠ: Morávek totiž končí slovy: "Seberu 100 původních lanžhotských písniček, dají se vytisknout i s nápěvy, dále brožurku »Běh života v Lanžhotě za rok«, obrátíme se na různé firmy, které jistě by do toho daly inseráty. Prodalo-li by se výtisků těch 3 nebo 4 tisíce, jistě můžem si dovolit ten největší přepych a hřivnost, jakého je v stavu dokázat Slovák. Odepište mě ihned, zda mám z pracemi těmi započít. Až budu mít všech 100 písniček napsány, mohl by přijet p. L. Janáček, aby dal písniím těm noty. Do konce května aby vše bylo. Očekávám ihned Vaše ctěné rozhodnutí..."

DH: *Jak to nakonec dopadlo, víme z dopisu lanžhotských vedoucích Sokola ze dne 20. června 1914:*

VŠ: "Slováckou svatbu máme sehnánu. Pojede 20 párů svobodných, 10 párů ženáčů, asi 7 dětí a 14 muzikantů [...] Přidá se k nám Břeclava a Kostice aj."

DH: *Dále pak vyslovují přání, aby hudbě kostických Nešporů bylo "vykázáno pěkné místo, v Praze se o ně mohli potřhat..." - A teď k číslu, kterým měl Moravský rok vyvrcholit:*

VŠ: Bylo nazváno Národní tance slovácké (jinde též Národní tance lidové nebo Lidové tance národní) a v Pokynech pořadatelům z června 1914 nacházíme k němu tyto instrukce:

"Průvod, který má být jaksi přehlídkou krojů [...] obejde kolem všech tribun a vyjde z polovice branou jižní

a z polovice branou severní, tak aby se všech tribun byl viděn. Průvod na okamžik stane a hudba zahraje: »Kde domov můj!«. Pokyny tyto buďtež všem účinkujícím sděleny a podrobnosti příslušných scén každým z nich nazpaměť naučeny."

DH: *Konec byl tedy vyřešen vlastenecky: na závěr měla zaznít píseň, která se od provedení Tylovy a Škroupovy Fidlovačky postupně stávala hymnou českého národa i na Moravě. Ale to co mělo předcházet, je hrozné až překrutné! Přesto si však myslím, že jako odstrašující příklad je účelné přetisknout to. Tu platí slova lanžhotského rolníka Moravka uvedená v citovaném autografu bez výhrad. - Jak bylo zmíněno v pokynech ke scénickému provedení, "lidové tance národní" měla doprovázet vyhlášená kolínská dechovka Františka Kmocha a je docela možné, že jsou dochovány i jeho úpravy určené k této příležitosti.*

MP: Snad. Ale pro představu stačí úplně tento materiál, na který jsem náhodně narazila v antikvariátě. Podíváme-li se na vybrané písně, je nad každou z jedenácti melodií uveden název - zpravidla známý písňový incipit s výjimkou tří názvů jiných: od země, danaj a balzamína. Dále vidíme, že autor (autorský kolektiv?) rozlišil arabskými číslicemi šest "vloček - pochodů" a číslicemi římskými pět "tanců". Pod notami je pak uveden místo písňových textů popis, co asi měly taneční páry při jednotlivých melodiích dělat za pohyby.

DH: *Není sporu o tom, že toto pásmo bylo k Moravskému roku sečvičeno. A jen tak mimochodem připomínám, že něco podobného "v rudém" se dělalo i o kteréši spartakiáde v podání folklórních souborů. A vzpomínám maně, jak při generálce na pořad Moravo, Moravo, Moravěnko milá, který jsem připravoval pro Strážnici 1969, křičel režisér Alois Hajda na účinkující: "Nedělejte z toho spartakiádu! Na ty doby už zapomeňme!" Ale hned dodávám, jak za námi s třesoucíma rukama přiběhl jeden hlídač a napomínal mne, coby autora pořadu, abych honem umravnil režiséra, ať prý neblbne.*

MP: Při té spartakiádě šlo však přece jen o stylizace nějakých lidových tanců, kdežto zde žádné stopy po

lidových tancích nenacházíme. Jsou to vlastní výtvo-
ry kohosi (br. Tomana?) na lidové melodii.

DH: Sledujeme-li však blíže těch jedenáct vybraných
nápěvů uveřejněných pod názvem Národní tance slo-
vácké, je z nich osm se všim všudy převzato z populární
sbírky Písničky "Modloslužebníků", o čemž svědčí nejlépe
jejich doslovné citace včetně shodných tónin. (Do roku

1914 vyšla ta sbírka čtyřikrát.) Ale co je ještě důležitější,
nacházíme mezi nimi pět nápěvů vyloženě slovenské
provenience: Přijdi, Janík premilený, ráno k nám, Pres
zelené žitečko voda tečie, Bodaj by vás, vy mládenci, čerti
vzali, Janičko, čo robíš a Tancuj, tancuj, vykrúcaj. Čtyři
nápěvy patří podle našich dnešních hledisek Valašsku:
úvodní A já su synek z Polanky a závěrečný Janku, Janku,

Moravský rok o letu 1914



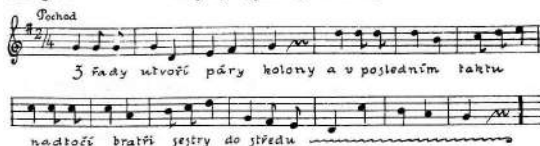
v Brně

Národní tance slovácké
od země - Danaj - Balsamová -
Vrť sa děvča - Tancuj, tancuj vykrúcaj -

Režie: B. B. a spol. - Brno, V. 1914 -

1. Možka

A já su synek z Polanky -



I. Tanec

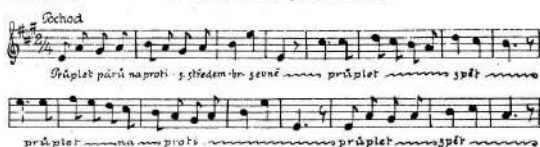
Od země -

Průhled



2. Možka

Přijdi Janík premilený -



II. Tanec

Danaj -

Průhled



zle gazduješ (tj. Nechod', Janku, přes Polanku), dále nápěvy k tanci od země a danaj. V tanci od země snadno odhalíme v druhé části označené "rychle" melodii na slova "černooký bača ovečky zatáča" (čili jde o úryvek ze známé písně Beskyde, Beskyde). První a třetí část nápěvu k tanci od země jsou zřejmě "přiskládány". Ostatně napovídá to už fakt, že celá tato melodie má předepsána

tři tempa (v první části "volně", ve druhé "rychle" a ve třetí "polka"). Vrcholem je pak nápěv k tanci danaj. Jeho hlavním nalezištěm je jak známo Strážnicko, zde se však měl tančit na nápěv písně Černá vlna na bílém beránku. Konečně melodie k tanci balamina, (která se zpívává na slova Kde ty jedeš, můj Honzíčku), je vyložene západní proveniencie, a zbývá - jak říkával Samko Dudík - "mezi-

3. Možka Prej zelené šilečko -

Pochod

Prochádku párů v pravo do kola, na místě

III. Tanec Balamina - Překrát -

Ode ruce spojeny - bohem dovnitř -

Mírně

Dva široký dovnitř poklona dva zpět poklona dva do vnitř poklona dva zpět

rychle

poklona dva do vnitř poklona dva do vnitř poklona dva do vnitř poklona dva do vnitř

4. Možka Bodaj by vás vy mládenci -

Pochod

Coalem přitvrdím křehké naproti ušlech v pravo coalem zpět v pravo

coalem naproti v pravo coalem zpět v pravo

IV. Tanec Vlt ja děvča - Překrát -

Rychle

Obraty v pravo v levo v pravo v levo v pravo v levo v pravo v levo

v levo 1. - kolečko v pravo kolem br spolejškem obraty v pravo v levo v pravo v levo

br nadhlásk je za pětou spolejškem

2. - kolečko v levo - br nadhlásk je za pětou

5. Možka Janičko, čorobí -

Pochod

Jestry do středu spoj křehk vnitř - br do středu křehk vnitř

v pravo sestry kolo v levo v levo v pravo

V. Tanec Tancuj tancuj vykrúcaj - Překrát -

Vnitřní ruce spojeny - bohem dovnitř -

Volně

Dva široký dovnitř poklona dva zpět poklona dva do vnitř poklona dva zpět

rychle

Dva široký dovnitř poklona dva zpět poklona dva do vnitř poklona dva zpět

6. Možka Janku, Janku sie gajduješ -

Pochod

Ochod protichodem v levo do původního postavem do je dno řady

a pochod

Základní postavení - obrát - sestry



Veronika Čadová z Bílovic ve stáří (kdysi líbezný model slovácké dívky pro obraz Josefa Mánesa)

národná" Vrt' sa, děvča, vrt' sa, děvča, okolo mňa. Je to tedy velmi pestrá směsice, která se slováckými tanci, jak se inzeruje na obálce, nemá vůbec nic společného!

MP: Kompilace z často již kompilovaných publikací, jakými jsou třeba Národní tance moravské od K. Sigmunda Haberského (zde je také tanec Černá vlna uveden jako slovácký) nebo nespočetná vydání různých tanečních "besed", přinesly obvykle nevídané zkomo- leniny a nesmysly. Některé z nich se pak přenesly zpět do

lidového prostředí. Narazíme-li tedy při studiu dějin folklórního hnutí na zprávy o předvádění lidových či národních tanců, je nutno pamatovat, že často měla tato vystoupení navazující na hnutí svérázu mnohem blíže k divadelním a tělocvičným představením než k prezentaci lidové kultury.

DH: *V případě pásma, které mělo být předvedeno v závěru Moravského roku, jde o svéráz nejvyššího kalibru. A tak je snad docela dobré, že tyto tanečky z různých objektivních příčin nebyly nakonec v roce 1914 provedeny. Aspoň se nemohlo stát, že by některý z těch choreo- grafických výplodů zanechal nějakou trvalejší stopu v tradici.*

MP: Propršený Moravský rok 1914 se však stal mocným impulzem k pořádání podobných slavností krajových. Slovácký, valašský, hanácký či slezský rok byly jeho dětmi.

DH: *S národopisnými roky se roztrhl ve dvacátých letech pytel a tak není divu, že v roce 1929 nalezneme v čas. Český lid (s. 30n.) noticku Proti národopisným "rokům", v níž Čeněk Zíbrt přetiskuje stručný článek z Lidových novin (12. 6. 1928, č. 297) končící slovy: "Kabaretové vystupování o »slováckém roku« darmo lid demoralizuje." - To bylo a je možná pravda, ale nevím, je-li to ten nejlepší závěr našeho rozmlouvání. Neměli bychom je nasměrovat spíše k roku 1914?*

VŠ: Chybí snad už jenom zmínka o večerních veselících, jak o nich píše Lidové noviny 13. července:

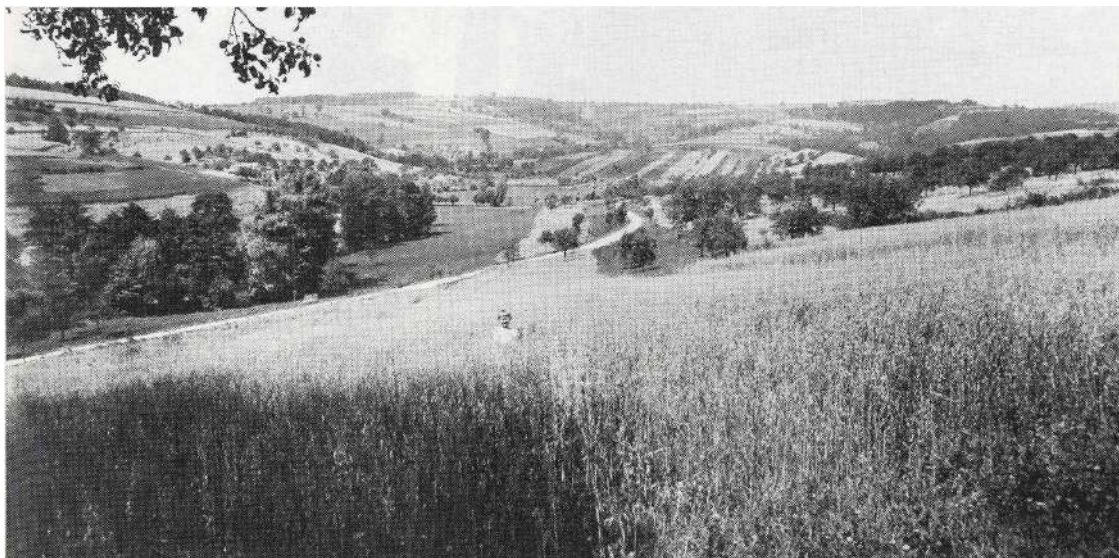
"V Besedním domě, v Sokolském domě a na Besedním domě v Král. Polí, u Raka, u Sýkorů a jinde uspořádány byly pak večer veselice, při nichž hrály hudby slovácké a kolínská kapela. Bylo na nich hodně veselo, všichni chtěli zapomenout na pokaženou slavnost odpolední. Kde to šlo, tančili slováčtí chlapi a děvčata národní tance."

DH: *Čili finále Moravského roku 1914 bylo ve spontánních zábavách. A na těch se docela určitě neuplatnily ty strašné tanečky, jimiž měl na cvičišti vrcholit pořad...*

FOTOGRAFIE A. VÁCLAVÍKA Z LUHAČOVICKÉHO ZÁLESÍ

Národopisné fotografie z luhačovického Zálesí pořídil profesor Antonín Václavík při výzkumu v letech 1917-1929. Na více jak pěti stech skleněných deskách formátu 13x18 a 18x24 cm jsou záběry krajiny, vsí a jejich částí, usedlostí i jednotlivých obytných a hospodářských budov. Značná část je věnována dokumentaci lidového oděvu - svátečnímu i všednímu kroji všech věkových kategorií i společenských vrstev a stavů. Zachyceny byly i drobné sakrální stavby a objekty, zvyky, polní a domácí práce. Celý soubor je uložen ve fotoarchivu Muzea jihovýchodní Moravy, které jej získalo od rodiny autorovy v roce 1964. Množství fotografií z tohoto fondu tvoří obrazovou část Václavíkovy monografie "Luhačovské Zálesí" (Luhačovice 1930). Paralelní řada pozitivů je uložena ve sbírkách Městského muzea v Luhačovicích, ve fotoarchivu Moravského zemského muzea v Brně a v archivu Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Zjištění míry jejich úplnosti však není zatím provedeno. Ve fotoarchivu Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně je uložena i druhá část fotodokumentace, již využil prof. Václavík zejména ve své knize "Výroční obyčeje a lidové umění" (Praha 1959). Celý fotodokumentární fond z pozůstalosti prof. Antonína Václavíka čeká na podrobné zpracování. Současný způsob evidence však umožňuje jeho badatelské využití. Předložený výběr z fotografií A. Václavíka chce o toto zpracování vzbudit zájem.

Karel Pavlišťík





/2/



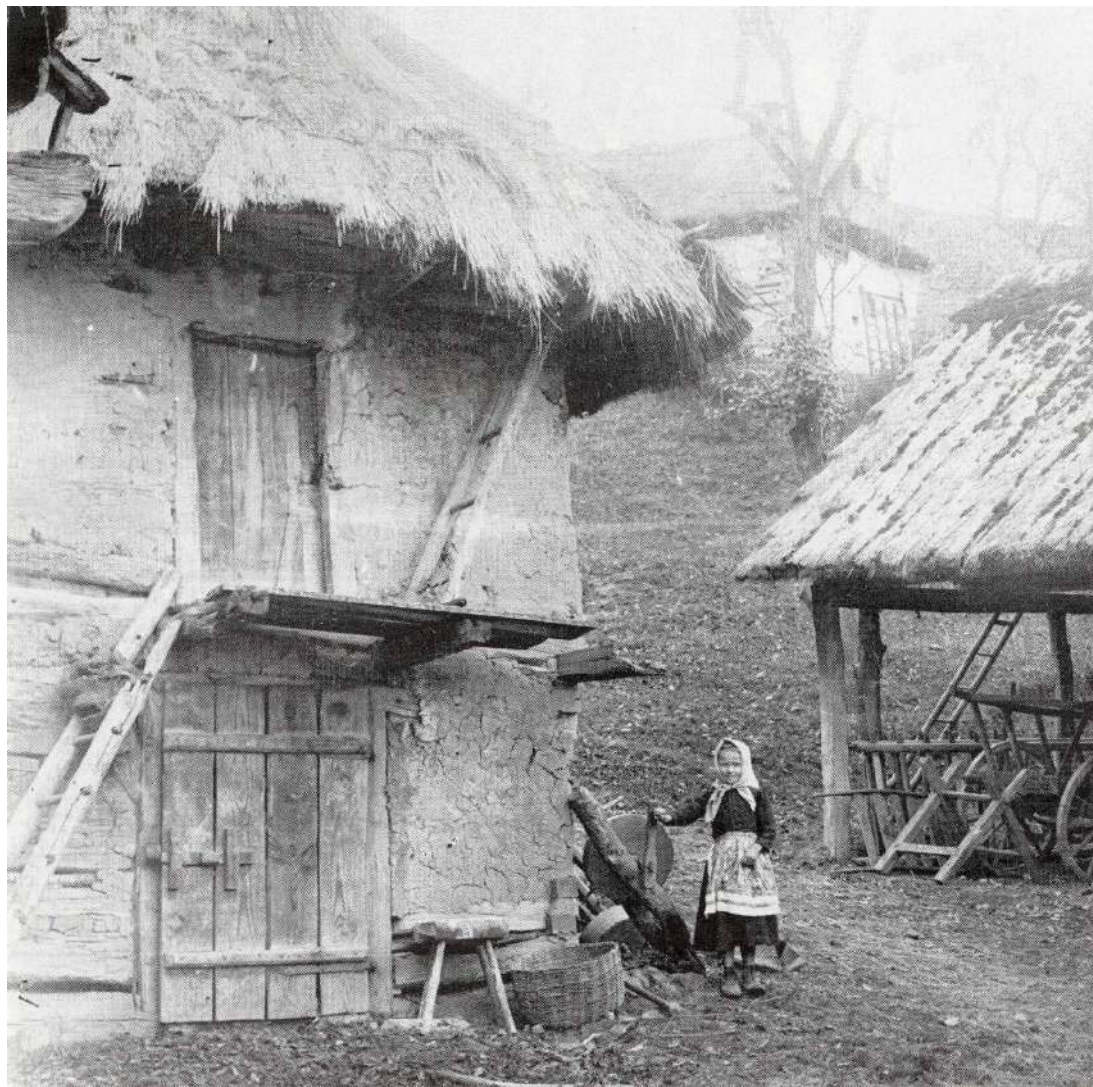
/3/



/4/



/5/



/6/



/7/

1. *Krajina od Luhačovic k Pozlovicím*
2. *Školačka ve svátečním kroji, Hřivínův Újezd*
3. *Kroje z Doubrav*
4. *Muž v kožichu, Pozlovice*
5. *Stařenka ve svátečním oděvu, Doubravy*
6. *Komora ve dvoře usedlosti, Luhačovice*
7. *Svatební průvod, Kaňovice*



/8/



/9/



/10/



/11/



/12/



/13/

8. *Vjezd do obce, Hřivínův Újezd*
9. *Zlámanec - celkový pohled na část obce*
10. *Usedlost púllánika, Hřivínův Újezd*
11. *Usedlost s komorou, Ludkovice*
12. *Nádvoří čtvrtlánické usedlosti, Polichno*
13. *Krojovaná skupina, Kaňovice*
14. *Vahadlová studna, Velký Ořechov*



/14/

ZÁMECKÁ KNIHOVNA HRABAT MAGNISŮ VE STRÁŽNICI

Strážnický zámek, sídlo Ústavu lidové kultury, skrývá ve svých zdech i historicky vzácnou knihovnu hrabat Magnisů. Její zakladatel, František hrabě Magnis, pocházel ze staré švédské rodiny, později usazené v Itálii, odkud za vlády císaře Rudolfa II. někteří její příslušníci odešli do služeb pražského dvora. Svoji kariéru František Magnis začal v císařské armádě, zúčastnil se i bitvy na Bílé hoře. Později se dává na diplomatickou dráhu ve službách polského krále Vladislava IV. V roce 1640 se stává jedním ze tří nejvyšších moravských zemských úředníků. Strážnici koupil hrabě František Magnis v roce 1629 od bratří Karla staršího ze Žerotína a Jana Dětřicha ze Žerotína. Magnisové zámek drželi do roku 1945.

Ve své závěti František hrabě Magnis určil, že pokud by došlo k vymření rodu, má být na zámku Strážnice zřízena rytířská akademie pro 150 synů ze stavu panského, rytířského i městského. Pro tuto akademii byl prováděny i nákupy knih, které se staly, když ke zřízení akademie nedošlo, součástí zámecké knihovny. Dále byla do strážnické knihovny vtělena knihovna ze slezského sídla rodu Magnisů v Jakartovicích (Eckersdorf) a stará götzenská bibliotéka s řadou slezských knih z doby, kdy Kladsko patřilo k české koruně. Do strážnické knihovny dále vplynuly rodové knihovny ze statků Ořechova a z Přestavlk.

Ve třech sálech druhého patra se pod nádherným dřevěným stropem nachází 14 536 svazků knih uložených v historizujícím knihovním mobiliáři z konce minulého století. Asi tři čtvrtiny této literatury jsou v němčině, zbytek je většinou ve francouzštině a latině. V knihovně převážně encyklopedického charakteru nalézáme topografická díla věnovaná jednotlivým německým zemím i velká geografická díla z přelomu

16.-17. století, doplněná četnými cestopisy. Dobová politická publicistika odráží i zájmy bratra zakladatele knihovny, proslulého filozofa a církevního diplomata, člena kapucinského řádu Valeriana Magniho, s jehož portrétem se setkáváme na jedné ze stěn knihovního sálu. S vojenskou dráhou Františka hraběte Magniho i dalších členů rodu souvisí válečné memoáry. S řízením rozsáhlého pozemkového majetku Magnisů je spojena rozmanitá literatura hospodářského charakteru. Poměrně bohaté je také zastoupena literatura právnická. Jako u většiny šlechtických knihoven nechybí literatura genealogická a literatura věnovaná lovu. V knihovně se nalézá také literatura přírodovědná a lékařská, včetně rukopisu z roku 1844, který pojednává o čínské medicíně. Jeho autorem je Franz Johann Twrdoň, který svůj rukopis věnoval hraběti Františku Antonínovi Magnisovi. Mezi opisy dopisů členů rodiny Magnisů z let 1900-1904 jsou listy Franze Karla hraběte Magnise odesílané rodině z Číny a Dálného východu. V rukopisné části fondu nacházíme také dva zajímavé alchymistické rukopisy z 18. století s množstvím kolorovaných kreseb. Mezi francouzský psanou literaturou převažují díla historiografická a memoáry. Rozsahem zaujme několik desítek svazků edice literatury pro ženy z konce 18. století (Bibliothèque universelle des dames).

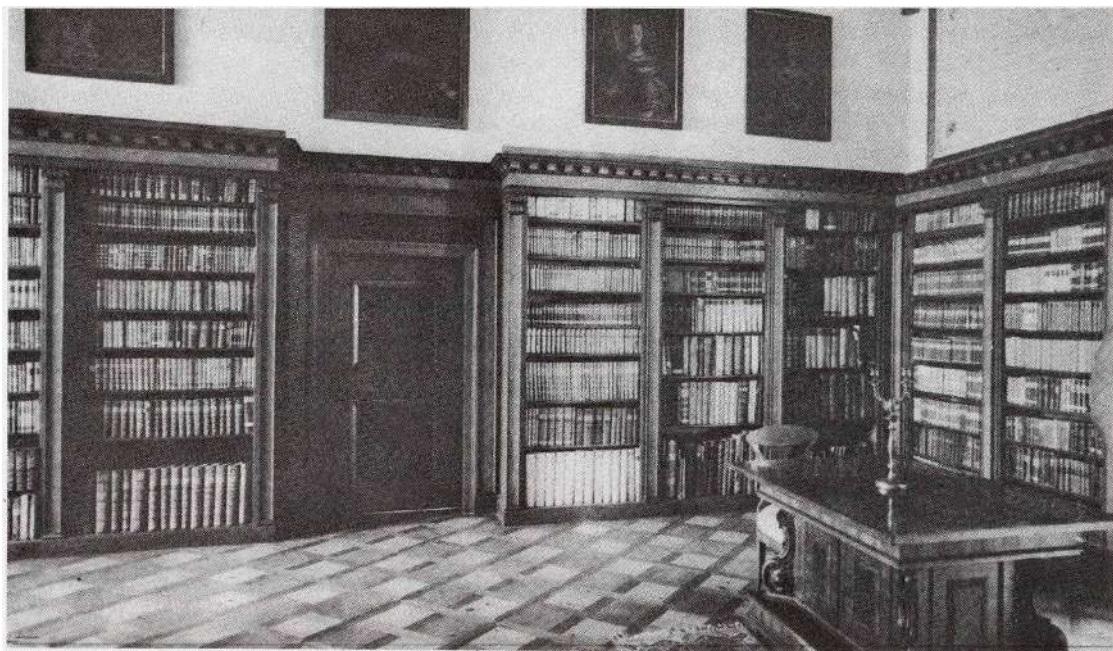
O pečlivé správě knihovny vypovídá literatura bibliografická (Heinsiův Allgemeine Bücher Lexikon a na šedesát svazků Wurzbachova Lexikonu), pozoruhodný je výskyt historických katalogů olomouckých knihoven a knihoven slezských. Poměrně rozsáhlý fond silesiak (literatury pocházející ze Slezska nebo vztahující se ke Slezsku) je tvořen především patriotickými a hospodářskými slezskými periodiky konce 18. století. Mezi literaturou 19. století převažuje beletrie. Nechybí dlouhé řady

kompletních vydám děl autorů jakými jsou Goethe, A. W. Iffland či Ch. Wieland, s nímž se Antonín Alexander Magnis, politik a filozof, písemně radil při rozhodování mezi několika vydáními jeho sebraných spisů. Náboženská literatura je zastoupena především modlitebními knihami a knihami zaměřenými na výchovu mládeže. Početná jsou německá vydám řeckých a římských klasiků. V německém jazyce je psána také řada historiografických publikací věnovaných dějinám Čech a Moravy. Setkáváme se také s knihami německých autorů z českých zemí, vyskytují se německé překlady soudobých českých autorů, např. českého fyzika a účastníka polárních expedic

dr. Františka Běhounka. V knihovně se sporadicky vyskytuje i literární produkce jednotlivých příslušníků rodu, např. Valeriana či Ferdinanda nebo Františka Antonína Magnisů.

Zámecká knihovna Strážnice patří k instalovaným interiérovým knihovnám a je součástí prohlídkového okruhu zámku. Návštěvníci tak mohou spatřit knihovnu v původním uspořádání, které jí dali její majitelé. Odborné využití knihovny zajišťuje oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea prostřednictvím svého souborného autorského katalogu a moderního katalogu lokálního.

Luboš Antonín



Část magnisovské knihovny na zámku ve Strážnici

MOHU SI VÁS, LIDI, VYFOTIT ? (*K etice národopisného sběru*)

Moravskoslovenské pomezí, stráně Polanek a jiných hraničních vrchů svažující se k řece Kysuci a kultura tamních osadníků mají pro mne stále zvláštní kouzlo. Chodívám tam raději, než kamkoliv jinde v Beskydech. A právě vzpomínka na osadu Skala v červenci roku 1988 se mi stala podnětem k přemítání o etice národopisného sběru.

Vracel jsem se z Kelčova přes zmíněnou osadu k Janošcovi na hranici obou dnešních suverénních států. Skala - to je vlastně pár domků ve svahu, chudobná políčka a louka, dvě studny a chodníček mezi chalupami, který se vynořil z lesa a v lese zase zmizí. Chystám si fotoaparát pro náladový snímek, když tu do hledáčku vejde žena jako z baladického filmu. Vrásčitá, s šátkem na hlavě, v nějaké kabátku a v nějaké sukní, ale nevím přesně v jakých. Vidím jen smrkovou kládu, která vyrůstá za jejími zády, přesně nad temenem hlavy. Je s ní svázaná kolem krku a přes ramena tlustým provazem. Jsem tím fascinován, něco úžasného v našem věku! Mám sto chutí fotit, ale nenajdu hned v sobě odvahu a patričnou dávku drзости, abych to udělal. Odhodlám se k tomu, až když si povídáme a žena mi stojí z profilu a nevidí mne. Ale protože s výsledkem svého počínání si nejsem jistý, dost neomaleně se jí zeptám, jestli si ji mohu vyfotit. Dostane se mi odpovědi asi v tom smyslu, že si nemám dělat legraci ze starých lidí. Neřekne to nijak nasupeně, ale má se k odchodu.

Ta fotka dopadla dobře. A proč jsem to udělal? Asi bych si vyčítal, kdybych tak neudělal, protože s něčím, co mne ohromí či okouzlí, chci vyčerpávajícím způsobem seznámit své známé, své okolí.

Chci se podělit o svoji radost, o své poznám; v tomto případě, že ještě něco takového je možné v poslední třetině 20. století. A fotka mi dává víc než pouhé slovo. A pak myslím na ty, co se teprve narodí, pro něž bude mít dokument léty znásobenou vypovídací hodnotu.

Je přirozené a žádoucí, aby člověk obohacoval svůj duševní život. Sleduje filmy, o které má zájem, navštěvuje divadelní představení, vybírá si umělecká díla a knihy. Teprve nedávno jsem získal Plickovo Slovensko. Dlouho jsem po něm toužil a dělal vše proto, abych ho vlastnil. Teď mohu kdykoliv obdivovat mistrovské záběry, staré bezmála půl století, a nechat se unášet poezií slovenského venkova, kterou si ještě trošinku pamatuji a která prakticky, až na nepatrné výjimky, zmizela. Stálo mě to několik let čekání a pak sto korun českých. Ale můžeme si takto přivlastnit člověka?

Ono náhodně setkám s ženou "z minulého století", která mi nechťic stála modelem, je spíše výjimkou. Ale někdy jsem třeba už po čtvrté na stejném místě, kde zaznamenávám pověrečné povídky a moje svědomí mi šeptá: "Přišel bys i jindy? ..." Připadám si jako kořistník, kterého nezajímají momentální zdravotní potíže, sociální a rodinné problémy, samota nositele lidové kultury, a když ano, tak až někde ve druhém plánu. Když zobecním: Silnější citové pouto mezi sběratelem a objektem jeho zájmu (jak už to zní nepěkně) se většinou nestačí ani vytvořit. Náš vztah je především účelový a nerovný: Získáme folklórní materiál, za který může, ale také nemusí, následovat odměna, přičemž nositel lidové kultury často ani nechce nic vědět o našich pohnutkách. Mnohdy jde o staré a osamělé lidi, kteří touží po společenském kontaktu. Příkladem by nám tu mohl být Jaromír Gelnar, který

zvával zpěvačky z Kysuc ke zcela neoficiálnímu a nepracovnímu návštěvám do svého havířovského bytu. Dnes je těm ženám bezmála osmdesát let a stále na pana doktora rády vzpomínají.

Je někdy těžké, a zejména v tak úspěšné době, potlačit v sobě to sobecké a občas odejít, poměřováno hrubě materialistickým měřítkem, s prázdnotou. Jednou šel se mnou za pověrečnými povídkami můj

kamarád, profesí psychiatr, jehož zájmem jsou lidské duše, a zvláště takové, které mají co do činění se světloňoši, vílami a basrmony. Když jsme se tenkrát s vypravěčkou tajemných příběhů rozloučili, kamarád byl trochu rozpačitý. Prý jsem ji neměl přerušovat, více jsem měl poslouchat než se ptát. Zkrátka, že se toho moc nedověděl. A tak si říkám. Zajímalo ho něco jiného než mne? Dověděl jsem se já víc ...?

Jaromír Šlosar



Poslední úpravy před průvodem na Dolňáckých slavnostech v Hluku

K DEVADESÁTINÁM PROFESORA KARLA LANGRA

Profesor brněnské Školy uměleckých řemesel Karel Langer (nar. 31. 10. 1903) patří k osobnostem české etnografie, jejichž dílo vychází z důkladného poznání všech aspektů existence a vývoje lidové kultury, ze schopnosti vnímat její jednotlivé jevy v příčinných i následných souvislostech a v umění interpretovat fenomény výrazně regionální podoby v souladu s obecnými principy civilizačního procesu. Odtud široké spektrum jeho badatelských zájmů i mnohohrstevnatost jeho tvůrčího odkazu, který na komplexní zhodnocení teprve čeká.

Devadesátiny profesora Karla Langra nás vedou k tomu, abychom připomněli jeho neutuchající tvůrčí aktivitu a využili této vzácné příležitosti k vyjádření respektu k tomu, co pro český národopis vykonal jak v oblasti výzkumné, publikační a dokumentační, tak i v praktické záchraně památek lidové architektury v době svého působení ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

Protože od konce roku 1993 je v Ústavu lidové kultury ve Strážnici otevřena expozice lidových hudebních nástrojů, přinášíme ukázky dokumentárních kreseb profesora Langra (vytvořil jich z různých odvětví hmotné lidové kultury na 4000), publikovaných v knize autora scénáře uvedené expozice doc. PhDr. Ludvíka Kunze, CSc. Handbuch der europäischen Volksmusikinstrumente, vydané v roce 1974 v Lipsku.

Redakce Národopisné revue se ráda připojuje k těm, kdo u příležitosti krásného životního jubilea přeji profesoru Karlu Langrovi zdraví, tvůrčí elán a životní pohodu.

Karel Pavlišťík

ČTYŘI ZTRÁTY EVROPSKÉ ETNOLOGIE

Rok 1993 připravil náš obor o několik významných představitelů, z nichž někteří udržovali letité kontakty s českými kolegy a pracovišti a je naší smutnou povinností věnovat jejich památce malé ohlédnutí za jejich odkazem.

Pouhých pět dnů chybělo k tomu, aby se dožila osmdesátin emeritní profesorka katedry etnologie varšavské univerzity *Anna Kutrzeba - Pojnarowa*, která zemřela 29. dubna. Po studiích sociologie a etnografie na Jagellonské univerzitě v Krakově v letech 1931-1936 obrátila pozornost k historiografii polského a evropského národopisu, k řešení četných problémů teoretických a metodologických, ale též k vybraným badatelským úkolům z oblasti materiální kultury, a to zprvu k lidovému stavitelství, posléze ke karpatskému pastevectví. V lokálních i regionálních monografiích významně přispěla též k poznání některých etnografických oblastí Polska (Kurpie. *Puszcz Zielona*. I-III. Wrocław-Warszawa-Kraków 1962-1965, s kolektivem). Vědeckým dílem se hlásila k odkazu svých univerzitních učitelů, jimiž byli významní profesori Kazimierz

Moszyński, Jan Stanisław Bystron a Kazimierz Dobrowolski. Svůj pedagogický talent měla možnost uplatnit jako docentka a poté profesorka na univerzitě v Krakově a ve Varšavě a nezapřela jej ani jako účastnice kongresů a konferencí, na nichž se projevovala jako náruživá a neúnavná diskutérka. Příspěvek na zasedání uspořádaném na paměť Kazimiere Zawistowicz-Adamské, zřejmě už jeden z posledních, uzavírala přáním, aby příklad ložské profesorky působil co nejdéle. Věřme, že i neokázalé, ale poctivé dílo Anny Kutrzebianky, jak podepisovala své časné práce, zůstane nadlouho inspirativním vzorem.

4. května zemřela profesorka *Anna Zambrzycka*, která v letech 1980-1987 vedla tehdejší katedru etnografie Slovanů na Jagellonské univerzitě v Krakově a zastávala četné odborné a vědecké funkce také v Polské akademii věd. Svými osobními vlastnostmi byla přímo předurčena pro pedagogické působení: vyznačovala se nevšední starostlivostí a trpělivostí, jakož i srdečným vztahem ke studentům a spolupracovníkům. Byla pečlivou editorkou kolektivních sborníků, z nichž poslední vyšel krátce před její smrtí a je věnován rozličným teoretickým a metodologickým problémům současné etnologie (*In Search of Paradigm*. Cracow 1992, 256 s.), a několika svazků periodika *Prace etnograficzne*, z nichž jeden přináší téma paní profesorce nejmilejší - kulturní funkce daru. K němu se propracovala od vyhodnocování výzkumu venkov-

ských řemesel a společenského postavení řemeslníků ve Slezsku a Malopolsku přes studium obyčejových forem soužití a přes nezbytné práce dokumentaristické a bibliografické. S velkou obětavostí organizovala v osmdesátých letech několik konferencí a sympozií na krakovské univerzitě, při nichž nám umožňovala setkávat se v době takřka důsledné izolace s kolegy z různých konců Evropy, popřípadě i ze zámoří. Činila tak přesto anebo možná právě proto, že si byla vědoma hrozby brzkého konce: její síly odplývaly tak rychle jako pramének písku v přesýpacích hodinách, jimiž mne obdarovala při své poslední návštěvě Brna. Ve svých nedožitých dvaadesáti letech tato statečná žena tiše odešla.

Krátce nato 12. června, šest týdnů před svými pětasedmdesátými narozeninami, zemřela profesorka Ústavu evropské etnologie a kulturologie univerzity v Marburgu *Ingeborg Weber-Kellermannová*, která v přítomnosti patřila k nejvýraznějším osobnostem německého národopisu. Do roku 1960 působila v Akademii věd NDR v Berlíně, než se rozhodla odejít do Spolkové republiky, kde jí byla zakrátko umožněna habilitace na základě rozsáhlé práce o žňových obyčejích, která vznikla na podkladě Mannhardtových výzkumů z poloviny minulého století. Svůj zájem o německé minority v Maďarsku postupně rozšiřovala na problematiku interetnických bádání v jihovýchodní Evropě, těžištěm své práce učinila studium rodiny a postavení ženy, nadto se pak zasloužila o zvěděčtění

etnologické filmologie. Svým studentům věnovala drobnou, ale znamenitou příručku historiografie německého národopisu (*Deutsche Volkskunde zwischen Germanistik und Sozialwissenschaften*. Stuttgart 1969, 113 s.), která podnes nepozbyla na aktuálnosti a potřebnosti. K lidskému profilu profesorky Weber-Kellermannové patří neodlučně její záliba ve shromažďování obrázků a plastik kohouta - přemožitele zlých nočních mocností a zvěstovatele nového dne.

Pak došla z Německa ještě zkrušující zpráva, že 16. srpna zahynul při autonehodě ve francouzském Daxu šestapadesátiletý profesor národopisu na augsburské univerzitě *Günther Kapfhammer*. Vracel se z příprav filmového projektu o poutích k údajnému hrobu sv. Jakuba Většího do Santiaga de Compostela, jímž navazoval na svá dřívější studia lidové religiozity, např. na lexikálního průvodce církevním a občanským rokem (*Brauchtum in den Alpenländern*. München 1977, 335 s.), který sestavil s početným kolektivem spoluautorů. Na různých žánrech lidové slovesnosti odhaloval jejich zdroje sahající např. u jihoněmeckých šprýmů od Pančatantry až po Dekameron. Není tomu tak dávno, co mi poslal svoji vědeckou miniaturu s názvem švanku *Lod' bláznů* (*Einladung ins Narrenschiff*. S.I. et a., 32 s.) s vtipným věnováním "Nastoupit, prosím!" Jistě se nenašel, jak brzo se bude k lítosti svých přátel plavit na loďce Charónově.

Richard Jeřábek

ZPĚV A PĚSNIČKY, TO BYLO MOJE

(Jan Míša, 16. 9. 1920 - 10. 2. 1993)

Janek pocházel ze Sudoměřic na Moravě. Po vojenské službě nastoupil do zaměstnání ve zlínských gumárnách, kam dojížděl devět let, ale z rodné obce nikdy natrvalo neodešel.

"Moji rodiče pocházeli z rolnické rodiny, ve které jsem i já vyrůstal. Měl jsem tři sourozence: František, Josef a sestra Marie. Můj otec, taky František, pocházel z desíti dětí, ale jen pět jich zůstalo, ostatní v dětství zemřely. Moje matka Kateřina pocházela ze tří dětí [...] Měli jsme doma dědečka Pavla a babičku Marii. Dědeček zemřel v 84 letech a babička měla bez mála měsíců 102 roků [...] Rád jsem poslouchal moji babičku, ta stále zpívala a snad jsem to zdědil po ní. Moje matka taky krásně zpívala. Moji sourozenci všichni zpěváci. Ale nejvíc jsem zpíval se sestrou, ta byla jen o čtyři roky starší. Při práci doma, to se stále zpívalo. Pamatuji se, když jsem šel poprvé zpívat s chlapci po vesnici: Když mě vzali mezi sebe, oni byli o moc starší a já byl ještě ucho. - A když jsme jako děti trhaly lipový květ, to bylo vše při zpěvu. Tak sa lipky tráslý!"

To je krátký úryvek z jeho životopisu, o který jsem ho požádal pro jednu zamýšlenou diplomovou práci. Vzpomíná v něm na dětství, na místní sbory - mužský, ženský i

dětský, na patnáctileté zpívání s muzikou Slávka Volavého i na spolupráci s BROLNem, na soutěže zpěváků, v nichž dvakrát zvítězil, ale také na rodinnou tragedii, když se jim zabil syn Jan na motorce...

"Ženíl jsem se v devěťadvaceti letech, mám manželku z Petrova, za svobodna Milada Svobodová. [...] Moja žena Petrovjanka," říkával žertovně, když ji představoval. - V roce 1985 jsme se potkali oba se svými ženami na léčení v Luhačovicích. Když jsme od nich odcházeli z návštěvy, šeptal té svoji: "Daj im sebu ten soviňon z našeho vinohrada." Místo sauvignonu jsme si však na pokoj donesli vínovici. Smávali jsme se pak s Janíčkem, že k inhalacím se stejně hodila ze všeho nejlépe.

Jan Miša nejen výborně zpíval, ale také písničky skládal. Všechny, které mě svého času poslal jeho sudoměřický kamarád Milan Horáček, jsem daroval do písňového archivu Akademie věd v Brně a jednu z nich - žertovnou Když sem šel z Petrova do Strážnice - jsem před deseti lety otiskl v Národopisných aktualitách (1983, s. 72). V načrtnutém životopise poměrně obsáhle vzpomíná, jak byl potěšen, že jsem ho v roce 1979 pozval do jednoho strážnického pořadu zazpívat písničku Okolo Strážnice voděnka sa točí. Kdyby to bylo možné, vybral bych si ho znovu. Teď už si ale jeho zpěv můžeme po slechnout jenom ze zvukových záznamů -

třeba na kazetě Primášské legendy, kde s muzikou Slávka Volavého nádherně zpívá danaj Na petrovských dolínach rozmarýn rozkvétá.

Dušan Holý

ZA JANKOU GUZOVOU - BECKOVOU

(4. 4. 1917 - 20. 2. 1993)

Do jej umeleckého profilu chcem vpísať ako motto vetu básnika Milana Rúfusa:

"Len jedno miesto je vo svete, čo si človek domovom môže nazvať. Domov je to ničím nenahraditeľné miesto, do ktorého nás vnoril čas a prišli sme žiť život."

Mám pred zrakom jej usmiatu tvár, výrazné čierne oči. Vidím ju ako v nekonečnom filme rozpráva zo svojho života: "Žakarovce, banicka dedina na Spiši je mojím rodiskom. Naša mať nás šiestich vychovala. Otec baník, po štyridsiatke nás zanechal. Dobrú sme mali babičku, na pohreboch plačkami chlapov vyprevádzala. Aj matku som mala dobrú, nielen chlebom, modlitbou, piesňou, hlavne prácou každý deň bohato napĺňala. Už ako dieťa s materinskou rečou som zákony života vnímala a nimi sa po celý život riadila."

Na tomto životnom základe i filozofie, čoskoro vyletela z rodného hniezda. Jej talent a umelecké schopnosti sa prejavovali už v detských rokoch. Výraznejšie však v rokoch študentských, keď z recitačných pre-

tekov a divadelných súťaží ceny domov prinášala. Stať sa učiteľkou bolo jej túžbou. Keď sa po maturite na Učiteľskom ústave v Spišskej Novej Vsi stala učiteľkou v obci Kluknava, splnil sa jej životný sen. Deti jej piesne do školy nosili, pri piesňach sa s ľuďmi v obci bavila, ale si ich aj zapisovala. Také boli jej prvé kroky zberateľskej činnosti, neskôr v Drienove i v ďalších obciach. Spevavá učiteľka Guzová si získala čoskoro priazeň na širokom okolí.

Do povedomia celoslovenskej verejnosti vstúpila až pri prvom vystúpení v Prešovskom rozhlasu 29. 1. 1942 so sprievodom ľudovej hudby Maxima Tatara. Jej piesne a spevný temperament očarili poslucháčov. Odvtedy sa vlastne srdcom zapísala Slovenskému rozhlasu.

Po roku 1945, keď pôsobila v Košiciach, ozyval sa jej spev už z Košického rozhlasu. Keď sa v roku 1949 zrodilo v Bratislavskom rozhlasu oddelenie ľudovej hudby, šéf Janko Matuška si prizval doňho za referentku J. Guzovú z Košíc.

Tu sa začína nová etapa umeleckej činnosti Janky Guzovej nielen ako referentky, redaktorky programov s ľudovou hudbou, ale hlavne speváčky. Koncertuje a nahráva so sprievodom klavíra J. Matuška, s ľudovými hudbami primášov Bela Piťu, Štefana Bugu, Ladislava Čikóša, Dezidera Cibulku, Eugena Farkaša i ďalších.

Na Cyrilometodejských oslavách na Devínskom hrade v roku 1949

spievala za sprievodu spojených ľudových hudieb z Bratislavy. Potom sa z týchto hudieb zrodil inštrumentálny súbor Cimbal, na čele ktorého stál Július Móži. S tým často koncertovala nielen v Bratislave, ale v roku 1950-1951 aj v pražskej Lucerne. Meno J. Guzovej sa takto rozletelo po celom Československu. Ohlas na spev a piesne Guzovej sa vracali z celej republiky, ba i zo sveta od našich krajanov, kde sa dostávali cez gramoplatne vydavateľstva Supraphon i Slovenského hudobného vydavateľstva OPUS. Ba širili sa i zo spevníčka *Janka Guzová spieva*, obsahom ktorého bolo 100 piesní z východoslovenských obcí, ktoré sama zozbierala a do spevníčka spracovala.

Keď sa jej (v roku 1953) narodila dcéra Želmíra, zanechala zamestnanie v rozhlasu, stala sa slobodnou umelkyňou. Vystupovala koncertne, nahrávala d'alej s ľudovou hudbou E. Farkaša i súborom LUT Bratislavského rozhlasu. Jej umelecký rozlet čoskoro narazil o skalú. Popularita Guzovej totiž vzrastala pre sugestivnosť a podmanivosť jej prejavu, ešte pred zrodom SĽUKu a Lúčnice. Pretrvávala neustále v širokom zázeme. Guzová v pravom slova zmysle rozospievala Slovensko. Svedčí o tom listová i výstrižková dokumentácia z časopisov i novín. Ale obdobie normalizácie po nádejnej jari 1968 zasiahli aj do jej umeleckého života. Pravdomluvnosť umelecká etika, jej odvaha i viera nedovoľovali podriaďovať sa nátlaku mocenských i totalitných síl. Po jej koncertnom

vystúpení 7. 3. 1969 v Bratislave a výstrahe, ktorá sa jej dostala z postov vládnych kruhov, doľahla na jej dušu tieseň. Po duševných strastiach sa dostavilo rozhodnutie odísť z domova. Opustila Slovensko 17. 4. 1969, s manželom a dcérkou odišla do USA. Usadili sa v New Yorku. V duši mala iskierku nádeje, že v tomto cudzom svete sa bude môcť aspoň krajanom prihovoriť slovenskou ľudovou piesňou. O ocenení umeleckej činnosti Janky Guzovej v cudzom svete sú dôkazom výpovede mnohých jednotlivcov, krajanov, publicistov, umeleckých pracovníkov. Svedčí o tom i cena, ktorú jej udelila organizácia Kanadská liga. Je to *Cena slovenského srdca*, ktorá pre ňu mala nesmierny význam. Hriala ju dlho pri srdci. Bola účinným liekom na rany, ktoré sa jej ťažko hojili.

Ďalšiu radosť v srdci pocítila po páde totality u nás v novembri 1989, keď sa z rozhlasu v Bratislave znovu ozvali jej piesne. Nesmieme ju potešiť aj Hudobné vydavateľstvo OPUS, ktoré pohotovo vydalo na gramofonovej platni jej piesne s názvom *A ja taka dzivočka*.

Keď sa v roku 1992 dožívala významného životného jubilea a zlatého jubilea svojho prvého profesionálneho vystúpenia, usporiadala na jej počesť *Slovenská kanadská národná rada* a ďalšie slovenské inštitúcie a slovenské súbory z Kanady a USA slávnostný koncert z názvom *Spevom k srdcu národa*.

Na ňom dostala gratulácie a ocenenia od predstaviteľov SNR,

ministerstva kultúry SR, Svetového kongresu Slovákov v Kanade, predstaviteľov viacerých slovenských spolkov, inštitúcií i slovenských súborov z rôznych končín sveta. Možno povedať, že to bola posledná šťastná chvíľa v jej živote. Bola vďačná všetkým z domova i zo sveta, ktorí si na ňu spomenuli.

Mala veľkú túžbu ešte raz sa pozrieť domov, stretnúť sa s najbližšími a piesňou pozdraviť Slovensko. Ale dlhodobá choroba bola neustupná. V podriadení sa do vôle Božej dotieklo jej srdce 20. 2. 1993 v New Yorku.

Po cirkevných pohrebných obradoch sa jej najbližší rozhodli splniť želanie: *Chcem odpočívať v rodnej zemi na Slovensku*.

Je pre nás potešením, že sme Ťa, Janka naša, mohli privítať v Tvojom domove. Vyjadriť Ti vďaku a úctu za čaro spevu, ktorým si národ k životu doma i vo svete prebúdza. Za špecifickosť Tvojho interpretačného umenia, ktorým si ako hviezda nad nocou temna zasvietila. Za množstvo ľudových piesní, ktoré si nám zanechala a ktoré ďalej v srdciach našich rezonujú. Za obetavý umelecký život, za neobojácne životné postoje, za obhajobu slobody, pravdy, spravodlivosti i viery.

Vďaka Ti, Janka naša, za veľkú rodinu milovníkov Tvojich piesní doma i vo svete!

Ondrej Demo

(Urna s telesnými pozostatkami Janky Guzovej-Beckovej bola prevezená a uložená na Národnom cintoríne v Turčianskom Sv. Martine dňa 9. júla 1993.)

FESTIVAL ČESKÉHO FOLKLÓRU PODRUHÉ

Ve dnech 4. - 6. června 1993 proběhl 1. ročník Folklorního festivalu Pardubice-Hradec Králové, jehož cíťádostí je stát se "novým typem nesoutěžní přehlídky a zároveň jedinečnou příležitostí pro prezentaci především Českého folklóru". (Z dopisu, kterým byly zvány soubory k účasti.) Zatím se mu daří především druhá část tohoto úmyslu. Zdá se, že Číselné označení festivalu je v rozporu s titulem tohoto článku, avšak festival byl uspořádan skutečně podruhé - předchozí ročník byl označen za nultý.

Základní programové schéma bylo letos obohaceno o pořad dětských souborů, soutěž v mateniku a průvod. LeČ podrobněji ke všem jednotlivým pořadům.

Folklorní dílna (autoři dr. Barbora Čumpelíková a doc. dr. Lubomír Tyllner, CSc.) byla tentokrát věnována jedinému tématu možností využití sbírky Čenka Holase v taneční a hudební praxi. Stejně jako loni nebyla příliš navštívena a tomu, co by mělo tvořit podstatu formy dílny - tedy různým možnostem interpretace Holasových především tanečních záznamů - bylo věnováno málo Času a až v závěru.

Perštýnská noc (autor ing. Jiří Prácheňský), opět prezentovaná podtitulem hudební a taneční nokturna, byla letos uspořádaná jen na pardu-

bickém Perštýnském náměstí. Kromě hudebně-pěvecké produkce domácího Karmazínu pod Zelenou věží neměla vystoupení zúčastněných souborů zase charakter nokturn. Diváků bylo více, než v předchozím roce, ale ne tolik, aby jich bylo dost ve třech střediscích současně probíhající vystoupení. A tak atraktivnější produkce strhávaly zájem a méně atraktivní soubory pak vystupovaly bez publika a nebylo divu, že svá vystoupení zkracovaly a tak se občas stalo, že se na celém náměstí nic nedělo.

Sobotní program v Pardubicích byl zahájen průvodem, po němž opět na Perštýnském náměstí následoval pořad Staročeský jarmark. Jeho autorce, Jitce Vítkové, se podařilo ukázkou z repertoáru všech na festivalu zúčastněných souborů zkomponovat do celku poutavého a délkou uměřeného. Prodejci lidových nebo z lidové inspirace vycházejících výrobků byli vybráni pečlivěji než loni.

Krátce po poledni byla v pardubickém Příhrádku zahájena Soutěž v mateniku (autoři mgr. Jan Čumpelík, dr. Hannah Laudová, CSc. a doc. dr. Lubomír Tyllner, CSc.), která nesplnila očekávání pořadatelů i zasvěcených diváků. Jednak se jí zúčastnilo jen šest párů (očekáváno bylo podstatně více), jednak se stala spíše kláním choreografů než tanečníků. A tak udělení hlavní ceny dětem (třináctiletý Jan Rychta a dvanáctiletá Pavla Marková z pražského Rozmarýnku), považují spíše za ocenění

nápadu choreografa (Miloslav Rychta) než za uznání talentu dětského páru.

V Okénku hostů (autorka dr. Martina Pavlicová, CSc.) na Perštýnském náměstí dominoval budapešťský instrumentalista Zoltán Juhász se svou zpívající a hrající partnerkou. Stylově Čistými a prožitými výkony zaujaly i oba další účinkující - soubory Gruník z Ostravice a Lipovjan z Lipova.

Nepřilíš zdařilé byly Hudební bonbónky (autor ing. Miloslav Rychta), odpolední pořad na Příhrádku. Především mu chybělo ozvučení, na což doplatili někteří sólisté a autorův osobně přednášený komentář, ze šesti ohlášených souborů vystoupily jen čtyři (Chodský soubor z Mrákova, dětský Perníček z Pardubic, Jiskra z Plzně a pražský Gaudeamus), proto snad závěr nevýrazným vystoupením muziky a dívčího sboru Gaudeamu nevyzněl.

Večer scénických forem, tentokrát uvedený na scéně pardubického Východočeského divadla, je již od loňska považován za vrchol festivalu. Autorka Alena Skálová ho rozčlenila do oddílů Děti, Zvyky a Ze života. V prvé se představily soubory Gruník z Ostravice (Jan Amos na pasínku), Perníček z Pardubic (Hola, hola, škola volá) a Rozmarýnek z Prahy s muzikou Dykyta z Přerova nad Labem (Písníčky o vodní havěti), ve druhém Lipka z Pardubic (Letnice), Podještědský soubor písní a tanců z

Liberce (Žně), Lipovjan z Lipova (Vojna) a Karmazin z Pardubic (Stavění Betléma), ve třetím pak Nisanka z Jablonce nad Nisou (Řemesla), Gaudeamus z Prahy (Čerti se radujou) a Jiskra z Plzně (Mletí bab v Kolovči). Mimo oddíly byla závěrečná skladba pražských Vycpálkovců Tance hravě a rozmarné. Byl to zajímavý přehled různých tvůrčích přístupů. Některé české soubory se již přiblížily na hranici toho, co bychom mohli spíše než za lidový tanec označit za výrazový tanec na lidové motivy.

Staročeský bál (autor ing. Jiří Prácheňský) byl společnou zábavou zúčastněných souborů, v níž se jejich muziky po půlhodině střídaly. V rámci bálu byly vyhlášeny a odevzdány ceny Soutěže v mateníku a některé oceněné páry předvedly svou soutěžní produkci.

Pořady Okénko hostů a Staročeský jarmark byly reprízované v neděli v Hradci Králové, kde byl navíc uveden pořad Hudební pozdrav souborů Hradci Králové (autor ing. Miloslav Rychta). Dětský pořad Elce, pelce, kotrmelce (autorky Daniela Stavělová a dr. Ivana Helebrantová), který měl premiéru v sobotu v Hradci Králové a reprízu v neděli v Pardubicích, jsem bohužel neviděl.

Vcelku byl festival lépe organizován a více navštíven než loňský nultý ročník. Je nesporné, že se tu zakládá nová tradice, která má velký význam pro integraci folklórního

hnutí v Čechách, kde na rozdíl od Moravy regionální folklórní sdružení až na výjimky nepracují.

Ještě bych upozornil, že jde o festival velmi náročný pro soubory - během 48 hodin pobytu uskuteční pět až sedm vystoupení včetně průvodu. Na leckterém zahraničním festivalu by tytéž soubory proti takovému "pracovnímu" zatížení asi protestovaly.

J. M. Krist

PĚVECKÁ SOUTĚŽ NA MFF STRÁŽNICE '93

Věřu po dlouhé době byla na strážnickém festivalu zařazena soutěž zpěváků; jak se píše v programové brožůře, po málem čtyřiceti letech. Ta letošní byla zaměřena jen na oblast Slovácka a mohl se jí zúčastnit každý, kdo dosáhl věku patnácti let. Z přihlášených 38 zpěváků soutěžilo 29, ale i tak nebylo snadné rozhodovat, zvláště když měly být kromě ceny diváka uděleny pouhé tři diplomy. Ty byly také připraveny s přesným určením (1., 2., 3. místo) a měla se tam v rychlosti doplnit pouze jména vítězů. Jenže porota - ne sice od samého počátku "jako jeden muž" - byla toho názoru, že udělí ceny jinak: dvě první a jednu druhou. Všichni porotci se nakonec podepsali pod tuto změnu, čímž se příslušný diplom stal jistě mnohem památečnější.

Uskuteční-li se soutěž v příštích letech, bude nepochybně správně rozdělit ji do dvou kategorií: zpěv ženský a mužský, přičemž vzhledem k dozrávání hlasu bude nutně třeba posunout i věkovou hranici; u pohlaví



Zpěvačka na strážnickém folklórním festivalu

mužského bez diskuse! A soutěžící musí být také přesněji informováni, co všechno vlastně porota hodnotí, za co "přidává a za co ubírá body". Kdo si začal píseň bez doprovodu nepřiměřeně vysoko, kdo zapomněl slova apod., ten si jistě chybu uvědomil sám. Ale v některých případech příčiny neúspěchu možná soutěžícím tak jasné nebyly. Namátkou vybírám, že by určitě dopadla lépe soutěžící z Moravské Nové Vsi, kdyby se v obou slokách neobjevily tytéž intonační nedostatky. Jiné mladičké Podlužáče neprosněla píseň velkého rozsahu;

spodní tón už dostatečně nezněl a vrchní byl až příliš tenoučký. Hroznohořanku s výtečným výběrem písní (na který by se příště měl klást velký důraz) poškodil zase až nevkusný teatrální pohybový projev. V podobných připomínkách by se dalo pokračovat a interpretace různých ozdob ve zpívaném nápěvu by mezi nimi jistě musela zaujmout jedno z předních míst.



Zpěvačka Vlasta Grycová na MFF ve Strážnici

Ale zasloužili si ocenění všichni, kteří byli oceněni? Zcela jednoznačné to podle výkonů nebylo a ani bez námitek se to neobešlo. Jeden mužák z Podluží, který si též pěkně zaverboval, měl být - aspoň po mém soudu - určitě mezi prvními. Ne pro ten verbuňk, ale pro výkon pěvecký. Proto, soutěžící, hore hlavy a příště znovu do toho! A necht' je jasné: Porotu neovlivní žádní našeptávači,

ani příliš hlasití povzbuzovači se sednuvší se kolem ní.

O organizátorech letošní soutěže podává přehled programová brožura a tam je možno najít i jména šesti porotců, u nichž si pouze v jednom případě opravíme jméno Luboš na Dušan. Pochválit musíme, s přihlédnutím k omezeným časovým možnostem secvičení, Cimbálovou muziku Radošov z Veselí nad Moravou

s primášem Radimem Havlíčkem. Doprovodů se zhostila velmi dobře.

Na prvním místě se v roce 1993 umístili Marie Blažejová z Hrušek (nar. 1964) a František Knotek z Vlčnova (nar. 1945), druhé místo bylo přičteno Anně Dolanové z Kostelce u Kyjova (nar. 1933) a cenu diváka získala Jana Čubíková (nar. 1970), po matce z Komně.

Dušan Holý



Z jízdy králů na Dolňáckých slavnostech v Hluku

DOLŇÁCKÉ SLAVNOSTI 1993

Slovácké město Hluk uspořádalo letos už XV. ročník slavností lidových písní a tanců. Tyto folklórní slavnosti uherskohradištského Dolňácka se postupně rozšířily o festival

dechových hudeb (dnes už mezinárodní), a o řadu doprovodných akcí od výtvarných výstav přes lidové veselice až ke "koštu" vína.

Původně jen folklórní svátek se v Hluku (obdobně jako v mnoha dalších místech) změnil v regionální i

obsahově širší kulturní akci. Zdá se, že dnes žádnou veřejnou kulturní produkci nelze zúžit jen na tradiční folklór, i když je doprovázena tak atraktivní částí, jakou je stále Jízda králů.

U skutečnění letošního rozsahu Dolňáckých slavností umožnila řada sponzorů, uvedených v propagačních tiscích, v nichž však nebyla informace o tom, že finanční podporu poskytl i ministerstvo kultury ČR.

Po sobotním festivalu dechovek objížděla město v neděli dopoledne tradičním způsobem více než dvacetičlenná královská družina. Mnoho milovníků folklóru obdivovalo neustále fascinující průvod: krále s růží v ústech, sedícího na běloušovi v dívčím kroji se stejně oblečenými pobočníky, vyvolávače se známým "...hýlom, hýlom, hýlom! Na krála, matičko, na krála..." nebo výběřčí s košíky a pokladničkami. Všichni na ověněných koních s typicky hlucským srdcem zavěšeným na jejich šíjích. Síla jakéhosi dávného mýtu ještě dnes působí jako poselství minulých dob.

Avšak jízda králů je už jen poněkud operetní ozdobou průvodu, který za účinkujícími soubory (stejně jako v předchozích ročnících) uzavíral "krojovaný Hluk": desítky občanů města, oblékajících si k této příležitosti kroj. Lze to chápat jako výraz místního patriotismu, ale i jako projev často podvědomé snahy o kontinuitu kultury a způsobu života.

Hlavní odpolední pořad, jehož autorem i režisérem byl Miloš Plachý, měl příhodný název: Svátek léta.

Základní myšlenka pořadu vycházela z umělecky pozoruhodných tří etud renomovaného souboru Kunovjan: Jarní práce, Letní práce a Poděkování za úrodu. Každou etudu jako by předznamenávala jednotlivá vystoupení souborů Dolňácko z Hluku, Dolina ze Starého Města, Pentla z Boršic u Buchlovic, Lúčka z Kudlovic a Vlčnovjan ze sousedního Vlčnova.

Přes rozdílnost práce s folklórním materiálem a přes rozdílnou vyspělost účinkujících souborů vytvořil Miloš Plachý hodnotný pořad, myšlenkově zajímavý a homogenní, s

rychlým spádem a přirozenou gradací, který diváci sledovali zaujatě až po závěrečné Dožínkové zpívání a tance všech účinkujících. Klidnému vnímání celého pořadu velice ublížilo špatné ozvučení. To by se tak významné kulturní akci nemělo stát.

Přínos letošního "Hluku" je v tom, že velmi pregnantně ukázal různé možnosti práce s folklórním materiálem, od prosté rekonstrukce tance přes jeho jevištní úpravu až po jeho soudobé umělecké ztvárnění, a že diváci přijímají tento postup s velkým porozuměním.

Josef Jančář



Z jízdy králů na Dolňáckých slavnostech v Hluku

IV. MFF BRNO 1993

Na průběhu čtvrtého ročníku podzimního brněnského folklórního festivalu, jehož veřejné akce proběhly 4. a 5. září 1993 a pořadatelem bylo Sdružení přátel folklóru v Brně (letos za finančního přispění nejen Magistrátu města Brna, ale především Folklórního sdružení ČR v Praze), bylo znát, že se festival vyzouvá z dětských stěvíčků. Proto by si v některých momentech mohli a měli organizátoři postavit vyšší laťku.

Týká se to zejména dramaturgie a režie obou hlavních pořadů, tradičně tu nazývaných I. a II. festivalový večer. Letos se v nich pozitivně projevil omezení počtu a rozsahu vystoupení členských souborů Sdružení, které brněnské obecnstvo dobře zná, ve prospěch prezentace souborů zahraničních i - letos poprvé - moravského souboru nebrněnského, jímž byl Kunovjan z Kunovic. Jak už to v životě bývá, vedle pozitiv se projevil také některé problémy. Tvůrci pořadů by měli korigovat délku vystoupení jednotlivých zahraničních souborů a hlavně nenechat všechny účinkovat v jednom bloku. Rozdělení jejich produkce do dvou nebo více vstupů by prospělo nejen programu jako celku, ale i výraznější a úspěšnější prezentaci každého z nich.

Ostatně, při výběru zahraničních souborů měli organizátoři letos šťast-

nější ruku. Zúčastnily se jen tři, ale každý představoval nejen odlišnou, ale i výraznou a divácky vděčnou kvalitu. Půvabnému a galantnímu projevu francouzského souboru La Pastourelle z Rodez (který z dřívějších let známe ze strážnického festivalu) kontrastoval temperamentní projev španělské skupiny El Zancón, složené ze dvou souborů z městečka Simancas u Valladolidu, turecká skupina Ege Universitesi z Bornova, předměstí Izmiru, přinesla pro nás stále ještě exotické rytmy a melodiku.

Rozpaky vzbudil však domácí host festivalu, soubor Kunovjan. Vedle výborných Svatebních obrázků ze svého regionu zařadil quasi tance z Kopanic a Kubry, určené zřejmě zahraničnímu divákovi, který náš folklór nezná a nemůže tedy stylovost a původnost předkládaného tanečního materiálu posoudit.

Autorka krojové přehlídky, dr. Věra Kovářů, ji nazvala Zmizelá a znovu objevená krása. Byla věnována rekonstruovaným krojům ze šatnic moravských souborů, představila obnovené kroje z Brněnska (Líšeň a další), Hané (Prostějov), Horácka, Valašska (Zlín, Fryšták) a Slovácka ("mánesovské" kroje souboru Včelaran, podle Hornových vyobrazení pořízené podlužácké kroje Břeclavanu, bohatou paletu forem tradičního oblečení z Luhačovského Zálesí a kroj Kunovjanu). Zasvěcené průvodní

slovo a poutavá forma pořadu (členové kroje předvádějících souborů také zazpívali a zatancovali) z něj udělaly nejlepší program festivalu.

Obohacením letošní programové nabídky byl pořad dětských souborů Sdružení a jejich hostů. Tradiční součástí byl průvod, který současně znamená velmi účinný propagační prostředek pro ostatní pořady festivalu.

Zaznamenejme ještě jména tvůrců jednotlivých pořadů: průvod M. Knecht, dětský pořad J. Čáp a dr. G. Písařík, první večer ing. Z. Kolář, krojová přehlídka dr. V. Kovářů a druhý večer A. Škára. Festival měl reprezentační programovou brožuru, představující obrazem a dvojjazyčným textem všechny zúčastněné soubory.

Bohatý byl společenský program festivalu, věnovaný především zahraničním souborům: na zahájení slavnostní snídaně organizátorů s představiteli souborů, prohlídka Brna, večery přátelství s jednotlivými soubory Sdružení, přijetí souborů představiteli města, závěrečný večírek všech souborů festivalu na rozloučenou i vystoupení zahraničních souborů mimo Brno.

Jan M. Krist

21. ETNOMUZIKOLOGICKÝ SEMINÁŘ

Po kratší odmlce se v Bratislavě ve dnech 28. - 30. září 1993 opět konal etnomuzikologický seminář, v pořadí již 21. (20. ročník tohoto pravidelného setkání českých, slovenských i zahraničních etnomuzikologů proběhl v roce 1990.) Určité přerušení způsobilo, že se nahromadila celá řada problémů a otázek, o kterých si hudební a taneční folkloristé potřebují podiskutovat. K přednostem letošního jednání patřila výborná organizace, která umožnila klidný a nerušený přednes referátů (což na mnoha dnešních konferencích není samozřejmé), poskytla dostatek prostoru pro živou diskusi i další rozhovory mimo vlastní jednání.

Tematicky se seminář rozdělil do tří okruhů. První byl vzhledem k letošnímu výročí Josefa Kresánka (nar. 1913) věnován teoretickému odkazu tohoto předního etnomuzikologa. Protože neodezdněly všechny z předem ohlášených referátů, soustředil se na toto téma pouze příspěvek O. Elscheka o genetických teoriích lidové hudby a Kresánkově klasifikaci. Další okruh směřoval k výzkumu slovenského hudebního a tanečního folklóru. K této problematice se vyjádřila většina referujících. Pasáž o slovenském lidovém vícehlasu byla součástí rozsáhlého, obecně pojatého pojednání o vícehlasu vůbec (A. Elscheková). Problematiku výzkumu písňových žánrů s přihlédnutím k méně prozkoumaným nebo na okraji

stojícím projevům zvolila pro své vystoupení H. Urbancová. K obecněji zaměřeným patřil i referát A. Móziho o vztahu funkce a času v archaických slovenských lidových písních.

Podle mého soudu k nejzajímavějším patřilo vystoupení S. Dúžka, který účastníky seznámil s výzkumem, který na Slovensku proběhl v roce 1991-1992. V projektu nazvaném Slovenská ľudová tanečná hudba šlo o podchycení hudební složky, tj. instrumentálního doprovodu slovenských lidových tanců, a to přímo při tanci, tedy v živém, reálném rytmu. Čtyřčlenný tým zaznamenal základní repertoár všech stylově a typologicky příznačných slovenských tanců z celého území Slovenska. Část tohoto materiálu už vyšla na magnetofonových kazetách. K. Ondrejka pak promluvil o výzkumu zvyků, tanečního folklóru a jevů s nimi spojených u Slováků žijících v Maďarsku. Další příspěvky byly detailnějšího rázu: P. Michalovič se zabýval ozdobným zpěvem na Záhoří a Z. Jelínková věnovala pozornost mužským tancům skočného charakteru na moravsko-slovensko-rakouském pomezí. Informativní příspěvek o zvukových záznamech slovenského hudebního folklóru v archivu brněnského pracoviště ÚEF připravila M. Toncrová.

Třetím tematickým okruhem 21. etnomuzikologického semináře byla problematika edic slovenských lidových písní. V tomto bloku promluvil E. Muntág o publikační činnosti Matice slovenské, pokud jde o lidovou píseň, a V. Sedláková seznámila

přítomné se sbírkami, které se podařilo této instituci získat do svých fondů během posledních patnácti let. L. Mikušová referovala o celkové hudebněfolkloristické produkci za léta 1980-1993. O nejprodávanejších kazetách se slovenským folklórem s někdy až šokujícími poznatky pojednával příspěvek B. Garaje. Šlo o písně interpretované a upravené kapelami z okruhu populární taneční hudby. Zatím trochu osamocně působil referát J. Horákové o možnostech řešení slavisticky zaměřených otázek v etnomuzikologickém bádání na Slovensku.

I z tohoto stručného přehledu vyplývá, že stále zůstávají některé otevřené problémy a nevyřešené otázky a že je nezbytná stálá konfrontace pohledů a názorů. Snad vinou toho, že termín odevzdání příspěvků byl určitou dobu před konáním semináře (organizátoři chtěli referáty vydat ve sborníku, který by byl na semináři už vytištěný k dispozici), nebyly na jednání, a tím ani ve sborníku, početněji zastoupeny příspěvky folkloristů z českých zemí, samozřejmě ke škodě našeho oboru. Referáty, které byly předneseny, s výjimkou tří, se pracovníkům Ústavu hudobnej vedy SAV v Bratislavě podařilo vydat pěkně zpracované v novém periodiku *EthnoMusicologicum*, které od letošního roku toto pracoviště vydává. Bude vycházet dvakrát za rok a kromě referátů z konferencí se v něm budou publikovat i jiné práce z etnomuzikologie a etnochoreologie.

Marta Toncrová

DISKUSE "ČEŠI A STŘEDNÍ EVROPA. ETNICITA, IDENTITA, INTEGRACE"

V listopadu tohoto roku uspořádalo Středisko etnologického výzkumu Ethnos, Nadace pro výzkum etnických, národnostních a sociálních otázek, v prostorách Institutu základů vzdělanosti Univerzity Karlovy moderovanou diskusi na toto téma, řešené dnes na nejrůznějších úrovních. Před čteně zastoupenými odborníky i vysokoškolskými studenty vystoupili historik PhDr. Jiří Kořalka, DrSc. a sociolog Jiří Patočka, CSc., tedy dva evropsky uznávaní specialisté na národnostní problematiku. Nelehká - i když čestná - úloha řídit diskusi připadla PhDr. Ivanu Dubovickému. Značná erudice ve spojení s řecnickou zkušeností, i nezbytná dávka společenského taktu, z něho učinila vskutku příkladného moderátora.

Již jeho první impuls, týkající se definice etnicity, umožnil J. Kořalkovi dokázat nejen, že je vskutku pohotový partner v rozhovoru, ale především, že svou životní látku vytěžil odborně i občansky. Syntézou Kořalkova rozsáhlého pramenného studia i lidské moudrosti se stalo pojetí etnicity jako jedné z mnoha identit. V zájmu zvládnutí nelehkého společenského vývoje nesmí přitom nad kteroukoli z dalších jsoucností člověka převážet. Ostatně ve století, jehož fenoménem se stal i koncentrační tábor, nelze přijmout jiný pohled než ten, který bude v souladu s ideou národnostní tolerance a etnického přibližování se.

V návaznosti na tento vědecko-občansky motivovaný závěr pak J. Kořalka shrnul své základní teze o utvá-

ření národa a národnostní otázky. Vyjádřil i svůj kritický názor na některé používané termíny z této oblasti (např. české národní obrození).

Přestože odborníkům je Kořalkův netendenční přínos středoevropské historiografii znám především zásluhou studie *Co je národ?* z r. 1969 (prakticky ihned po vydání stíženě nesouhlasem soudobých ideologů) a rozsáhlého spisu *Tschechen im Habsburgerreich und in Europa 1815-1914* (vydaného r. 1991 péčí Rakouského institutu pro východní a jihovýchodní Evropu ve Vídni), novou konfrontaci uvítali. Zejména jeho teze o značných "šancích" České republiky na plnohodnotné začlenění se do Evropy, i když půjde o mnohogenerační proces.

J. Patočka, odborník na problematiku regionální geneze, otázky krystalizace identity českého pohraničí atd., obrátil pak Kořalkovu pozornost k otázkám konvencionalismu, regionalismu a izolacionismu v procesu formování moderní národní společnosti. Přesvědčivě argumentující J. Kořalka jim přiřkl stejnou důležitost. Aplikaci "vyzařování" kulturních vzorců, zastávané J. Patočkou, však v etnografickém prostředí potkalo odmítnutí, zdůvodněné bohatou faktografií. Šlo ovšem o odborný nesouhlas plodný pro obě strany, neboť vlastní podstatou polemiky se stal poněkud rozdílný pojmový aparát etnologie a sociologie. Jak pro sociology, tak i pro etnology a antropology, je to memento. "Neschopnost domluvy" dvou relativně velmi blízkých vědních disciplin by měla podnítit hlubší zájem a péči o vědeckou terminologii.

Blanka Soukupová

"MILOŠ MALINA A JEHO SVĚT" VE STŘEDOČESKÉM MUZEU V ROZTOKÁCH (listopad 1993-březen 1994)

Nebývá běžné, aby muzeum získalo odkazem rozsáhlou pozůstalost vysoké hodnoty. Akademický malíř a sběratel Miloš Malina (14. 10. 1904 - 1.4. 1991) už počátkem 70. let přislíbil své výtvarné práce, které prakticky neprodával, takže tvoří téměř kompletní soubor čítající přes 300 obrazů, i své rozsáhlé sbírkové kolekce, Středočeskému muzeu.

Miloš Malina byl žákem Maxe Švabinského a v letech 1945-1950 asistentem Emila Filly na Akademii výtvarných umění. Byl členem SVU Mánes a zúčastňoval se pravidelně jeho výstav. Měl i řadu výstav samostatných, dvě z nich (1962 a 1973) v roztockém muzeu.

Pro národopisce a muzejní pracovníky je ovšem nesmírně zajímavá především jeho sběratelská činnost. Miloš Malina byl nepochybně originální člověk s širokým spektrem zájmů. Od mládí se zajímal o archeologii a sám prováděl v lokalitách severně od Prahy amatérský výzkum. Své nálezy i sám rekonstruoval. Je na archeologických, aby posoudili, nakolik byly tyto jeho aktivity přínosem. M. Malina ve svých objevech zřejmě viděl především výtvarné objekty, doklady lidské práce, zručnosti, smyslu pro vyváženost forem, funkčnost, spojenou s estetickým účinem. Tyto vlastnosti nacházel i u dalších a dalších předmětů z různých období, někdy vysoce cenných, jindy až dojemně banálních.

Jeho sbírka, která obsahuje několik tisíc předmětů, je rozčleněna do jednotlivých tematických souborů. Z prostorových důvodů bylo možno vystavit jen vybrané ukázky. I tak si mohl návštěvník udělat představu o vpravdě renesanční šíři sběratelových zájmů. Výstava byla v odděleném prostoru uvedena ukázkami z Mistrova malířského díla a jeho životopisnými doklady a fotografiemi. Hlavní výstavní prostor patřil jeho sbírkám. Od archeologie, cínového nádobí, dokladů uměleckých řemesel, stylového i lidového nábytku, kolekci keramiky, kameňiny, porcelánu, skla, obrázků na skle, plastik, přes ukázky různého nářadí a nástrojů, k souborům nejrůzněji zaměřených pohlednic, mnohdy unikátní hodnoty, sbírkám různých druhů brýlí, cviků, lornionů a velmi pěkné sbírce cínových i jiných vojáček a hraček vůbec, včetně nábytečků pro panenky a různých kuriozit. V jistém smyslu představuje Miloš Malina dědice několika generací zanícených laických sběratelů, nadšenců, kteří stáli u zrodu většiny našich regionálních muzeí a věnovali jim výsledky své celoživotní práce.

Po přestěhování do muzea byla Malinova sbírka odborně ošetřena a zpracována a po dvou letech mohla být představena veřejnosti. Výstava byla symbolickým poděkováním Miloši Malinovi. Časově přesáhla do r. 1994, kdy by se Mistr dožil devadesáti let. Zároveň byla i výstavou ojedinělé kolekce přírůstků. Pracovníci Středočeského muzea se zasloužili o jejich důstojnou a zajímavě řešenou prezentaci.

Irena Štěpánová

LIDOVÉ MASKY ČESKÉ ZIMY

Na konci listopadu, před první nedělí adventní, byla v pražském Lobkovickém paláci zahájena další z dnes už klasických zimních a vánočních výstav z fondů Národopisného oddělení Národního muzea.

"Lidové masky České zimy" bylo téma šťastně zvolené, pokrývající období od adventu do konce masopustu a divácky i výtvarně pochopitelně velmi atraktivní. Na výstavě byly soustředěny doklady z 19. i 20. století dovedené až do současnosti. Značné procento exponátů, zvláště ze staršího období, dokumentovalo oblast jindy často opomíjenou, střední Čechy.

Obdélný prostor výstavního sálu byl rozčleněn do několika tematických celků takovým způsobem, aby se návštěvník mohl dobře orientovat, měl k prohlídce dost volnosti a uvědomil si vzájemnou časovou provázanost jednotlivých úseků výstavy.

Tato časovost byla vlastně dvojí. Ta základní vycházela z posloupnosti kalendářní obřadnosti a její vazby na jednotlivé významné dny. Výstava začínala "Mikulášem" a končila masopustním úterkem. Druhá časová dimenze se týkala stáří jednotlivých exponátů. Autorům výstavy se v zásadě podařilo sladit tuto linii s průběhem výroční obřadnosti, takže nejstarší vystavené předměty se vázaly právě k předvánočnímu období (plastiky andělů a Mikulášů, podmalby na skle, figuríny masek v životní velikosti rekonstruované podle kresebné dokumentace Karla Rozuma, představující Barborky, Mikuláše s andělem a čertem, Ambrože, Lucky, Perchty ...).

V menších vitrinách byly umístěny drobné figurky čertů z různého materiálu, dřevěné loutky, čertíci v kožíšcích i sestavení ze sušených švestek. Tyto plastiky doplňovaly staré obličejové masky čertů dřevěné i papírové.

V centru výstavního prostoru, pod velkým, střízlivě ozdobeným stromkem a v jeho blízkosti bylo instalováno centrální výstavní téma, vánoce, dokumentované několika různými typy lidových betlémů a ukázkami Rozumových kreseb postav z jesličkových her. Vánoční cyklus uzavíraly betlémové figurky Tří králů a součástí chlapeckých tříkrálových koledních masek.

V oddílu Masopust byla klasická maska medvěda v několika variantách (medvěd ve slaměné masce, Slaměník, Caperta...), koník v různých podobách byl představen jako tradiční figura jezdce spojeného s koněm (klibna, brůna) i ve formě několika koňských hlaviček z různého materiálu a v různém stupni stylizace. I tady, podobně jako u čertů, byly prezentovány i loutky koníků z lidového divadla. Vystavena byla i typická masopustní maska žida a některé jiné postavy, např. řezník, ras, lauftr, Turek, Slaměný, kominík. Výstavu uzavíraly velké barevné fotografie pořízené o loňském masopustu (1993) na Hlinecku a figuríny masek oblečených do stejných, tedy zcela současných masopustních kostýmů.

Stručný doprovodný text informoval o základních souvislostech lidové kultury v sepětí s církevním rokem, naznačoval symbolický a často velmi starý význam některých obřadů, prostoupených křesťanskou tradicí.

Irena Štěpánová

NA KAMNA MACHAINA

- to byl za mého valašského dětství rozšířený slogan, který jsem čítal poté, co mne paní učitelka Ličková v obecné škole v Krásné nad Bečvou učinila gramotným. Porozuměl jsem mu ovšem až později, když mi došlo, že souvisí s nabídkou kamnářských služeb místní keramické dílny potomků někdejších džbánkařů - túfarníků. S otcem jsme tehdy často přihlíželi řemeslnému fortelu hrnčírů Hauserových a na jarmaku mi od nich rodiče kupovali zvonečky, které se údajně zhotovovaly na památku obětí zhoubných epidemií. Ve škole se mnou sdílel škamna spolužák Wetter, potomek dalšího z krásenských keramiků. Tehdy jsem si neuvědomoval, že se po více než půlstoletí stanu pamětníkem.

Rané poznatky mi umožnila osvěžit z jara 1993 znamenitá výstava Keramické dílny ve Valašském Meziříčí uspořádaná péčí Evy Urbachové v tamním muzeu, poprvé za dobu své existence - více než stoleté - fungujícím v důstojně a přitažlivě vyhlížející budově renovovaného krásenského záměčku Kinských.

Expozice předvedla na reprezentativním vzorku, a to ve střízlivé, avšak podmanivé instalaci, pestrost sortimentu valašskomeziříčských či podle jejich tehdejší lokalizace spíš krásenských dílen od 18. století do přítomnosti a podtrhla výběrem a uspořádáním ukázek též odlišnost jejich technologického a dekorativního zpracování. Výstava musela být překvapivá nejen pro odborníky, ale i pro domácí laické návštěvníky, protože skýtala možnost obdivovat se mimořádně pozoruhodným rukodělným produktům vysoké řemeslné i estetické kvality, které

vinou nepříznivých okolností po celá desetiletí zahálely v depozitářích.

Jako nezanedbatelná se jeví skutečnost, že rody keramiků, jak džbánkařů, tak i hrnčírů, nepocházely z Valaška: producenti fajánsového zboží se přistěhovali v 18. století (roku 1756 ustavili spolu s hrnčíři a kamnáři cech) ze Ždánic, Vyškova a Bučovic, výrobce kameniny František Jaroš přibyl z Třeboně a zakladatel hrnčírské dílny František Hauser přesídlil do Krásna koncem 19. století z Litovle. To je třeba mít na paměti při eventuálních úvahách o krajovém charakteru keramiky z Valaška, která nese na jedné straně zcela

zjevně mnohem obecnější rysy, na druhé straně se jí připisuje typicky valašský ráz. Nabízí se, ba přímo se vnučuje otázka možnosti objasnit proces zdomácnování sortimentu s tvarovými i výzdobnými odlišnostmi na poměrně kontinuální hrnčírské produkci Hauserových, jež se stala jakýmsi atributem současného Valaška. Právem či neprávem? Co je výsledkem přirozeného vývoje a vytváření specifické tradice, sice nepřilíš staré, ale přece jen působící, a co lze chápat už jenom jako vědomý, byť přijatelný výplod výtvarného folklorismu?

Richard Jeřábek



Karel Hauser ve své dílně ve Valašském Meziříčí v roce 1965

VÁNOCE V POLABÍ

Každoročně otevírá skanzen v Přerově nad Labem v adventním čase výstavu o lidových zvycích vánočního období a v jistém smyslu tak vrcholí i celoroční Činnost muzea. Návštěvníků této tradiční akce je totiž pravidelně až překvapivě mnoho.

Poslední z těchto výstav se konala od 1. prosince 1993 do 2. ledna 1994 a postupovala celou expozici, všechny objekty muzea v přírodě. Podle schématu prohlídkové trasy ji zahájilo přípravné období svátkem sv. Ondřeje. Základní obytný interiér byl doplněn řadou reálií, vztahujících se k přástkám, dračkám a předvánočním nákupům. Stejný postup, tedy určitá "aktualizace" trvalé expozice, byl obohacen sezónními doklady, byl aplikován v celém muzeu a působil velmi přirozeně.

Další oddíl výstavy představoval různé druhy vánočního pečiva a celý sortiment surovin, náradí a nádobí k jeho přípravě. Nechybělo ani "kynoucí" těsto v díži pod plachtou, ani hotové mikulášské pečivo a vánočky, ani recepty na tradiční lidová postní jídla. Oživující funkci měly figuríny Barborky, Mikuláše, Lucky, včetně koše s nadílkou.

Vlastní vánoční svátky byly prezentovány v samostatném objektu. Stůl se štedrovecerní večeří, podestlaný slámou, magický počet devatera jídel na bílém ubruse, nad stolem zavěšený stromek s jednoduchými ozdobami, malý betlémek a rozsvícené svíčky, to vše v tradičně zařízeném interiéru. V komoře a síni stejného objektu došlo (na jediném místě celé expozice) k významnějším změnám. Běžně vystavované sbírky tu

nahradila kolekce různých typů betlémů, od barokního kostelního, malovaného na dřevěných deskách, přes lidové řezané i malované na papíře, až k betlémům tištěným, sériově vyráběným. Tuto produkci uváděl Morakem vydaný betlém z r. 1834 a uzavíraly betlémy M. Fischerové-Kvěchové a betlém Ladův. V této části expozice byly také prezentovány různé formy věštění budoucnosti i praktiky prosperitní magie, zajišťující dobrou úrodu a zdraví.

Vánoční tematika se odrazila i na expozicích drobných hospodářských objektů. Například ve špýchárku byla stálá výstava včelařství doplněna perníkovým pečivem s vánoční tematikou i recepty na jeho přípravu, se zdůrazněním mezi jako důležité a nenahraditelné přísady.

Vánoce, respektive figuríny Tří králů oživily i atmosféru třídy ve staré škole a vlastní vánoční výstava vyplnila i přilehlý výstavní sál. Zde byly prezentovány doklady z mladšího období, zhruba od konce první světové války. V přisáli, jako dárek všem těm, jejichž dětství doprovázely obrázky Marie Fischerové-Kvěchové (ale nejen jim), byla instalována malá výstavka z malířčina díla s dominujícími vánočními tématy, doplněná několika rodinnými fotografiemi a doklady, zapůjčenými dr. Jelenou Látalovou. Hlavní výstavní prostor pak působil nejen vizuálně a nejen akusticky. Prvním smyslovým vjemem byla vůně. Nádherná vůně čerstvě upečeného perníku a dalších druhů domácího vánočního cukroví. Hřebíček, skořice, vanilka a k tomu vůně jehličí a pryskyřice z ozdobených stromků. Teprve potom návštěvník vnímal interiéry

městských kuchyní z meziválečného období s bíle natřeným nábytkem, vybavené bohatým dobovým inventářem a vyzdobené kolekcí vyšíváných "kuchařek" s radami čiperným hospodyněm, s typickým "kanapem" s přehozem a polštáři, na kterém odpočívali naši dědečkové.

Tuto část výstavy doplňovaly i ukázky mladších, v několika případech velkoryse koncipovaných betlémů, např. dřevěný vyřezávaný a lakovaný betlém p. Z. Hůrky z Vyšehořovic, velký perníkový betlém paní Vyčichlové nebo keramický betlém a betlém z textilních materiálů, navozující volnou inspiraci dílem Jiřího Trnky - práce dětí ze základní školy s výtvarným zaměřením z Nymburka.

Autorce výstavy, dr. Janě Hrabětové, i jejím spolupracovníkům z Polabského muzea v Poděbradech, patří uznání a poděkování.

Irena Štěpánová

DVAKRÁT K ETNOLOGICKÉ EVROPEISTICE

Člověk jako tvor kulturní je název souboru přednášek, které pronášel emeritní profesor Nils-Arvid Bringéus z Lundu na švédských univerzitách. Vyšly ve čtyřech vydáních v autorově mateřštině a nedávno se nám dostaly do rukou v německém překladu, který vznikl z podnětu profesora Wolfganga Brücknera (*N.-A. Bringéus: Der Mensch als Kulturwesen. Eine Einführung in die europäische Ethnologie.* Würzburg 1990. 212 stran).

Autor si sám klade rozmanité otázky týkající se povahy, orientace, charakteru,

předmětu, delimitace, smyslu a perspektiv národopisu jako vědy o kultuře (Kulturwissenschaft) a hledá na ně přílehavé odpovědi. Pokud některé z nich vyhlížejí poněkud průhledně až zjednodušeně, je to důsledek autorova úsilí o srozumitelnost a shovívavost.

Ve zkratce podává historiografii švédského národopisu a jeho etablování na univerzitách, sleduje na švédském příkladě vztahy mezi národopisem a příbuznými vědami (dialektologie, filologie, studium triviální literatury a masové kultury, dějiny umění, religionistika, právní vědy, historie, kulturní dějiny, lékařské vědy, kulturní zeměpis, sociologie, sociální antropologie) a na konkrétních příkladech nastiňuje vývoj teorií a metod, a to hlavně v severských zemích (evolucionismus a typologie, teorie přžitků a historicko-tradicionální metoda, difusionismus a kartografická metoda, funkcionalismus a terénní bádání, studium interakcí, historický materialismus a analýza procesů změn, Strukturalismus, zejména francouzský a britský).

Kvůli dosažení plastičnosti výsledků etnologického studia vytyčuje tři kulturní dimenze - čas, prostor a sociální prostředí, v nichž se procesy formování kultury odehrávají v podobě tradice, difuze a komunikace, jakož i nezbytné kulturní konfrontace. Náročnost Bringéusovy studijní příručky na čtenářskou pozornost a schopnost porozumění stoupá směrem k posledním výrazně antropologický spekulativně koncipovaným kapitolám o kulturním chování (obyčeje, obřady, normy) a o kulturních systémech, a to sociálních, ekonomických a hodnotových.

V žádném případě nejde o povrchní skriptum, nýbrž o manuál shrnující celoživotní poznatky a zkušenosti jednoho z předních národopisných evropeistů. Jen škoda, že orientaci v knížce znesnadňuje absence poznámkového aparátu, bibliografie a rejstříků.

Zcela odlišně je pojata prope-deutika evropské etnologie vydaná současně sdruženými univerzitními nakladatelstvími Francie (*Jean Cuisenier: Ethnologie de l'Europe*. Paris 1990. 128 stran). Její autor, dlouholetý ředitel Národního muzea lidového umění a tradic, nedbá tolik o čistou teorii a metodologii, ba ani o historiografii evropského národopisu, nýbrž dává přednost výkladu o jeho studijním předmětu.

Velkou pozornost věnuje etnogenezi a etnické historii evropských národů, přičemž klade tak velký důraz na výklad o některých zideologizovaných etnických mýtech (keltomanie, pangermanismus, slavjanofilství), že jeho interpretace nabývá politologického, neváhejme říci etnopolitologického zabarvení, takže přesahuje rámec ryze etnologických úvah. Současný etnický obraz Evropy se mu jeví jako dědictví tisícileté historie, z níž poněkud problematicky vyčleňuje jako ohlasy substrátu Laponce a Basky, za základ evropské populace vydává Indoevropany s původním společným jazykem, soustavou myšlení, sdílením původního domova, a k tomu připojuje přínosy ugrofinské a turecké.

Dědictví je ovšem také přejímání, přizpůsobování a inovování, ať už šlo o přejímky řeckého a římského starověku na teritoriích románských etnik (pod něž neprávem zahrnuje Albánce) a na teritoriích řeckých, popřípadě byzant-

ských, či ať šlo o přejímky od barbarů v průběhu stěhování národů na teritoriích keltských, germánských, skandinávských (která proti běžnému chápání vyčleňuje z germánských) a slovanských, k nimž volně přičleňuje baltské Litevce a Lotyšy. Na počínání Evropanů mezi sebou, vůči jiným a Evropanů i jiných mezi sebou předvádí složitou hru s identitou. Sovětská teorie etnosu je Cuisenierovi východiskem pro hodnocení teoretických formulací, ideologických soudů a drsné reality poznávání a opětného nacházení etnické identity, národních hnutí a etnických konfliktů. Problematiku ještě dále komplikují evropské kolonizační výboje podle modelu latinského, tj. hlavně španělského a portugalského, popřípadě též francouzského, a modelu germánského, tj. holandského a anglického. Za použití etnodemografických faktů vypovídajících především o důsledcích genocidy za druhé světové války prezentuje autor proces asimilace a marginalizace Židů a Cikánů; podobným způsobem dokládá též procesy integrace a degradace Afričanů a Asiátů přicházejících za prací do Francie, Německa, Velké Británie, Belgie a Nizozemí a na osudech Libanonců a Arménů ve Francii umožňuje nahlédnout do procesu akulturace a solidarizace.

V závěrečné části útlé, avšak hutné práce dospívá J. Cuisenier k originálnímu výkladu o rozmanitých distinkcích evropských etnik, o preferencích ve způsobu života, ve stravě, v mytologiích, náboženství, ve volbě partnerů apod., a na zvolených příkladech objasňuje některé nápadné stereotypy. Právě tu prokazuje autor nejen své rozsáhlé etnologické

znalostí, ale též mimořádnou schopnost nakládat s nimi podnětnými postupy.

Každá z těchto dvou příruček je jiná a svým způsobem výlučná. Nelze je mezi sebou poměřovat a vůbec už nelze známkovat, která je hodnotnější či zajímavější. Navzájem se vůbec nevylučují, nýbrž se mimoděk doplňují. Představují pohledy z různých, každopádně však ostrých úhlů. Ani jednu z nich nelze pominout při vážných snahách o rozvoj evropské etnologie.

Richard Jeřábek

KAREL PAVLIŠTÍK: DOMÁCKÁ VÝROBA DŘEVĚNÉHO NÁŘADÍ A NÁČINÍ NA PODŘEVNICKU. Vydalo Muzeum jihovýchodní Moravy v nakladatelství Archa, Zlín, 1993.

Civilizace, která už desetiletí neúprosně vytěšňuje z našeho života rukodělné předměty a hromadnou výrobou vytváří umělé životní prostředí, vytěsnila i povědomí o životě a práci lidových výrobců - drobných rolníků a řemeslníků. K poznání lidové výroby v jednom regionu přispívá kniha Karla Pavlišťáka s názvem přesně vystihujícím obsah: Domácká výroba dřevěného nářadí a náčiní na Podřevnicku.

V první části knihy pojednává autor o přírodních, hospodářských a společenských podmínkách rukodělné výroby ze dřeva na bývalém panství Lukov a Vizovice, v části dnešního okresu Zlín. Rozebírá sociální podmínky života výrobců a všimá si druhů výrobků, jejich funkce i způsobů jejich prodeje na pozoruhodně širokém teritoriu ve střední Evropě.

Ve své práci se opírá o rozsáhlý dotazníkový výzkum a zejména o výsledky vlastního terénního výzkumu v šedesátých letech, kdy ve zlínském muzeu vytvořil pozoruhodnou sbírku předmětů ze dřeva.

Jádrem Pavlišťákovy práce je druhá část, nazvaná Technologie domácí výroby dřevěného nářadí a náčiní. Autor zde podává podrobné a utříděné informace o tom, jak se získávala surovina, jak se hodnotila její kvalita a vhodnost pro zvolený výrobek, jaké nářadí se používalo k hotovení jednotlivých výrobků, a pak popisuje jednotlivé výrobní postupy. Nejde zde však o běžný popis, nýbrž o sdělování zkušeností, jak je autor zaznamenal přímo u výrobců. Texty, doplněné cykly fotografií a kreseb (v knize je jich 279), obsahují desítky postřehů, poznámek a sdělení jakoby odkazovaných z minulosti do současnosti.

Pro členění rozdílných druhů výrobků použil Pavlišťák systematiku ing. arch. Vladimíra Boučka, který ji vytvořil v polovině čtyřicátých let pro vznikající dokumentaci tehdejšího Ústředí lidové a umělecké výroby. Výrobu ze dřeva dělí tedy především na práci z bloku (samorosty, dlabaná práce), na práci ze štípů (šindel a šindelářské konstrukce, práce bednářské, kolářské a soustružené). Způsobem zpracování je kniha přímo návodem jak zpracovávat sbírkové soubory a jak využívat sbírkotvornou činnost k odborné a vědecké aktivitě i mimo univerzitní střediska.

Knize by jistě prospělo, kdyby se autor stručně zmínil o proměnách lidové rukodělné výroby v posledních desetiletích, popřípadě o nejnovějších

publikovaných pracích, možná mohl zvážit význam publikování přehledu nářečových a profesních výrazů (stejně vysvětlených už v textu). To však nic nemění na konstatování, že Pavlišťáková kniha je kvalitně zpracované svědectví o dávném životě a práci lidí na dědinách v okolí Zlína. Kniha musela čekat na vydání dvacet let a proto snad ještě naléhavěji vyznívá její poselství o vztahu člověka k přírodě a k práci rukou, která v sobě vždy obsahovala kromě dřiny i nepřehlédnutelný díl tvořivosti.

Josef Jančář

MARTA ŠRÁMKOVÁ - MARTA TONCROVÁ: TY RANŠPURSKÉ ZVONY ZVOŇÁ... DIE GLOCKEN VON RABENSBURG LÄUTEN...

Slovanské lidové písně z Ranšpurku, Cahnova a okolí. Brno 1993.

Neprodyšné uzavření hranic mezi Československem a Rakouskem v době totalitního režimu znamenalo ukončení styků obyvatel pohraničních oblastí obou zemí na dlouhou dobu. O to více zaujme tento zpěvník, přinášející celkem 78 lidových písní zapsaných v minulém století v obci Ranšpurk (Rabensburg) a okolí, v oblasti tzv. Dolních Rakous, na samých hranicích jižní Moravy (Podluží) a západního Slovenska (Záhofí), kde žilo početné obyvatelstvo, přistěhovalé z Moravy a Slovenska, u něhož sběratelé zachytili řadu písní v moravském a slovenském dialektu. Písně v tomto sborníku pocházejí z různých pramenů: z tzv. guberniální sbírky z r. 1819, z rukopisných i publikovaných sběrů A. V.

O KRASLICÍCH SNADNO, RYCHLE A HANEBNĚ

Nakladatelství Starlight v Náchodě disponující tiskárnou se slušným technickým vybavením vychrlilo letos do světa (nejen česky, nýbrž i německy) početnou sérii brožur nezvyklé tematické šíře - od titulů Pod šapitó či Vinnetou, jak ho neznáte až po Vizovické pečivo, České kraslice, Malujeme porcelán, Blahopřání snadno a rychle. Z větší části jsou koncipovány jako návody na zhotovení dekorativních předmětů "ke zkrášlení domova", a to "často ze zbytků, které bychom jinak nezužít-kovali"; může jít též o "drobnost jako dárek či pozornost pro přátele", jehož "výhoda je v tom, že obdarovaný jistě žádné druhé takové nedostane", jak píše reklamní slogan.

Název kraslice souvisí nepochybně se snahou vejce za určitým účelem

krášlit (původně krásnit, tj. barvit na červeno), nikoli hyzdit. Tato skutečnost zjevně unikla Marii Braňové, autorce brožury České kraslice, která přináší na pouhých 23 stranách a na obálce 53 barevných fotografií zahrnujících přes 400 ukázek kraslic. Toto bohatství dokladů je jen zdánlivé, protože jejich podstatná část se do omrzení opakuje v různých sestavách.

Z hlediska dochovávání lidové tradice a regionální typičnosti, jichž se pisatelka porůznu v textu dovolává, a z estetického zřetele by obstály jen ojedinělé ukázky Českých a moravských, které tu tonou v záplavě kýčů pořízených "podle přírody", "podle herbáře", podle "cibulového porcelánu"; těm posledním autorka říká "delfské" (!) a dovozuje, že porcelán se těmito vzory zdobil "už v 19. století", ač je známo, že cibulový vzor vznikl kolem roku 1740 v Míšni; do dekoru našich kraslic se dostal

teprve v polovici šedesátých let našeho století v souvislosti s módní vlnou zájmu o tento druh porcelánu z Dubí u Teplic. - "Podle pohlednic" pomalované kraslice zobrazují oblíbené české hrady a zámky, mlýny a doškové chaloupky. Folklórní kýč vrcholí příklady východoslovenských kraslic ve stylu ruských chochlomských maleb na dřevě a kraslic, na nichž se uplatnily "typické moravsko-slovácké" motivy. Závěrečný exkurs do světa kraslic představují jihoslovenské produkty sahající prý svým původem do Rumunska; ty jsou polepeny geometrickými vzory ze skleněných korálků, nepochybně jabloneckých.

Komerční brožurka by si stěžila zasluhovala naši pozornost, kdyby nevbuzovala obavy, že tisky tohoto (svě)rázu ještě prohloubí marasmus, v němž vězí doznívající lidová výtvarná tradice. Jenže - jak tomu čelit?

Richard Jeřábek

Šembery, Františka Sušila a Jana Herbena. Kromě několika písní z guberniálního sběru v prepisu K. Vetterla a několika zápisů Fr. Sušila, jsou ve většině případů zachyceny ostatními sběrateli pouze texty, které autorky publikace doplnily v komentáři k písňovému textu nápěvy s podloženými slovy první sloky, tak jak je zaznamenali různí sběratelé na Podluží, v sousedních oblastech Slovák a na Záhoří. Přitom autorky dospěly ke zjištění, že nejvíce textů koresponduje se sbírkou Sušilovou, což potvrzuje domněnku, že většina zachycených písní náleží ke starší písňové vrstvě. Pro

orientaci pořídily autorky publikace i několik současných zápisů v Ranšpurku v r. 1992. Německy psaný úvod ranšpurského starosty Roberta Fleckla stručnými slovy charakterizuje minulost obce, ranšpurské obyvatele a jejich kulturu. V předmluvě a úvodu, přeložených též do němčiny, se autorky zmiňují o okolnostech vzniku sbírky, v úvodu pak popisují prameny lidových písní obce. Sbírku doplňuje ediční poznámka, seznam literatury a pramenů, abecední seznam incipitů a seznam místních jmen spolu s mapkou zmiňované oblasti. Incipity písní jsou přeloženy do němčiny,

ke každé písni je připojen stručný německý obsah textu a dvojjazyčný komentář, týkající se většinou výskytu variant a zpěvních příležitostí.

Sbírka písní naší etnické menšiny v Dolních Rakousích, která si až do současnosti dokázala uchovat mateřský jazyk svých předků, soustřeďuje zajímavý materiál, který vybízí k další badatelské práci, např. ke studiu příčin rozdílného trendu v dalších vývojových etapách lidové zpěvnosti v regionech po obou stranách hranice.

Věra Thořová

ŘECKÉ POHÁDKY A SASKÉ POVĚSTI

K šedesátým narozeninám profesora athénské univerzity Michaela G. Meraklise vydalo Rakouské národopisné muzeum soubor jubilantových statí věnovaných problematice bádání o řeckých lidových pohádkách (*M. G. Meraklis: Studien zum griechischen Märchen*. Uspořádal, přeložil a zpracoval Walter Puchner. Wien 1992. 244 stran). Antologie zahrnuje analytické i syntetizující práce o řecké slovesnosti od byzantského vypravěčství přes komentáře k maloasijské sbírce pohádek, o otázkách témat, motivů, estetiky, úlohy písně, racionality, techniky a mechaniky v řecké pohádce až po vyprávění ze života a orální biografii řeckých venkovanů.

Meraklis pracoval se všemi základními pomůckami ke studiu pohádek, přiloženě i s díly našeho Jiřího Polívky, ale neunikla mu ani práce u nás pohříchu zapomenutého severočeského rodáka Alberta Wesselského (1871-1939) *Märchen des Mittelalters* a v poznámkovém aparátu se mihnou také citace Člámků K. Horálka a O. Sirovátky. Dvanáct kapitol úhledné knížky představující 9. svazek edice Raabser Märchenreihe (založil ji Leopold Schmidt a řídí ji Klaus Beitzl) shrnuje Meraklisovy základní studie publikované předtím až na výjimky v novořečtině a zpřístupňuje je tím široké mezinárodní vědecké veřejnosti.

Nakladatelství Eugen Diederichs, které proslulo edicí *Die Märchen der Weltliteratur*, přichází na knižní trh s další řadou svazků folklórní prózy - s německými pověstmi. Jeden z posledních svazků je pro nás zvlášť přitažlivý,

protože pojímá 283 záznamů pověstí z širokého pásma německého a lužického osídlení severozápadně a severně od Českých hranic (*Sächsische Sagen*. Shromáždil a vydal *Hans-Jörg Uther*. München 1992. 303 stran).

Jde o oblast vykazující četné kulturní vztahy k oně částí severních Čech, která byla od středověku obývána smíšenou populací a nápadně zasažena německými vlivy, zejména v Krušných a Jizerských horách i v Krkonoších, popřípadě se vyznačuje i pozůstatky starších slovanských vazeb mezi Horní Lužicí a Čechami.

Pečlivě připravený bohatý výběr historických, místních, demonologických a zvířecích pověstí doprovodil editor množstvím dobových vyobrazení měst, hradů, pracovních úkonů, alegorických výjevů, světců, čarodějnic, ďáblů, fantastických zvířat a reálií vztahujících se k vybraným pověstem.

Obě knížky jsou obohacením snah o pronikání do útrob nezměrného bohatství lidové slovesnosti v různých evropských končinách a jsou dokladem vysoké úrovně srovnávací folkloristiky.

R. J.

GENERÁLNÍ KONGRES CIOFF V DUBLINU

Ve dnech 18. - 24. 10. 1993 se v irském Dublinu uskutečnil 24. generální kongres CIOFF, což je zkratka Mezinárodní rady organizací pro folklórní festivaly a lidové umění (Conseil International des Organisations de Festivals de Folklore et d'Arts

Traditionnels). Ačkoli Československo bylo členem CIOFF od počátku osmdesátých let, po jeho zániku musely oba nově vzniklé státy opět požádat o přijetí. Slavnostní akt proběhl právě v Dublinu. Kromě České republiky a Slovenska byla do CIOFF přijata ještě Moldávie, Čína, Sierra Leone, Senegal, Zaire, Peru, Paraguay, Bělorusko a Pákistán. Počet členských zemí CIOFF se tak rozrostl na šedesát osm.

CIOFF byl založen v roce 1970 z iniciativy festivalu v Confolans ve Francii a na jeho vzniku se podílelo dvanáct států. Prvotním záměrem bylo sdružit organizátory folklórních festivalů a vytvořit síť pro vzájemné předávání zkušeností. V roce 1973 však UNESCO nastolilo jako jeden ze svých úkolů ochranu folklóru a lidové kultury a činnost CIOFF se začala rozbíhat dvěma směry. Na jedné straně to bylo praktické zajištění festivalů, na druhé straně pak teoretická práce zejména v oblasti dokumentace lidové kultury. Od osmdesátých let se proměňovala i organizační struktura CIOFF. V členských zemích byly zakládány tzv. národní sekce, které se sdružovaly v mezinárodní sektory. Ve druhé polovině osmdesátých let nastal další rozvoj CIOFF, neboť UNESCO vyhlásilo Světové desetiletí kulturního rozvoje na léta 1988-1997 a v roce 1989 přijalo Doporučení k ochraně tradiční kultury a folklóru. Oba tyto dokumenty se staly základním východiskem pro práci CIOFF. V roce 1990 obdržela tato organizace status B UNESCO, což znamená, že byla uznána jako oficiální konzultační orgán UNESCO v problematice tradiční kultury a její ochrany.

CIOFF dnes pracuje především v rámci sektorů. Česká republika patří do tzv. Středoevropského sektoru spolu s Rakouskem, Slovenskem, Maďarskem, Polskem, Německem, Lucemburskem, Nizozemím, Belgií a trochu paradoxně i s Ruskem a Gruzii. Zástupci jednotlivých zemí sektoru se scházejí jednou za rok stejně jako nejvyšší orgán CIOFF, kterým je generální kongres. Ten určuje obecné směry činnosti, jsou zde přijímány noví členové, koordinována práce sektorů. Na generálním kongresu předkládají své výsledky také čtyři stálé komise, které v CIOFF existují: komise pro festivaly, komise pro legislativu, komise pro finanční záležitosti a komise pro studium a dokumentaci. Jednou ročně je rovněž vydáván časopis Newsletter.

Dublnský kongres potvrdil, že CIOFF bude ve svých aktivitách nadále pokračovat ve dvou liniích. Jde mu jak o rozvoj vlastních festivalů a o spolupráci mezi nimi (v současnosti patří pod hlavičku CIOFF více než dvě stě folklórních festivalů na celém světě, které musejí splňovat určité programové a organizační podmínky), tak o prohlubování kontaktů s etnologickými a folkloristickými pracovišti i s jednotlivými odborníky.

CIOFF je tedy jednou z nevládních světových organizací, která poskytuje záštitu tradičnímu kulturnímu dědictví a pomáhá prosazení nejrůznějších projektů z této oblasti na mezinárodním poli. Česká sekce CIOFF má sídlo v Ústavu lidové kultury ve Strážnici a ačkoli se její činnost teprve rozvíjí, bylo v Dublinu dohodnuto, že strážnický folklórní festival (mj. zatím jediný festival CIOFF u nás) bude v roce 1995 festivalem zemí Středoevropského sektoru, což není

zanedbatelné pro prohloubení dalších kontaktů.

Martina Pavlicová

MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE LIDOVÉHO UMĚNÍ (I.O.V.) také v České republice

Dne 4. 12. 1993 se konala v Domě kultury Dubina v Pardubicích ustavující schůze národní sekce Mezinárodní organizace lidového umění v České republice. K ustavení sekce se sešli zástupci Folklórního sdružení České republiky, Ústavu lidové kultury ve Strážnici, Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a Sdružení lidových řemeslníků a výrobců. Po obsažné diskusi, v níž byl projednáván především smysl ustavení sekce této organizace v České republice, její statut a zaměření činnosti, byli pověřeni dr. Jaroslav Štika, CSc., ředitel Valašského muzea v přírodě, a dr. Radomil Rejsek, CSc., docent Univerzity Karlovy, přípravou prvního plenárního zasedání sekce v únoru 1994.

Mezinárodní organizace lidového umění (Internationale Organisation für Volkskunst - I.O.V., The International Organisation of Folk Art - I.O.F.A.) má sídlo ve Vídni, generální sekretariát je ve městě Mödling v Rakousku. Generálním sekretářem je pan Alexander Veigl (Rakousko) a prezidentem prof. dr. Salah El Mahdi (Tunis). Organizace byla založena v roce 1980 a v roce 1990 jí byl k 10. výročí založení jako uznání za bohatou a významnou činnost přiznán status B UNESCO.

I.O.V. je jedinou celosvětovou organizací zabývající se všemi otázkami a problémy lidové kultury. Cílem organizace je podporovat, pěstovat a uchovávat lidovou kulturu a tím přispívat k porozumění mezi národy a uchování míru. Jedním z dalších úkolů organizace je i zabývat se vědeckými otázkami lidové kultury. I.O.V. pořádá mezinárodní konference, vědecká sympózia o aktuálních tématech lidové kultury, vydává publikace, podporuje a organizuje výměnu folklórních souborů, podporuje a podílí se na organizaci mezinárodních festivalů lidového tance, hudby a zpěvu ve spojení s akcemi výtvarného tradičního lidového umění jako jsou lidová rukodělná výroba, umělecká řemesla apod. I.O.V. uspořádala mimo celé řady akcí menšího, spíše regionálního významu, tři Evropské konference, zabývající se v několika sekcích širokou problematikou lidové kultury. První Evropská konference se konala v Larise (Řecko) v roce 1987, druhá v Novgorodu (Rusko) v roce 1990 a třetí v Sarvaru (Maďarsko) v roce 1992. Třetí Světový kongres I.O.V. se konal v Gorizii (Itálie) v roce 1988.

156 členských zemí I.O.V. je organizačně rozděleno do devíti geografických regionů: Afrika severní a jižní, Střední Amerika, USA a Kanada, Jižní Amerika, Asie východní a západní, Austrálie, Nový Zéland a Oceánie a Evropa.

Plenárním zasedáním v únoru 1994, které schválí statut Sekce I.O.V. v České republice a zvolí pro první funkční období své představitele, zahájí organizace svoji činnost.

Radomil Rejsek

ERRATA 7

ANTROPOLOGIE A ETIKA VE VÝCHODNÍ EVROPE (Proti zkreslování a povýšenectví)

Je to teprve pár měsíců, co jsme si mohli v Národopisném věstníku československém 1992 přečíst článek jednoho mladšího hostujícího profesora z Kanady, který jej široce nazval *Antropologie a etika ve východní Evropě*.^{*} Spolu s použitou literaturou čítá celý ten příspěvek sedm strojových stran. Autor v něm mimo jiné vzpomíná, jak se na podzim roku 1991 setkával formálně i neformálně v Československu se studenty a jak jeho "zvědavost zaujal popis polotajného společenstva léčitelů známých jako »bohyňky«, které se stalo předmětem jedné diplomové práce". Neříká se sice přímo v tom odstavci, že to bylo v Brně, a nikoho zde nejmenuje (zachovám tedy stejnou "etiku"), ale z úvodu o autorovi vyplývá jasně: Bylo to v Brně, kde měl během půlročního pobytu na univerzitě možnost "seznámit se se současným stavem naší etnografie/etnologie".

Ale pane doktore, jen z toho úryvku o »bohyňkách« je patrné, že jste studenty neposlouchal ušima, nýbrž kolenem! Nejde o žádné »bohyňky«, nýbrž o bohyně (zdrobnělinu jste si sám přimyslel) a nejde vůbec o žádné "polotajné společenstvo" (to jste si přímo vymyslel). Nehorázné bludy šíříte i v další informaci o hodinách a hodinách filmu snímaného otvorem ve stěně bez vědomí léčitelů. A už vůbec není pravda, že tento druh výzkumu je u nás běžný. Nechejte si to podruhé lépe vysvětlit a pak teprve o tom pište, abyste se sám nedopouštěl těch nejhrubších etických chyb - zkreslovat skutečnosti. Že na Západě nejsou prý východoevropští etnografové považováni za rovnocenné kolegy s tamějšími antropology, to se vůbec nesrovnává s jinými našimi zkušenostmi. Ano, toužíme po poznání stavu věcí! "Hrát roli pokorných noviců, kteří s povděkem přijmou každou příležitost, jak si rozšířit znalosti o běhu věcí na Západě?" Takovou roli nepřijímáme! Vezměte trochu na pomoc vlastní svědomí a porozjímejte o úrovni i o povýšeneckém tónu toho svého povídání.

Až se budu chtít poučit o vědecké etice, nesáhnu rozhodně po Vašem článku, nýbrž po letitém textu sociologa Inocence Arnošta Bláhy (1879-1960), profesora filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, který z ní musel v roce 1948 odejít a měl zemřít zapomenut. V roce 1947 vydal skriptu Ethika jako věda s podtitulem Úvod do theorie mravnosti. (Znovu ta práce mohla vyjít až v roce 1991.) Jako významná osobnost meziválečného období Masarykovy univerzity a masarykovec tělem i duší (za okupace za své přesvědčení vězněný) napsal většinu tohoto učebního textu určeného vysokoškolským



"Matička", lidové pečivo ze Sklenova-Hukvald

studentům už počátkem dvacátých let. A jak je stále aktuální! Je tam řeč o mravnosti jako službě pravdě, lásce a spravedlnosti, o třech podstatných složkách mravnosti: svědomí, činu a vyšším řádu, o tom, že k mravnosti patří též cit i vůle a je tam ještě mnoho jiných moudrých shrnutí. A jak příkladně skromně celý ten spis Bláha zakončuje, když jej v závěru adresuje nastupující generaci: "Vidíme, jak přicházejí v budoucnosti noví lidé, šťastnější a smělejší, kteří vykonají dokonaleji dílo, jež my dovedli vykonat jen nedokonale. Pozdravujeme radostně jejich příchod, neboť věříme, že jako my i oni přicházejí s posláním kolektivní touhy lidstva, aby bylo světlo tam, kde je snad dnes jen polostín. Necht' přijdou a dají hlavní výraz řeči tomu, co v nás je jen zárodkem, co v sobě pociťujeme jako tlak touhy a co v nich již bude zralé k vyslovení. Jejich vítězství nemůže být naší porážkou, neboť to bude vítězství pravdy, za níž jediné - a jen za ní - i my jsme se snažili jít." Jak paradoxní bylo, že tento duch - vědec, jakých měla tato fakulta jen málo - byl z ní vyprovázen mladými lidmi v modrých košilích ... Totéž se však dá dělat v jakémkoli převlečení.

"Agneče Božíj, vzem'ej grěchy mira, pomiluj nas!"

To je věta ze staroslověnského liturgického textu, na níž "neznaboh" Janáček zkomponoval málem šestiminutovou část ve svém geniálním díle Glagolská mše. "Žáden stařec, žádný věřící! Mladíčku!" - napsal na korespondenčním lístku svému kritiku Ludvíku Kunderovi v roce svého úmrtí. Jen si, pane doktore, poslechněte tu modlitbu. - Na odpuštění hříchů! A jestli snad Mšu glagolskou nemáte, nebo nedá-li se v Kanadě koupit, rád Vám ji pošlu na disk.

Jinak z těch Vámi citovaných pravidel profesionální etiky odmítám, a to se vši rozhodností, odpovědnost vůči vládám, jak zformulovala poslední ze sedmi okruhů etiky každého badatele, jako podmínku pro členství, Americká antropologická společnost. Nás, kteří žijeme uprostřed Evropy, nutí už staletí k takovému postupu nejedna zkušenost.

Dušan Holý

P. S. A ještě předávání slovo své mladší kolegyni:

V zimním semestru roku 1991 jsem patřila mezi posluchače Ústavu evropské etnologie MU v Brně, kteří navštěvovali cyklus přednášek hostujícího Dr. Davida Scheffela. Po jedné z nich, týkající se pravidel chování členů antropologických organizací v Americe, rozvinula se neformální diskuse, v níž přišla řeč i na mou diplomovou práci o žitkovských bohyních na Moravských Kopanicích. Rozhovor netrval snad déle než čtvrt hodiny, Dr. Scheffel z něj však vyvodil závěry, které mě zarážejí. Nejen, že mne a mého kolegu dobře neposlouchal, ale nadto překroutil a zneužil informace, podané mu v diskusi s mladickou otevřeností a bezelstností, která s podobnými rány pod pás jednoduše nepočítá.

Žádné hodiny a hodiny filmu natočené skulinou ve stěně, nýbrž jen několikaminutové torzo odkrytou kamerou (jak jinak!), které mělo být archívním dokladem prostředí, v němž zkoumaná bohyně žila. Věci by se měly také posuzovat v souvislostech, nikoli vytržené z kontextu, navíc bez základních znalostí specifík zkoumaného prostředí. Pokud se však Dr. Scheffel považoval za oprávněného kritika východoevropských kolegů, kteří podle něho nejsou schopni učinit dojem na západoevropské antropology, dovolí si s ním čerstvá absolventka evropské etnologie polemizovat.

Především lze jen stěží přijmout slova o vědecké nezodpovědnosti z úst člověka, který se sám zachoval naprosto nezodpovědně. Nejen, že celou tzv. východoevropskou etnografickou vědu posuzuje na několika vybraných extrémních případech (o jejichž pravdivosti se bohužel nelze přesvědčit), aby pak nakonec mohl vynést paušální ortel na hlavy všech etnografů bez rozdílu. A jde tak daleko, že si dovoluje hovořit o jakémsi "vnitřním kolonialismu", praktikovaném na indiferentní mase kulturně "zaostalých domorodců"!

Předmětem bádání etnografie, etnologie stejně jako antropologie je člověk, který není pasivním prvkem, ale vytváří složité a jedinečné kulturní fenomény, jež jsou pak objektem našich pozorování. Právě pro tuto mnohost a neopakovatelnost, měl by být každý badatel obdařen vzácnou vnímavostí a vkusem, umožňujícím mu orientovat se v tak složitých vztazích, které člověk uvnitř

jednotlivých kultur vytváří. Tento šestý smysl nelze však suplovat žádnými zákony a šablonami, do kterých by se měl vtěsnat. Měl by být veden především vlastní intuicí, vyvěrající z jeho osobního svědomí a lidských hodnot, jež jsou pak přirozeným korektorem při popisu a výkladu idiomů, které zkoumá.

Magie, jako odraz duchovního světa člověka, se ke spolupráci badatelům nikdy nenabízela, spíše naopak. Není to však důvod, abychom se vyhýbali těmto neklidným a neprobádaným oblastem, které nám umožní lépe poznat a pochopit odlišnou životní filozofii zkoumaných osobností, ale i poznat lépe sebe sama.

Bohyně byly na Moravských Kopanicích dávno před tím, než jsme je objevili (první písemná zmínka pochází od misijního pátera Kulicha z roku 1752), a budou zde i nadále, uchovávajce si svou přirozenou autoritu a nedotknutelnost, a to bez ohledu na to, zda je někteří badatelé sledují zpovzdálí či v bezprostředním osobním kontaktu. A už vůbec se nedomnívám, že jsou jen bezbrannými oběťmi v rukou nezodpovědných etnografů. Ty mají naštěstí svůj vlastní "selský rozum" a nad naše akademické spory o "morálnosti" jsou vysoce povzneseny. K oběma bohyním, s nimiž jsem se důvěrně seznámila, cítím hlubokou úctu.

Ne každý člověk se dá koupit, ne každý je vždy ochoten k vědomé spolupráci. Zde pak musí nastoupit trpělivost a ochota badatele sestoupit ke zkoumaným lidem ne v roli vědce, ale použít sebe sama a zvolit takový individuální přístup, který je oboustranně morálně akceptovatelný. Co je však v daném případě morální a co nikoli, může rozhodovat jenom ten, který dobře zná zkoumané prostředí a především charakter lidí. Je dávno známo, že někdy je lépe pozorovat informátora v jeho přirozenosti, tj. v kontextu života, a nezatěžovat ho zbytečně badatelským "chtíčem". Při zkoumání fenoménů duchovní kultury to někdy bývá jediná možnost, díky níž můžeme po střípkách sbírat to, co nám po léta s tvrdší jistotou sobě vlastní stále uniká a nenechává nás klidnými, neboť tušíme, že se nám po částech odkrývá něco, co může být pak klíčem k pochopení všeho zjevného, co zkoumanou kulturu navenek charakterizuje.

Tyto řádky však nepíši na obhajobu své diplomové práce. Tu jsem již obhájila před lidmi, kterých si nesmím profesně, ale i lidsky vážím. Je to jen malá úvaha o relativnosti pojmů pravda, morálka, etika, jež na nás v poslední době a v mnoha podobách z různých stran a z různých úst doléhají, nadto vždy s vášnivým voláním po zákonech a trestech. Mnozí jsou často zaslepeni jen tou svojí pravdou. Uniká jim, že je někdy užitečnější především každého lépe pochopit, což není vždy snadné.

Nakonec bych chtěla Dr. Scheffela ujistit, že i studenti evropské etnologie v Brně si uvědomují tradice svých předchůdců, z nichž mohou vycházet. Samozřejmě se zároveň rádi necháme obohatit o poznatky a zkušenosti západoevropských či amerických kolegů. Ale musíme být bráni jako rovnocenní partneři a nikoli jako pokorní novicové, odsouzení jen k poučování a moralizování od lidí, kteří jim nechtějí naslouchat.

Respektujeme se tedy navzájem; nezachováme-li totiž úctu k práci druhého, pozbývá na platnosti naše volání po morálce. Mladí lidé jsou přístupni všem názorům, i kritickým. Jsou-li však teze postaveny na módním post-revolučním pseudoideologismu, který přičítá kolektivní vinu všem a na nikom nenechá chlup čistý, nemůže jejich autor počítat s velkým a kladným ohlasem. A ještě jeden důležitý poznatek. *My, kteří jsme se po světě tak trochu rozhlíželi, žádné pocity méněcennosti či zaostalosti ve srovnání se západoevropskými kolegy nepocítujeme. Nebyly nám dány najevo, spíše nám bylo se zájmem nasloucháno.* Co si o nás myslí ostatní kolegové za velkou louží, to ovšem nemohu posoudit. Jisté však je, že jeden z jejich zástupců na naší fakultě dveře pro vzájemnou výměnu názorů a další spolupráci neotevřel, ale pořádně jimi za sebou prásknul. A to je - myslím - škoda.

Dagmar Štěpánková

* Teprve po sepsání tohoto příspěvku (v polovině ledna 1994) se nám dostalo do rukou nové číslo časopisu Etnografického obozrenije 1993, č. 6, kde vyšel v podstatě týž text! (Antropologija i etika v Vostočnoj Jevrope, s. 21-28.)

Inu, taky "etika" ...

A kde to vyjde ještě?

VOLKSKUNDLICHE REVUE 3-4/93

Herausgeber: Ústav lidové kultury (Institut für Volkskultur)
696 62 Strážnice (ČR)

Die Doppelnummer der Zeitschrift "Národopisná revue" 3-4/1994 veröffentlicht drei Studien und eine lange Reihe von interessanten Berichten und Rezensionen. Die Studie des Professors der Masaryk-Universität Richard Jeřábek gibt einen äusserst lehrreichen Überblick der Entwicklung des Unterrichts der Ethnographie sowie Ethnologie an der Brünner Universität seit ihrer Entstehung im Jahre 1919 bis zur Gründung des damaligen Seminars für Volkskunde (heute Institut für Europäische Ethnologie) im Jahre 1946. Jeřábek beschäftigt sich mit Persönlichkeiten, die Voraussetzungen für die Entstehung einer selbstständigen Arbeitsstelle schufen, wie Prof. Bohuslav Horák, Prof. Vojtěch Suk, Prof. Frank Wollman und Prof. Stanislav Souček waren. Den Hauptaugenmerk widmet er Prof. Antonín Václavík, der sich an der philosophischen Fakultät der Masaryk-Universität Brno bereits 1934 habilitiert hatte, allerdings einen selbstständigen Lehrstuhl gelang es ihm erst nach dem Zweiten Weltkrieg zu gründen.

Ähnlich ist auch die Studie der Dr. Martina Pavlicová über die literarische Folkloristik an der Masaryk-Universität in den Jahren 1919-1939 konzipiert. Sie bewertet hervorragende Arbeiten der Literaturwissenschaftler, die in diesem Zeitraum an der philosophischen Fakultät wirkten. Prof. Frank Wollman, Prof. Jiří Horák und Prof. Stanislav Souček widmeten einen grossen Teil ihres Werkes der Folklore-Forschung und beeinflussten zahlreiche jüngere Forscher, wie zum Beispiel Robert Smetana. Das Werk dieser Persönlichkeiten ist auch noch nach Jahren anregend.

Die Studie des Komponisten und Musiktheoretikers Professor Jan Trojan (Lied als lebendiges Gebilde) beschäftigt sich mit dem musikfolkloristischen Werk des Prof. Vladimír Ulehla, insbesondere mit seinem Buch Lebendiges Lied. Er analysiert in erster Reihe die melodische und harmonische Seite Ulehlas Notierungen der Lieder am konkreten Material aus Strážnice.

Einen Beitrag über das Bedürfnis, neue Quellen für Veranstaltungen und Erkenntnisse zu suchen, stellt der Artikel

ETHNOGRAPHIC REVUE 3-4/93

Published by Ústav lidové kultury (The Institute of Folk Culture) 696 62 Strážnice

The double issue of Národopisná revue 3-4/1993 contains three studies and a great number of interesting news items and reviews. A study by a professor of Masaryk University in Brno, Richard Jeřábek, presents a highly instructive overview of the development of ethnography and ethnology teaching at this university from its foundation in 1919, up to the establishment of the Seminary of Ethnography and Ethnology in 1946. Jeřábek focuses on the important individuals who prepared ground for the creation of a separate Department of Ethnology, especially Professors Bohuslav Horák, Vojtěch Suk, Frank Wollman and Stanislav Souček. The most important, however, was Prof. Antonín Václavík, who completed his habilitation and was made a docent at the Philosophical Faculty of Masaryk University in 1934, but did not manage to found a separate department until after World War II.

A paper, by Dr. Martina Pavlicová, on the study of oral folklore, carried out between 1919 and 1939 at Masaryk University, is of a similar structure. She evaluates the outstanding works of literary scholarship of those individuals who worked at the Philosophical Faculty at that time. Professors Frank Wollman, Jiří Horák and Stanislav Souček each devoted a large part of their work to oral folklore and influenced a number of younger scholars, for instance Robert Smetana. Even today, their works are truly inspiring.

A study by the composer and theoretician, Prof. Jan Trojan, (Píseň jako živý útvar" - "Song as a Living Form"), deals with the musical folkloristic work of Professor Vladimír Ulehla, especially his book Živá píseň (Living Song). Trojan analyzes the melodies and harmonies of songs recorded by Ulehla, as shown in specific materials from Strážnice.

The article "O Moravském roku 1914" ("On the Moravian Year of 1914") was written by Professor Dušan Holý as a dialogue between the professor, one of his students, V. Ševčík and a colleague, Dr. M. Pavlicová. Holý denies that journalist information on the ethnographic programmes, which took place in Brno in 1914, is true and presents an archival record which

über das sog. Mährische Jahr 1914 dar, den Prof. Dušan Holý in Form eines Gesprächs mit seinem Studenten Vl. Ševčík und mit seiner Kollegin Dr. M. Pavlicová geschrieben hat. Im Artikel widerlegt er journalistische Informationen über die Veranstaltung der Folkloreprogramme in Brno im Jahre 1914 und bringt Archivdokumente über eine sorgfältige, aber sehr unfachliche Vorbereitung dieser Veranstaltung, die eigentlich das Unwetter verhinderte.

Die fotografische Beilage der "Národopisná revue" 3-4/1993 bildet eine Auswahl von Fotoaufnahmen Antonín Václavíks aus seinem Buch "Luhačovské Zálesí". Diese Auswahl ist ein Aufruf zur Bearbeitung der Fotodokumentation aus dem Nachlass des Prof. A. Václavík.

Der Abschluss der Doppelnummer ist dann kleinen Artikeln, Nekrologen, Rezensionen der Folklorefestivale, -ausstellungen, -bücher und der regelmässigen Rubrik Errata gewidmet, in der diesmal Prof. D. Holý und Mgr. D. Štěpánková mit einem unwahrhaftigen und böswilligen Artikel von Dr. David Z. Scheffel (University College of the Cariboo) über die Anthropologie und Ethik in Osteuropa scharf polemisieren und den Verfasser eines Mangels an Verständnis sowie tendenziöser Verzerrung überführen.

demonstrates that the event was carefully, if rather unprofessionally, prepared, but it was actually unfavourable weather that made it impossible.

A photographic supplement to the Národopisná revue 3-4/1993 consists of a selection of photographs by Antonín Václavík from his book Luhačovské Zálesí. The selection ought to remind us that Prof. Václavík's legacy - his photodocumentation - is still waiting for someone to process it.

The last part of the double issue contains short articles, obituaries, reviews of folklore festivals, exhibitions and books. This time, Prof. D. Holý and Mgr. D. Štěpánková argue in the Errata column with the untrue and malevolent article of Dr. David Z. Scheffel (University College of the Cariboo) on the anthropologic ethics in Eastern Europe. They convict the author of misunderstanding and tendentious distortion.

OBSAH NÁRODOPISNÉ REVUE 1993

Studie a materiály

Postavy z dějin české etnochoreologie II.
(Martina Pavlicová)
Alois Hába - skladatel ze slovácko-valašského
pomezí (Jiří Vysloužil)
Čechy, Morava, Slezsko - Česko? (Dušan Holý)
Co s rukodělnými tradicemi? (Josef Jančář)
Zpracování a prezentace archivních a dokumentačních
fondů Ústavu lidové kultury (A. Mlýnková - M. Škopík)

Městská čtvrť Betlém v Hlinsku (Ilona Vojancová)	27
Aj, ta Líšeň stará... (Jindřich Uher)	45
Etnografie a etnologie na Masarykově univerzitě v letech 1919-1939 (Richard Jeřábek)	75
3 Slovesná folkloristika na Masarykově univerzitě v letech 1919-1939 (Martina Pavlicová)	81
13 Píseň jako živý útvar (Jan Trojan)	85
20 0 Moravském roku 1914 (Rozmluva Dušana Holého s Vladimírem Ševčíkem a Martinou Pavlicovou)	93
21 Zámecká knihovna hrabat Magnisů ve Strážnici (Luboš Antonín)	115
25 Mohu si vás, lidi, vyfotit ? (Jaromír Šlosar)	117

Nekrology		Obsah Národopisné revue 1992	70
Vzpomínka na Ladislava Rutteho (<i>Karel Pavlišťík</i>)	47	K devadesátinám profesora Karla Langra (<i>Karel Pavlišťík</i>)	119
Čtyři ztráty evropské etnologie (<i>Richard Jeřábek</i>)	119	Festival českého folklóru podruhé (<i>Jan M. Krist</i>)	123
Zpěv a písničky, to bylo moje (<i>Dušan Holý</i>)	120	Pěvecká soutěž na MFF Strážnice '93 (<i>Dušan Holý</i>)	124
Za Jankou Guzovou - Beckovou (<i>Ondrej Demo</i>)	121	Dolňácké slavnosti 1993 (<i>Josef Jančář</i>)	125
		IV. MFF Brno 1993 (<i>Jan M. Krist</i>)	127
Zprávy a recenze		21. etnomuzikologický seminář (<i>Marta Toncrová</i>)	128
Aj, Brno, Brnečko... (<i>J. M. Krist</i>)	48	Diskuse "Češi a střední Evropa. Etnicita, identita, integrace" (<i>Blanka Soukupová</i>)	129
Jízda králů Vlčnov '93 (<i>Michal Škopík</i>)	48	"Miloš Malina a jeho svět" ve Středočeském muzeu	
Folklore '93 (-Jt-)	49	v Rostokách (<i>Irena Štěpánová</i>)	129
Lidová píseň, hudba a tanec ve světle		Lidové masky české zimy (<i>Irena Štěpánová</i>)	130
vztahů k německému etniku (<i>M. Toncrová</i>)	51	Na kamna Machaina (<i>Richard Jeřábek</i>)	131
XXIV. slezské dny v Dolní Lomné (<i>Josef Jančář</i>)	51	Vánoce v Polabí (<i>Irena Štěpánová</i>)	132
Konference "Velkoměsto - prostor společenských a kulturních inovací" (<i>Blanka Soukupová</i>)	52	Dvakrát k etnologické evropeistice (<i>Richard Jeřábek</i>)	132
Dvakrát Středočeské muzeum (<i>Irena Štěpánová</i>)	53	Karel Pavlišťík: Domácká výroba dřevěného nářadí a náčiní na Podřevnicku (<i>Josef Jančář</i>)	134
Paměť minulosti (<i>Lenka Nováková</i>)	54	Marta Šrámková - Marta Toncrová: Ty ranšpurské zvony zvoňá ... (<i>Věra Thořová</i>)	134
Poutí a poutní památky (<i>Irena Štěpánová</i>)	55	O kraslicích snadno, rychle a hanebně (<i>Richard Jeřábek</i>)	135
Výstavy lidové architektury v muzeích v Čechách v roce 1992 (<i>Lubomír Procházka</i>)	56	Řecké pohádky a saské pověsti (<i>R. J.</i>)	136
Výstava "Svět hraček" v brněnském Paláci šlechtičien (<i>Miroslav Válka</i>)	57	Generální kongres CIOFF v Dublinu (<i>Martina Pavlicová</i>)	136
Slovácký verbuňk na videozáznamu (<i>Martina Pavlicová</i>)	58	Mezinárodní organizace lidového umění (I.O.V.) (<i>Radomil Rejšek</i>)	137
Sociální a kulturní antropologie (<i>Josef Jančář</i>)	58	Errata 7	
Interakce mezi počítačovou technikou a humanitními vědami - pouhý nonsens? (<i>Michal Škopík</i>)	59	Antropologie a etika ve východní Evropě (<i>Dušan Holý, Dagmar Štěpánková</i>)	138
Oslavy 100. výročí NVČ (-mv-)	61	Obsah Národopisné revue 1993	142
Národopisná výstava v Opavě (-elz-)	62		
Zpřístupnění dalších lidových staveb v Rymicích (-mv-)	62		
Abrakadabra (-dh-)	62		
Errata 6		Národopisná fotografie	
Bibliografie svérázně selektivní (<i>Richard Jeřábek</i>)	63	K počátkům naší národopisné fotografie (<i>Hana Dvořáková</i>)	29
Ztráty a nálezy 1		Soupis fotografií Jana Kouly uložených ve sbírkách EÚ MZM v Brně	31
Na okraj jedné (ne)polemiky (<i>Richard Jeřábek</i>)	64	Fotograf K. O. Hrubý (<i>Helena Beránková</i>)	32
Seznam knih a časopisů z mezinárodní výměny publikací Ústavu lidové kultury ve Strážnici za rok 1992 (<i>Věra Zezulová</i>)	66	Fotografie A. Václavíka z luhačovického Zálesí (<i>Karel Pavlišťík</i>)	103

